

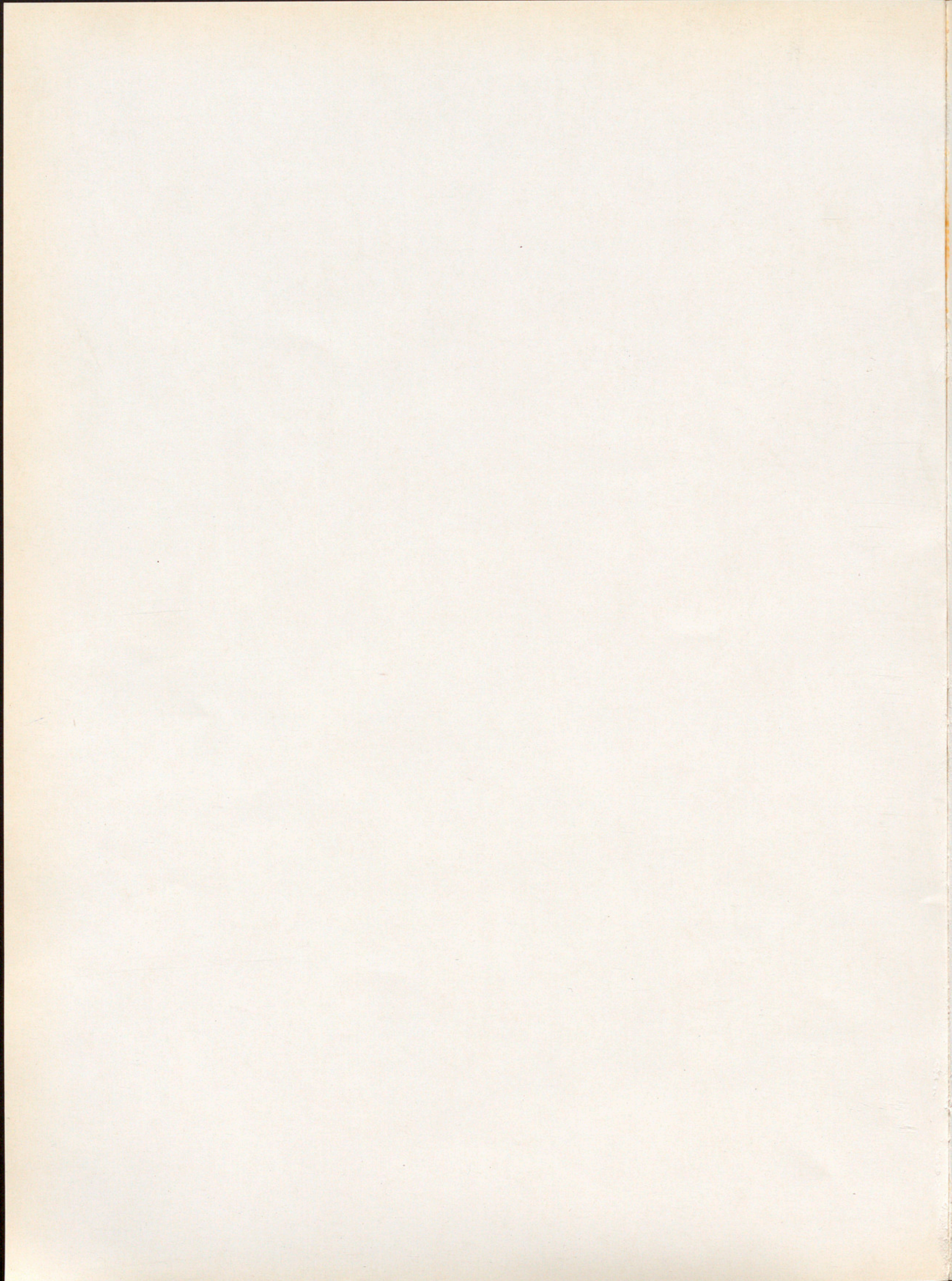

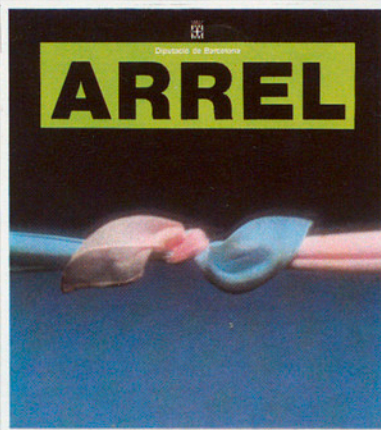
Diputació de Barcelona

ARREL

MAIG 1986. NÚMERO 14. PREU 250 PTES. DOSSIER: LA PLANIFICACIÓ FAMILIAR, UN INSTRUMENT MÉS PER A LA PROMOCIÓ I APROFUNDIMENT DEL CONCEPTE INTEGRAL DE SALUT ● ENGUANY ES COMPLEIXEN ELS ANIVERSARIS DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC DE BARCELONA I DE L'INICI DE LES OBRES DE RESTAURACIÓ DEL MONESTIR DE RIPOLL: DIVERSOS TREBALLS ENS APROPEN A AQUESTES EFEMÈRIDES I ALS SEUS PROTAGONISTES ● LA PREMSA COMARCAL A MALLORCA ● LLIBRES.

FOTOGRAFIA CUBERTA: JORDI ISERN

EDICIÓ:
Diputació de Barcelona. Plaça de Sant Jaume, 1.
08002 Barcelona.

REDACCIÓ:
Gabinet de Premsa. Plaça de Sant Jaume, 1.
08002 Barcelona. Telèfons 301.38.40 i 301.36.90.

PRODUCCIÓ
Carrer del Bisbe Irurita, 4. 08002 Barcelona.
Telèfon: 302.21.28.

DIRECTOR:
Joan Brunet i Mauri.

CONSELL DE REDACCIÓ:
Josep Ametller, Francesc Borda, Joan Brunet i Mauri, Josep-Miquel Servià i Marc Soler (coordinador).

FOTOGRAFIA:
Oriol Clavell, Paco Ruiz, Jaume Soler, Pilar Viladegut i Arxiu.

DOCUMENTACIÓ:
Grup de Documentació del Gabinet de Premsa de la Diputació de Barcelona.

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC:
Oficina de Català de la Diputació de Barcelona.

DISSENY GRÀFIC I MAQUETACIÓ:
Ricard Badia.

COL·LABORADORS EN AQUEST NÚMERO:
Maria Eugènia Andreu, Assumpció Villatoro, Pilar Gómez, Remei Rosa Maria Suñé, Nohemí Barja, Jordi Rovira, Jordi Maragall, Antoni González, Narcís Garolera, Jaume Guillaumet, Miquel Porta Perales, Josep Serret.

COMPOSICIÓ:
Fotocomposició Llovet, S.A.

FOTOLITS:
Cromoarte.

IMPRESSIÓ:
Printcolor
Sabadell

DIPÒSIT LEGAL:
B. 16.299-1981.
ISSN 0211-562 X.

Aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ésser reproduïda, emmagatzemada o transmesa —ni totalment ni parcial— de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia, sense la prèvia autorització de la Diputació de Barcelona.

EDITORIAL

4

LA PLANIFICACIÓ FAMILIAR

La planificació familiar avui. Estat de la qüestió versus qüestió d'Estat Maria Eugènia Andreu	6
Una aproximació històrica Assumpció Villatoro	11
Informar no és opinar; sabem escoltar el que ens diuen? Pilar Gómez	15
El lloc de l'home Remei Margarit	17
L'experiència a la comarca del Bages Rosa Maria Suñé	19
Quatre anys de planificació de la natalitat i orientació sexual a Terrassa Nohemí Barja	22
Revisió bibliogràfica d'anticoncepció el 1984	25

50 ANIVERSARI DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC DE BARCELONA

Dues exposicions per commemorar una densa trajectòria dedicada a la museografia i a la investigació Jordi Rovira	29
Pere Bosch Gimpera i el federalisme hispànic Jordi Maragall	35

PATRIMONI ARTÍSTIC

La Porxada de Granollers	38
--------------------------	----

LA RESTAURACIÓ DEL MONESTIR DE RIPOLL, UNA FITA DE LA RENAIXENÇA

La inacabada reconstrucció patriòtica del monestir de Ripoll Antoni González	41
Una campanya del catalanisme conservador Narcís Garolera	45

COMUNICACIÓ

«Premsa Forana», el naixement d'una premsa comarcal mallorquina Jaume Guillaumet	56
Algunes dades per a la història	60

LLIBRES

«Un assaig sobre el principi de la població», de Thomas Robert Malthus Miquel Porta Perales	61
«Les varietats de l'experiència religiosa», de William James Josep Serret	62
«Socialisme i nacionalisme (1912-1934). Escrits republicans, socialistes i comunistes», d'Andreu Nin Josep Ametller	65

Sovint pensem, quan parlem de salut, que aquest mot es refereix només a l'absència de malaltia física. El concepte de salut, però, és molt més ample que no pas això. No està de més recordar que els conceptes de salut i malaltia han estat objecte —al llarg dels darrers anys— d'amplis debats que han coincidit a puntualitzar que tots dos conceptes no responen solament a una responsabilitat individual sinó que s'hi reconeix el ressò de molts condicionaments socials.

La planificació familiar, i totes aquelles derivacions del concepte que es vulguin, és un dels molts condicionants socials apuntats. La planificació familiar és un aspecte més de la promoció de la salut que hem de perseguir amb la finalitat que sigui possible que la maternitat i la paternitat siguin conseqüència d'un acte de responsabilitat.

En abordar la qüestió de la planificació familiar ens trobem, certament, davant la possibilitat de caure en el reduccionisme, ja sigui per manca d'informació ja sigui per la força de la inèrcia establerta per una moral dominant que ens vol fer veure els Centres de Planificació Familiar només com a centres de contraconcepció. Potser, per entendre'ns i reparar torts de bona fe o malintencionats, caldria invertir la qüestió i afirmar que allò que pretenen els Centres de Planificació Familiar és promocionar una maternitat i una paternitat responsables en què, tant a nivell psíquic com físic, els pares tinguin quelcom a dir. I no solament això, els Centres de Planificació permeten obtenir una acurada informació i educació sobre la pròpia sexualitat i totes aquelles qüestions que s'hi relacionen.

A tot això es podria afegir encara altres qüestions, no menys rellevants, d'ordre social que incideixen decisivament en els conceptes de salut i malaltia esmentats i les seves interrelacions amb tots els condicionants socials. En altres paraules: els fills no desitjats pateixen unes conseqüències que sovint, potser massa sovint, han estat sancionades per la societat. No cal anar gaire lluny per trobar-nos amb fets i exemples que no fan altra cosa que confirmar-ho: avortaments sense condicions, maltractaments a infants, cessió del dret de la maternitat, nens abandonats... Vet aquí algunes de les conseqüències d'allò que podríem anomenar hipocresia de la doble moral.

Per totes aquestes qüestions l'ARREL s'ha plantejat dedicar una part important del número que teniu a les vostres mans a posar a l'abast de tothom una informació mínima, però útil, sobre la planificació familiar. La Diputació de Barcelona, d'altra banda, disposa d'un programa de cooperació municipal a fi de fer possible el creixement i el desenvolupament dels Centres de Planificació Familiar; i amb aquest bagatge abordem la qüestió.

El número 15 de l'ARREL inclou també un reportatge sobre la celebració del 50è. aniversari de la creació del Museu Arqueològic de Barcelona i també de qui en fou l'impulsor: el doctor Pere Bosch Gimpera. També tractem a les nostres pàgines sobre el centenari de l'inici de les obres de restauració del monestir de Ripoll a causa de la significació que té en l'ordre cultural i en el redreçament nacional dins el marc de la Renaixença.

També hi trobareu, per acabar, un reportatge sobre la Porxada de Granollers, un altre sobre el ressorgiment de la premsa mallorquina i la nostra secció habitual dedicada als llibres.

«L'ETERNA PRIMAVERA» DE RODIN (1884, PARIS)

M. EUGÈNIA ANDREU I VENDRELL

La planificació familiar avui

Estat de la qüestió versus qüestió d'Estat

LA PLANIFICACIÓ FAMILIAR s'inclou en la nova fase d'atenció sanitària: *promocionar la salut*, després de les fases de guarir i prevenir la malaltia. Cadascuna d'aquestes fases inclou les anteriors però representa una perspectiva nova, un avenç.

Un dels primers objectius de salut dels centres de planificació familiar és que *tot fill que neixi sigui un fill desitjat*.

Així, la planificació familiar és el conjunt d'accions que condueix, entre altres coses, a decidir lliurement el nombre de fills que hom desitja tenir i el moment més oportú per tenir-los, com també a gaudir d'una sexualitat saludable.

Aquesta llibertat de decisió influeix d'una forma molt important en *l'augment de la qualitat de la nostra vida*, bé des del punt de vista de la dona, bé del nucli familiar, bé de la societat en general.

Cal tenir present que els fills no desitjats determinen un nivell d'angoixa i patiment molt elevat per a la dona o la parella i en alguns casos són origen d'avortaments, de renúncies i de cessions per adopció, i també de nens mal nodrits, maltractats..., situacions no desitjables que el sistema sanitari pot evitar.

Cal assenyalar la importància de l'educació sanitària, entesa com un procés d'informació que produeix consciència i modificacions de comportament en l'individu.

La planificació familiar, alhora que promou la paternitat i maternitat responsables, dóna molta importància a

com ho fa, aportant noves formes d'atenció sanitària a la població. La fórmula és simple. Es tracta que els *protagonistes* i qui *prengui les decisions* relatives a la seva salut física i psicològica siguin *l'usuari o la usuària*.

El centre de planificació familiar els facilita la informació i supervisa sanitàriament les decisions lliurement escollides. És a dir, no és el personal sanitari qui decideix ni imposa, sinó l'usuari o la usuària.

Aquest mecanisme genera *autono-*

COM CAL PRENDRE LES DECISIONS?

mia personal, i també crea persones informades sanitàriament les quals posteriorment poden convertir-se en veritables agents de salut.

A fi d'aconseguir-ho, s'ha d'atendre les persones en el seu entorn sociocultural, biològic i psicològic. Això implica conèixer tan bé com sigui possible les necessitats de la població atesa, treballar en equip i multidisciplinària-

ment, i també treballar amb la comunitat i amb la participació dels usuaris.

Finalment, com es desprèn, cal esmentar que un centre de planificació familiar no és solament un centre de contracepció sinó un centre de salut, en el qual, mitjançant els programes d'educació sanitària corresponents, de coneixement del propi cos, de coneixement de la sexualitat i de coneixement dels símptomes de possibles malalties, es vol aconseguir la *salut de la població*, que és "aquella manera de viure que és autònoma, solidària i joiosa" (X Congrés de Metges i Psicòlegs de Llengua Catalana, Perpinyà, 1976).

la Diputació de Barcelona i la planificació familiar

La de Barcelona és l'única Diputació de Catalunya que té un programa de cooperació municipal per a la planificació familiar.

Aquest programa s'inicià l'any 1981 amb una partida pressupostària de quatre milions de pessetes. Es van subvencionar cinc centres de planificació familiar. També es van reestructurar i impulsar els serveis propis de planificació familiar al seu hospital maternal i infantil, la Casa de Maternitat, reestructurant-la perquè pogués anar servint de mica en mica com a centre especialitzat de referència per als centres municipals de les comarques barcelonines.

Tres anys després d'aquest programa de cooperació s'ha anat reestructurant i l'any 1984 ha desenvolupat les iniciatives següents:

PER DECIDIR LLIUREMENT CAL ESTAR INFORMAT

ajut econòmic

S'han donat subvencions per un import de trenta milions de pessetes per al manteniment de 44 centres municipals de planificació familiar a la província.

També es van subvencionar amb quatre-cents mil pessetes les I Jornades de Planificació Familiar de Catalunya i Aragó celebrades a Cerdanyola i organitzades per l'Associació Catalana de Treballadors de Planificació Familiar.

dispositiu metodològic

Elaboració d'un dispositiu metodològic i d'uns instruments d'anàlisi i avaluació de l'assistència, tant qualitativament com quantitativa, per poder treballar de forma més eficaç i eficient aprofundint el diàleg entre la gestió, l'assistència i la planificació.

En aquesta línia s'han elaborat:

a) Document d'anàlisi comparativa de les Memòries dels Centres de Planificació Familiar de l'any 1982.

b) Una proposta d'indicadors que reproduïm al quadre núm. 2.

formació

Organització de les II Jornades Municipals de Planificació Familiar dedicades a l'educació sanitària.

S'ha iniciat una oferta de formació permanent dels professionals del sector a través de l'organització del Seminari d'Educació Sanitària per als centres del Barcelonès nord: Badalona, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs i Casa de Maternitat, amb caire experimental, per poder oferir en el fu-

Quadre núm. 1

Dades significatives de les subvencions per a planificació familiar de la Diputació de Barcelona. Anys 1983, 1984 i 1985			
Any	1983	1984	1985
Total subvencions (ptes.)	32.000.000	30.000.000	34.000.000
Nombre de centres	33	44	44
Subvenció màxima (ptes.)	2.100.000	2.000.000	2.710.580
Subvenció mínima (ptes.)	200.000	200.000	109.132
Subvenció/visita (ptes.)	600	425	385
% de cobertura del cost total	24 %	20 %	16 %

Quadre núm. 2

Indicadors elaborats pel Servei de Sanitat de la Diputació		
Indicador	Què és	Com es calcula
1) Necessitats demogràfiques	Nombre de dones fèrtils del territori	Total de dones de 15 a 44 anys
2) Accessibilitat horària	Hores setmanals obert al públic per cada mil dones fèrtils	$\frac{\text{H. setmanals obert al públic}}{\text{Població de dones fèrtils}} \times 1000$
3) Oferta d'assistència	Hores setmanals del total del personal per cada mil dones fèrtils	$\frac{\text{H. setmanals total personal}}{\text{Població de dones fèrtils}} \times 1000$
	Hores setmanals de ginecòleg o metge per cada mil dones fèrtils	$\frac{\text{Hores setmanals ginecòleg}}{\text{Població dones fèrtils}} \times 1000$
4) Patró d'assistència	Relació entre les visites successives i les primeres visites	$\frac{\text{Visites successives anuals}}{\text{Primeres visites anuals}}$
5) Assistència	Primeres visites a l'any per cada mil dones fèrtils	$\frac{\text{Primeres visites anuals}}{\text{Població dones fèrtils}} \times 1000$
6) Cost de la visita	Cost de cada visita en pessetes	$\frac{\text{Pressupost anual de despeses corrents}}{\text{Total visites (primeres + successives)}}$

Quadre núm. 3

Dades generals globals				
Any	1981	1982	1983	1984
Nre. centres	32	38	44	44
Nre. total (primeres + successives) de visites	28.439	52.728	70.747	88.436
Nre. total de professionals	119	152	205	232
Cost total, en pessetes	—	131.870.916	152.095.135	204.081.464

Quadre núm. 4

Mitjanes significatives				
Any	1981	1982	1983	1984
Nre. professionals/centre	3,7	4	4,6	5,2
Nre. visites/centre	888	1.388	1.607	2.010
Cost de la visita	—	2.500	2.150	2.308
Mitjana d'hores setmanals obert al públic	15	18	18,75	

tur aquest programa a la resta de centres de planificació familiar que el demanin.

Totes dues activitats han estat elaborades en col·laboració amb els centres de planificació i han estat supervisades per la Universitat de Perusa a través del Centro Sperimentale per l'Educazione Sanitaria, centre de referència de l'OMS per a l'educació sanitària.

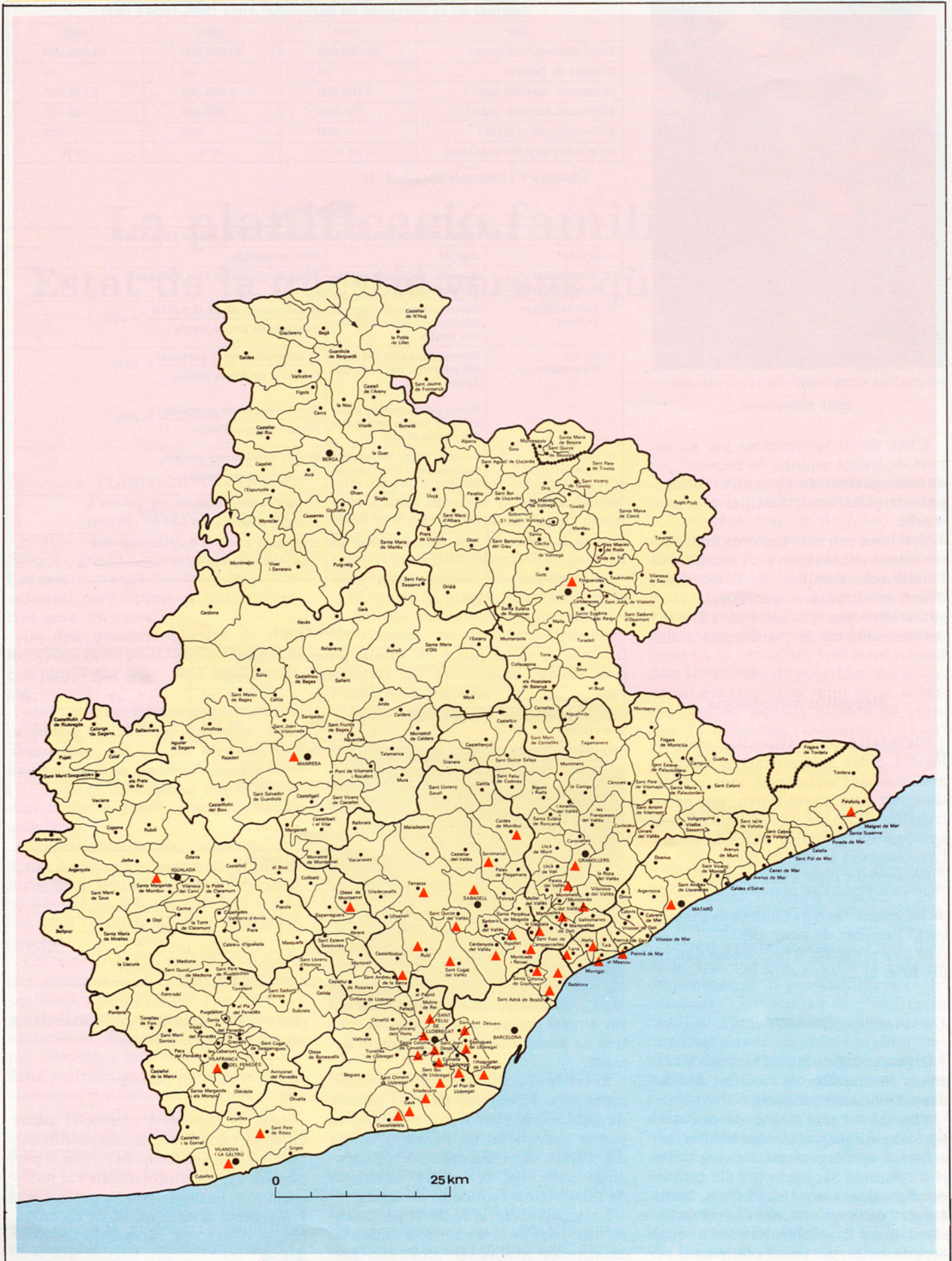
La importància de conèixer per transformar, base de tota educació sanitària, està present en aquestes propostes i res-

pon a la demanda dels professionals i a les necessitats del sector.

en resum

Avui, la Diputació ofereix al sector un suport econòmic, un dispositiu metodològic, unes ofertes de formació permanent per als professionals i la publicació d'un butlletí periòdic que fomenti l'intercanvi d'informació, la coordinació, el debat i la necessària transformació.

Mapa de subvencions de l'any 1984. 44 centres de Planificació Familiar

RECULL DE DADES. MEMÒRIES DELS CENTRES MUNICIPALS DE PLANIFICACIÓ FAMILIAR DE L'ANY 1983
PROVÍNCIA DE BARCELONA, EXCEPTE BARCELONA

antiguitat dels centres

Trenta dels quaranta-quatre centres, la majoria, tenen més de dos anys d'antiguitat; nou tenen d'un a dos anys i només quatre centres són oberts de fa poc.

Pel que fa a les primeres visites, es pot observar que oscil·len entre les 119 de Sant Just Desvern o les 136 de Molins de Rei i les 1.001 de Sant Adrià de Besòs, les 1.048 de Vilanova i la Geltrú o les 1.415 de Granollers.

La mitjana de primeres visites per centre és de 444.

Si ens referim a les visites successives, hem de dir que la mitjana per centre és de 1.240.

relació existent entre el total de visites successives i el total de primeres visites

Aquesta relació oscil·la entre cinc i sis als centres més antics, el Prat de Llobregat, Molins de Rei i Rubí, i els centres que no arriben a u, que són: Sant Vicenç dels Horts (0,8) i Montmeló (0,9), malgrat que fa més d'un any que funcionen.

Si la comparació entre l'any 1981 i 1982 ens assenyalava com a fet més destacat la incorporació dels *psicòlegs* als centres de planificació familiar, en la comparació de l'any 1982 i 1983 hi destaca l'augment considerable del personal d'*infermeria*, especialment de les *llevadores*.

cost total dels centres

El total de la suma dels pressupostos dels 44 centres és de 152.095.135.-ptes. (1983).

El cost mitjà/centre, any 1984 = 4.638.205.-ptes.

El cost mitjà/centre, any 1983 = 3.621.312.-ptes.

El cost mitjà/centre, any 1982 = 3.470.289.-ptes.

L'augment de l'any 1983 només representa un 4,35% més que l'any anterior.

Respecte als pressupostos dels centres, hem d'indicar que l'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès i Rubí tenen unes consignacions anuals entre els dotze milions i mig i els sis milions i mig de pessetes.

D'altra banda, els ajuntaments de Montcada i Reixac, Sant Just Desvern i Sentmenat dediquen entre 900.000.- pessetes i 500.000.- pessetes als seus centres de planificació familiar.

Quadre núm. 6

Nombre de visites		
	1983	1984
Nombre total de primeres visites	18.669	18.884
Nombre total de visites successives	52.078	69.552
TOTAL	70.747	88.436

Quadre núm. 5

Nombre total de persones per professions				
Any	1981	1982	1983	1984
Metges	31	44	48	53
Diplomats infermeria	11	16	25	30
Llevadores	4 15	8 24	21 46	36 66
Auxiliars sanitaris	49	46	52	51
Psicòlegs	4	16	16	15
Treballadors socials	8	12	11	10
Administratius	12	10	20	22
Altres	—	—	12	15
TOTAL	119	152	205	232

cost de la visita

És difícil de saber exactament el cost de la visita a cada centre, ja que els pressupostos municipals moltes vegades engloben despeses corresponents a altres programes del centre de salut i, en canvi, en determinades ocasions comparteixen el cost amb l'Institut Català de la Salut mitjançant la utilització conjunta dels recursos de totes dues institucions.

Això no obstant, la mitjana del cost per visita és de 2.450 pessetes.

El cost que representa per a l'ajuntament cada visita realitzada oscil·la entre les 233 pessetes de Granollers o les 400 de Sentmenat i les més de 4.000 pessetes de Gavà, la Llagosta, l'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Premià de Mar i Sant Cugat del Vallès.

hores setmanals en què estan oberts al públic

La mitjana d'hores a la setmana que els centres estan oberts als usuaris és de 18,75.

Hi trobem des de les 60 h de Granollers i les 40 h de Sant Cugat del Vallès fins a les 6 h del Masnou i Olesa de Montserrat.

Fins aquí hem intentat descriure què és la planificació familiar, quins recursos s'hi destinen i què fa l'Administració Local en aquest camp.

L'Estat democràtic inicia la consolidació i generalització dels serveis d'assistència existents, en molts casos aïllats, considerats com a experiències pilot, amb pocs mitjans i apareguts per

la pressió de grups de població molt conscienciada i amb necessitats importants. Aquest és l'origen dels centres públics de planificació familiar de Catalunya. L'Administració Local, el grau de l'Administració més proper a la població i, per tant, més sensible a les seves necessitats, inicia de forma generalitzada la creació dels centres municipals de planificació familiar arran de les primeres eleccions democràtiques, i també la posada en marxa d'activitats sanitàries de promoció de la salut.

Aquestes activitats impliquen la revisió dels hàbits de vida i de l'entorn de la persona, educació sanitària i revisions periòdiques de la salut.

A Catalunya, doncs, els municipis esmentats i la Diputació de Barcelona han estat institucions capdavanteres a recollir les aspiracions de la comunitat per tal de cobrir aquestes necessitats i posar en marxa els corresponents serveis de planificació familiar.

Així doncs, som en un moment en què apareix, finalment, un nou marc legal, al qual ens referim seguidament. Es tracta de l'avantprojecte de la Llei General de Sanitat, aprovat pel Consell de Ministres el mes d'abril de 1985, i del Decret 84/1985 del Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya, D.O.G. núm. 527 (1), Decret de Mesures per a la Reforma de l'Atenció Primària de Salut a Catalunya.

Tal com diu l'exposició de motius de l'avantprojecte de la Llei General de Sanitat, «és un fet històric que les respostes públiques als problemes de salut han anat sempre darrere l'evolució de

LA QUALITAT DE LA VIDA ÉS IMPORTANT PER A LA DONA, LA FAMÍLIA I LA SOCIETAT

les necessitats, sense poder-les aconseguir mai».

Val a dir que aquest nou marc legislatiu determina un avenç molt important en el propòsit de reduir aquesta distància mitjançant l'inici d'un procés de reformes.

Totes dues disposicions reiteren la necessitat i la importància de la integració de la promoció de la salut, de l'educació sanitària i de la rehabilitació dins de les atencions sanitàries als ciutadans.

Pel que fa al tema que ens ocupa, l'Art. 16.7 de l'avantprojecte de la Ll. G.S. exposa que les Administracions Públiques duran a terme «programes d'orientació familiar i la prestació dels serveis corresponents».

El Decret de Mesures per a la Reforma de l'Atenció Primària de Salut a Catalunya diu que «els objectius d'aquesta reforma inclouen la delimitació d'un *marc territorial* que permeti una *sectorització* operativa de la xarxa d'assistència, la integració i coordinació dels diferents estaments del personal sanitari i dels diversos nivells d'assistència i l'assumpció d'activitats de promoció de la salut, d'atenció psico-social i de rehabilitació, elements que coadjuvaran en el necessari apropament del sistema sanitari a l'usuari».

L'organització del Sistema Nacional de Salut, l'elaboració dels plans de salut de les comunitats autònomes i la recuperació de l'assistència primària com a graó fonamental de l'assistència sanitària són els nous eixos vertebradors

del sistema sanitari al nostre país.

La Llei de Règim Local i l'avantprojecte de la Ll. G. de Sanitat estipulen que seran les comunitats autònomes les receptores de gairebé totes les competències d'atenció sanitària a la població.

línies d'avenç

Davant aquest nou marc, la integració dels centres de planificació familiar a la xarxa sanitària és una tasca més engrescadora que mai.

Es tracta d'organitzar l'assistència primària en una Àrea Bàsica de Salut comptant amb l'existència dels centres de planificació familiar. Aquesta atenció primària ha d'arribar a les poblacions de risc i, «mitjançant fórmules de treball en equip, atindrà l'individu, la família i la comunitat, desenvolupant-se mitjançant programes, funcions de prevenció, curació i rehabilitació, a través, tant dels seus mitjans bàsics com dels seus *equips de suport específic*» (Art. 57.2.1, Avantprojecte Llei General de Sanitat).

A Catalunya, l'assistència serà competència de la Generalitat. En conseqüència és important aprofundir el diàleg entre les institucions per realitzar les futures reestructuracions i transferències i cercar els acords necessaris avui dia.

Per tant, és el moment de trobar aquestes fórmules d'integració que en molts llocs comencen a ésser una realitat, ja que cap àrea de salut no pot pres-

cindir dels recursos existents, especialment d'aquells amb experiència en pràctiques de promoció de salut i educació sanitària, activitats en què els centres de planificació familiar són, en molts casos, pioners.

Juntament amb aquesta problemàtica cal fer esment de l'específica problemàtica professional dels centres.

A ningú no estranyarà que després d'una primera etapa de desbordament dels centres de planificació familiar per atendre les demandes de contracepció i després de treballar conjuntament la seva problemàtica i de conèixer les seves necessitats, les *perspectives de futur*, ja realitats en alguns casos, siguin:

- * Conèixer les poblacions de risc i arribar-hi.
- * Atendre l'home específicament.
- * Atendre les persones en tots els problemes i totes les etapes de la seva sexualitat —adolescència, fertilitat, menopausa.
- * Portar a cap programes específics d'educació sanitària (joves, preparació a la maternitat, higiene).

Tot això considerat evidentment des d'una òptica de treballar amb persones sanes, amb programes que cerquin un augment i una extensió de la seva salut i de la de la seva comunitat.

M. EUGÈNIA ANDREU I VENDRELL
Cap del Servei de Sanitat
Diputació de Barcelona

ASSUMPCIÓ VILLATORO

Una aproximació a la història

EL FET QUE UN RELAT HISTÒRIC sigui en part irreal permet d'assumir que aquest treball sigui també una revisió del que ha estat l'evolució de la planificació familiar al món a través d'una òptica determinada. El concepte de planificació familiar és complex i, per tant, cal analitzar-ne múltiples punts per arribar a una mínima aproximació a la realitat. Però hi ha quelcom de molt clar en aquest concepte: no és indiferent.

La dificultat de parlar de planificació familiar, objectivada per no dir més pel fet que l'ús dels anticonceptius estava prohibit al nostre país fins a l'any 1978, rau en el fet que es tracta de quelcom tan central per a l'ésser humà com la reproducció. Però amb un matís especial que li dona un to de més gran conflictivitat. Es tracta de reconèixer la sexualitat com una entitat pròpia i deslligar-la de la reproducció. Tal vegada, a partir d'aquest fet, es pugui donar un pas endavant i plantejar la sexualitat deslligada de la genitalitat.

No han estat poques les aferrissades lluites que han tingut lloc sobre la planificació familiar al món i això ha fet molt difícil un plantejament racional i equilibrat de la qüestió.

El fet que l'any 1948 es definís com a dret humà bàsic que «tota persona pogués escollir el nombre de fills i el moment més adequat per al naixement de cadascun d'ells» no ha estat suficient perquè quasi 50 anys després, al nostre país, això no sigui possible encara.

La justificació de la planificació familiar és tan elemental i tan important com els avantatges inherents al fet que

tot fill que neixi sigui un fill desitjat. El punt fonamental de la qüestió fóra saber distingir entre una vida biològica i una vida humana. Per tal que hi hagi vida humana hi ha d'haver el desig dels pares de crear un nou ésser. Però, a la vegada, és imprescindible un desig recíproc de l'un per l'altre i per articular aquests desigs són necessaris els mètodes anticonceptius.

Els mètodes anticonceptius es coneixen des de l'antiguitat. Dins la tradició mèdica, hi ha textos que ja en parlen, des d'Aristòtil al segle IV a.C. fins a Plini i Dioscòrides al segle I a.C. Sobretot hi va tenir molta importància Sorà (segle II d.C.), un metge grec que treballava a Roma, qui en el seu llibre *Gynaecia* oferia un tractat tècnic i teòric d'anticoncepció el qual ha estat vàlid fins fa 75 anys.

Això es produïa en cultures clàssiques com la grega en què va néixer la filosofia hedonista, que identificava el bé amb el plaer.

Força diferents eren els pressupòsits teòrics de l'Església Catòlica a l'Europa medieval, els monestirs de la qual filtraven els coneixements de la medicina teòrica i pràctica. A tall d'exemple és il·lustratiu el fet que de la traducció de la *Gynaecia* de Sorà es van ometre els capítols dedicats a l'anticoncepció.

D'aquesta manera s'arriba a final del segle XIX amb uns coneixements sobre anticoncepció gairebé inexistents. L'anticoncepció que es practicava era la que es transmetia per tradició popular i sovint plena de connotacions màgiques.

Com que no hi havia una anticoncepció racional es pot dir que els mitjans de control demogràfic eren el *coitus in-*

terruptus, l'alta mortaldat infantil i l'avortament provocat.

A final del segle XIX s'inicien els primers moviments a favor de l'anticoncepció, paral·lels als coneixements que la ciència havia assolit.

Els motius pels quals es reivindicaven mètodes anticonceptius eficaços, còmodes, econòmics i innocus eren diversos, però el fet que va promoure l'inici d'un moviment a favor de l'anticoncepció fou el moviment que es va crear com a resposta al famós *Assaig sobre el principi de la població* de Malthus, la primera publicació del qual es va fer a Londres l'any 1798 de forma anònima. L'any 1803 es va publicar amb el nom de Malthus, però amb un títol diferent, *Resum sobre els efectes passats i presents relatiu a la felicitat de la humanitat*. Les diferents discussions que suscità la teoria de Malthus afavoriren una progressiva sensibilització pels temes demogràfics i per l'anticoncepció.

La premsa va tenir un paper important fent circular la idea que l'anticoncepció necessitava un suport científic i mèdic diferent de l'existent fins aleshores, malgrat que en la majoria dels casos els moviments a favor de l'anticoncepció eren escarnits. També hi va haver diverses publicacions que van aixecar polseguera, judicis (com el cas Bradlaugh-Besant, el 1877), debats, detencions, etcètera. En aquestes revistes es feia un repàs prou útil de la pràctica de l'anticoncepció però, en canvi l'aportació teòrica era inexistente.

A més, la premsa mèdica condemnava del tot aquestes pràctiques i no tan sols això: s'arribava a l'extrem de con-

fondre l'opinió pública fent servir conceptes morals per fonamentar conclusions tècniques falses. Pels metges l'anticoncepció era una pràctica immoral, egoista i molt perjudicial per a la salut. N'hi va haver fins i tot que van afirmar que la contracepció produïa en la dona efectes com el càncer, l'esterilitat i la nimfomania, com també retard mental, amnèsia i palpitations cardíaques en el cas dels homes i que era possible que tots dos, home i dona, arribessin a patir de folia amb tendències suïcides.

Els grups socials que més resistències van oposar a l'anticoncepció van ser la classe mèdica i l'Església.

Els pocs metges que van participar en les publicacions i els moviments inicials ho van fer sota la protecció de pseudònims i amagant totalment la seva personalitat. Un d'aquests metges va ser Thomas Wakley, anglès, que va treballar en la reforma de la medicina i va fundar i editar durant molts anys la revista *The Lancet* (Londres, 1823).

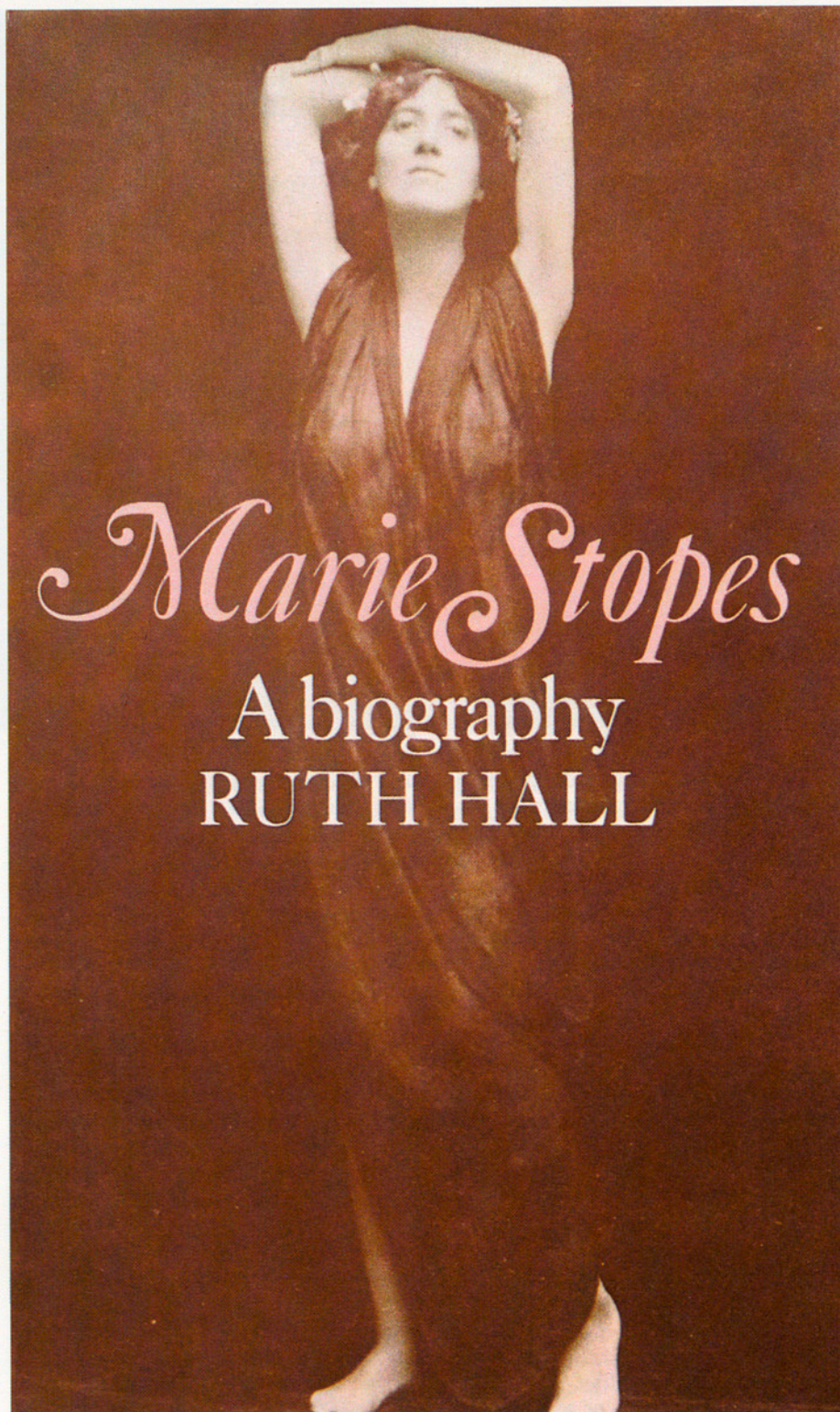
Als Estats Units s'inicià l'any 1830 un moviment molt important i actiu a favor del control de natalitat. Els fundadors van ser Robert Dale Owen i Charles Knowlton. Des del 1880 la premsa mèdica nord-americana es va fer ressò tant de la reducció de la família com dels diferents mètodes anticonceptius.

A començament del segle xx es va produir un seguit d'esdeveniments que van fer que la situació evolucionés i que es produïssin canvis importants en la societat. La influència de la guerra del 14 fou bàsica en la transformació de les actituds sexuals i en l'aparició de la necessitat de l'ús dels mètodes anticonceptius. D'altra banda, els treballs de Freud i les aportacions literàries de D.H. Lawrence, Carpenter i Joyce exerciren una influència important. Tanmateix fora injust de bandejar la funció del moviment feminista que al llarg de la seva història ha tingut un paper important en la nova situació de la dona —i de l'home— i que ha menat a formes de relació més humanes i madures.

En aquella època es va progressar també en els aspectes socials de la medicina fins al punt de reconèixer que la disminució de la morbiditat i la mortalitat d'algunes malalties es devia més als avenços socials que no pas als avenços mèdics. En el cas que ens ocupa va tenir un interès especial l'estudi de la morbiditat i la mortalitat de mares i nounats.

L'estudi científic i obert de les malalties venèries significà un altre pas en la tasca de sortir de l'obscurantisme regnant en el tractament d'aquestes qüestions.

Finalment, es va poder plantejar la

Marie Stopes

A biography

RUTH HALL

MARIE STOPES VA CREAR LA PRIMERA CLÍNICA DE CONTROL DE NATALITAT A ANGLATERRA

necessitat d'un control de la natalitat des d'aspectes mèdics, socials i, sobretot, personals.

Dues dones, Margaret Sanger i Marie Stopes, van jugar a nivell mundial un paper essencial i concret en la planificació familiar, tant per les seves publicacions com per haver fundat les primeres clíniques de planificació familiar. Margaret Sanger va inaugurar el primer centre de control de natalitat a Brooklyn, el 1916. Havia estat a Holanda aprenent a fer servir la tècnica del

diafragma de Mesinga i el 1927 va organitzar a Ginebra la I Conferència de Població Mundial. El 1948 va aplegar els delegats de 23 països i organitzà la futura IPPF (Federació Internacional de Paternitat Responsable) de la qual fou la primera presidenta emèrita. Per la seva banda, Marie Stopes va crear, l'any 1921, la primera clínica de control de natalitat a Anglaterra amb molts més problemes amb la classe mèdica i l'entorn social que els que hi havia tingut la pionera nord-americana. En

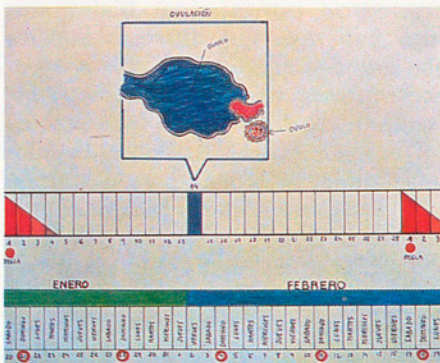
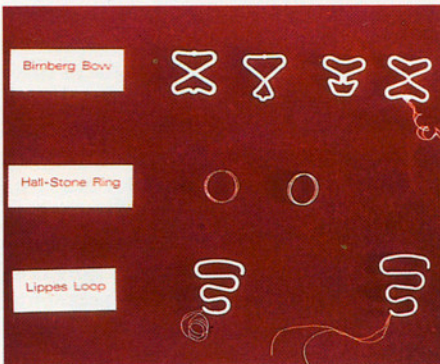
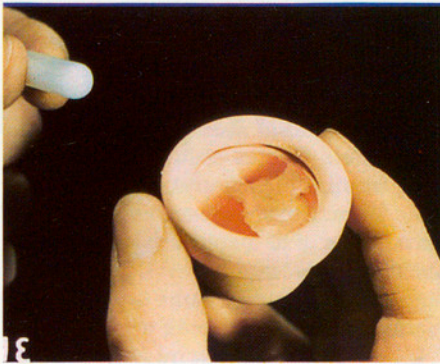
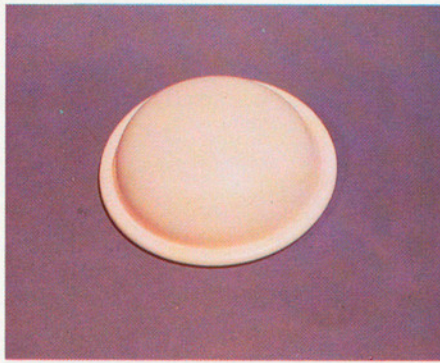
part, aquestes dificultats provenien de la necessitat de modificar la relació existent entre metge i pacient. En la pràctica de l'anticoncepció ja no es tractava d'una persona malalta ni d'un tractament que el metge imposava, sinó que el fet que la pacient pogués escollir tenia una significació molt especial.

Els centres de planificació familiar han tingut i tenen una posició de capdavanters a l'hora d'establir una nova forma d'assistència sanitària fonamentada en la promoció de la salut, en una concepció preventiva de la medicina i en l'acceptació de la necessitat d'una assistència integradora que reconegui la importància de considerar cada persona com un conjunt íntimament relacionat de cos, ment i entorn social. Aquesta situació exigeix del metge i del personal sanitari una nova actitud que els permeti d'atendre la persona que sol·licita el servei d'una manera diferent de com ha estat acostumat i ensenyat. No és estrany, doncs, que les primeres consultes de planificació familiar tinguessin dificultats a trobar metges disposats a prestar-hi els seus serveis ja que, a més del prejudicis socials, calia afegir-hi la manca d'una informació més àmplia que els permetés d'escoltar un discurs ben diferent del discurs mèdico-biològic.

Els centres de planificació familiar poden ser considerats, doncs, com a pioners, no tan sols en medicina preventiva sinó també en educació sanitària. Un dels objectius de la planificació familiar és informar les usuàries per tal d'invitar-les a fer una reflexió individual que les ajudi a responsabilitzar-se de la seva salut, de la seva sexualitat i de l'anticoncepció. Als centres de planificació familiar es produeix també una determinada desmitificació de la figura tradicional del metge ja que s'intenta que ocupi un lloc més en el si d'un equip sanitari interdisciplinari perquè, en definitiva, es tracta d'atendre una persona tenint-ne en compte tots els aspectes.

El 1927 es va crear el Comitè d'Investigació de Control de la Natalitat (BCIC), els objectius del qual eren: «investigar els principis mèdics i socials de la contracepció; els possibles efectes que la seva pràctica pot provocar en la salut física i mental i els avantatges i inconvenients de cada mètode». En aquest punt es palesa que la planificació familiar passa d'una etapa d'efervescència a una altra en què incorpora la metodologia de la investigació científica, imprescindible per al seu avenç.

La creació de noves i diverses associacions de planificació familiar, juntament amb la idiosincràsia específica de cada lloc i el moment en què es pro-

DIFERENTS MÈTODES DE CONTROL DE NATALITAT PER FER QUE TOTS ELS FILLS QUAN VÉVEN SIGUIN EXPRESSAMENT DESITJATS

dueix, atorguen a la planificació familiar una embranzida important tant a Europa com als EEUU.

El 1935 es publica el primer periòdic dedicat íntegrament a la planificació familiar, el *Journal of Contraception*. Des d'aleshores es van multiplicar les publicacions i les diferents tendències que els donen suport.

Pel que fa a la història dels mètodes anticonceptius, les innovacions han estat d'una transcendència menor si les comparem amb els canvis socials. Malgrat els esforços científics i econòmics a partir de 1960 en aquest tipus d'especialitat de la medicina, l'únic esdeveniment d'importància que es produeix és el descobriment de l'anticoncepció hormonal.

El *coitus interruptus* és, amb gairebé tota seguretat, el primer mètode anticonceptiu emprat per l'ésser humà. L'ús s'ha estès tant que es pot considerar l'anticonceptiu més popular. Ha estat objecte de moltes crítiques, la majoria de les quals no tenen cap fonament, sobretot quan s'afirmava que la seva pràctica produïa malalties orgàniques. Com que això no s'ha provat no hi ha cap mena de justificació per desaconsellar aquesta pràctica, sempre que la parella hi estigui d'acord. En qualsevol cas fóra important d'informar la parella per tal de fer possible una millora de la relació.

El condó és el dispositiu anticonceptiu més antic i difós. La primera publicació on apareix descrit com a protector de les malalties venèries data de 1564 i en va ser autor el metge italià Falloppio. Al segle XVIII, el condó va assolir gran popularitat com a contraceptiu i profilàctic i fou lloat en alguns poemes eròtics de l'època. El 1844 els condons, fets fins aleshores amb diferents materials —la pell d'alguns animals, per exemple—, es comencen a fer de goma. A partir de 1870, el nou mètode de fabricació de preservatius fa possible la gran popularitat que ha tingut i encara té aquest mètode.

La història ofereix dades d'abans que s'inventés l'escriptura sobre l'ús de diverses substàncies per cloure l'entrada de la matriu o úter. Aquestes substàncies han tingut sempre dos objectius: fer de barrera i el que se'n diu «efecte espermicida». La primera notícia del diafragma de goma va aparèixer a la premsa mèdica alemanya el 1823. El moviment neo-malthusià holandès va difondre el diafragma dissenyat pel metge holandès Mesinga que va tenir una gran acceptació i fou considerat l'anticonceptiu *princeps* dels primers centres de planificació familiar. Aquest mètode va ser desplaçat pels anticonceptius hormonals, però sempre hi ha

hagut un sector de població adepte al diafragma.

De bon començament els *espermicides* s'empraven per les seves propietats físiques i químiques, més tard se'n van augmentar les propietats químiques per tal d'immobilitzar els espermatozoides i ser emprat conjuntament amb el diafragma. El 1885 Rendell desenvolupà un supositori vaginal fonamentat en el sulfat de quinina que assolí una gran popularitat que ha arribat fins als nostres dies. Un dels resultats dels estudis realitzats pel primer Comitè d'Investigació de Planificació Familiar fou l'espermicida anomenat Volpar que va significar un gran avenç en aquest camp.

Les societats primitives ja intentaven evitar la concepció practicant *períodes d'abstinència*.

La dificultat d'establir quin era el període de fertilitat va fer fracassar aquest mètode de manera rotunda. El desprestigi d'aquest mètode començà amb l'error bàsic de considerar com a fèrtil el període de menstruació. El 1929 Knaus a Àustria i Ogino al Japó van descriure correctament el període d'ovulació, amb la qual cosa es feia possible la pràctica de l'abstinència periòdica com a mètode anticonceptiu. Progressivament han anat apareixent diverses aportacions que permeten detectar correctament l'ovulació de cada dona i, d'aquesta manera, augmentar la seguretat d'aquest mètode que té un lloc important i merescut en la planificació familiar.

L'aparició de l'*anticoncepció hormonal* va ser un esdeveniment important en la història de la planificació familiar. De fet, es l'única novetat substancial des de l'antiguitat fins als nostres dies. Es diferencia dels mètodes existents en el fet que actua a distància, tant del moment del coit com dels òrgans genitals. Aquest mètode no hauria estat possible sense entendre prèviament el paper de la hipòfisi sobre els ovaris o els mecanismes de *feedback* hormonal entre tots dos òrgans i el consegüent efecte inhibidor de l'ovulació de les hormones femenines. Un altre pas d'aproximació a l'anticoncepció hormonal va ser la possibilitat de sintetitzar aquestes hormones ja que un procés d'obtenció no sintètic les hauria fet molt cares. Aquesta fita no es va assolir fins l'any 1930. El 1940 es va observar que l'ús d'estrògens inhibia l'ovulació i evitava les dismenorrees. El 1956 Rock, Pincus i García van fer les primeres experiències amb dones. El 1960 l'Associació anglesa de Planificació Familiar aprovà l'ús de l'anticoncepció hormonal.

Al llarg d'aquests 25 anys han anat

EL FUTUR DE LA PARELLA PASSA TAMBÉ PER PROGRAMES ESPECÍFICS D'EDUCACIÓ SANITÀRIA (JOVES, PREPARACIÓ A LA MATERNITAT, HIGIENE)

apareixent diferents preparats. Innumbrables estudis sobre el mecanisme d'acció, els efectes secundaris a curt i llarg termini i la seguretat han fet possible de millorar aquest espectacular, però no per això menys criticat, mètode anticonceptiu, que ha oscil·lat entre la popularitat i la mala fama segons l'evolució dels esdeveniments socials.

L'ús d'un cos estrany que afecta el canal cervical o el cos uterí és conegut des de l'antiguitat. La primera referència en una publicació científica de la nostra època la trobem en un *The Lancet* de 1868 on es feia una descripció de l'ús d'un tany al canal cervical. Al llarg de la història, la infecció de l'úter era considerada el principal inconvenient d'aquest mètode anticonceptiu. Una fractura accidental d'un d'aquests tany i el desplaçament d'un d'aquests segments al fons del cos uterí van ser els factors que facilitaren el descobriment de l'*anticoncepció intrauterina*. D'aleshores ençà han aparegut diferents models que intenten augmentar l'eficàcia d'aquest mètode, disminuir els efectes secundaris i facilitar-ne les tècniques de col·locació. Entre 1959 i 1962 el Population Council dels EEUU va gastar un milió i mig de dòlars per continuar l'estudi del DIU que s'havia començat a fer al Japó. D'aquest estudi van sortir una col·lecció de variants derivades del DIU. Les investigacions tendents a una millora de l'anticoncepció intrauterina han continuat fent avenços i millores des d'aleshores.

A les societats primitives ja es practicaven intervencions quirúrgiques a fi de controlar la natalitat. Algunes d'aquestes intervencions eren realment mutiladores, cruelment doloroses i, a més, perilloses. El 1897 es va fer als EEUU la primera *esterilització quirúrgica*. Al començament aquesta intervenció estava limitada a consideracions eugenèsiques. Aquest mètode anticonceptiu va ser desprestigiat per l'ús que en van fer els metges nazis. La descripció de diverses tècniques quirúrgiques ha millorat molt aquest mètode de con-

trol de natalitat i avui dia té una gran difusió arreu del món.

La vasectomia ha començat a practicar-se de fa poc i actualment es troba en procés d'expansió.

La proporció i el diferent nivell d'acceptació i ús dels diferents mètodes anticonceptius canvien considerablement d'una societat a l'altra, d'un temps a un altre, i evoluciona cíclicament segons les modes i els diferents fenòmens socials que marquen profundament l'actitud de la societat envers l'anticoncepció.

Es pot fer una reflexió sobre l'actitud particular de cada centre de planificació familiar a l'hora d'influir sobre l'elecció del mètode anticonceptiu ja que, en alguns casos, es fa evident una desviació especial envers un mètode o un altre, segons les idees personals dels treballadors de cada centre.

Pel que fa a Espanya, la situació, com en tantes qüestions, és d'un retard considerable. Excepció feta d'un curt període de temps durant la II República, quan s'aprovà una de les lleis més progressistes del món, la pràctica de la planificació familiar va estar prohibida fins a 1978. De tota manera, en la medicina privada, l'anticoncepció s'ha practicat des dels anys seixanta. Al final d'aquesta dècada la IPPF (Federació Internacional de Paternitat Responsable) va oferir beques perquè metges espanyols obtinguessin una formació en el camp de la planificació familiar.

Al llarg de la meua experiència professional puc fer constar que vaig assistir a aquests cursos el 1970. A la tornada d'Anglaterra, i en col·laboració amb un equip de professionals de l'Hospital Clínic i Provincial de Barcelona, membres del Servei de Ginecologia i Obstetrícia del professor Víctor Conill, vam crear dins l'hospital un Departament de Planificació Familiar.

Durant la dècada dels setanta, d'acord amb les característiques pròpies d'aquells anys, molt especials per a Espanya, i amb una important participació dels grups de dones, es visqué un creixent interès per la recerca d'informació i atenció sobre sexualitat i anticoncepció. Això va fer possible l'organització de diversos centres de planificació familiar.

Fóra, doncs, ben interessant de portar a terme un estudi sobre aquesta dècada i el nostre país des d'aquest punt de vista a fi d'objectivar, tant com sigui possible, els fenòmens que s'hi han produït i, a partir d'aquest punt, entendre millor la situació actual i programar de manera més racional i eficaç el futur dels centres de planificació familiar.

ASSUMPCIÓ VILLATORO, metgessa

PILAR GÓMEZ

Informar no és opinar; sabem escoltar el que ens diuen?

L'INTERÈS PER LA SEXUALITAT femenina ha estat present des de l'inici de les experiències en planificació familiar. Implícitament o explícitament la intenció de promoure una vivència més lliure, més feliç i més realitzada de la sexualitat ha format part de les declaracions de principis dels centres de planificació. Per dur a terme aquest propòsit s'han arbitrat mitjans diversos que han sofert distintes sorts.

Actualment, i gairebé a mig camí, ens podem plantejar la qüestió amb la perspectiva que donen els anys de treball i la reflexió que se'n pot fer. Òbviament, de reflexions i anàlisis se'n poden fer moltes i des de molts punts de vista, el resultat és una aportació feta des dels instruments de la psicologia dinàmica que no té altra pretensió que ajudar el procés d'intercanvi entre els professionals.

La informació ha estat el centre de les activitats de la planificació: xerrades, fullets i conferències són instruments que han vehiculat tot allò que sobre l'anticoncepció s'ha pogut dir amb la idea que si una dona no ha de preocupar-se per la por a un embaràs no desitjat la seva vida sexual serà millor. Aquesta és una veritat tan clara que sembla innecessari de dir-la, però la plantejo aquí perquè sabem que la informació no acaba amb les consultes sobre malestares referents a la sexualitat.

És en aquest sentit que s'ha tractat d'anar un passet més enllà i en alguns casos, amb la millor intenció del món, a més de les informacions sobre mètodes s'han donat *opinions* com si d'informacions es tractés. Per esclarir a què em

Recomanacions de F.O.M.S. (1973)

Buseo mare
 Que em desitgi
 Entre 20 i 35 anys
 De bona salut

(...i amb dos germans en timbalina prou.)

CAP EMBARÀS NO DESITJAT

GENERALITAT DE CATALUNYA Departament de Sanitat i Assistència Social

SE'NE FA
 UNA INFORMATIVA SOBRE
 MÈTODES
 ANTICONCEPTIUS

EL PÒSTER JA HO DIU TOT, NO CAL AFEGIR-HI RES.

refereixo i afavorir la polèmica diré que opinions són, des del meu punt de vista, les afirmacions que *qualifiquen* determinades activitats sexuals com a millors o pitjors que unes altres, siguin quines siguin i vinguin de l'extrem ideològic que sigui, és a dir, tan ideològic és afirmar que la masturbació mútua és millor que les relacions sexuals que s'entenen com a tradicionals com afirmar el contrari. I ideològic vol dir poc respectuós amb la singularitat de la persona.

La informació, a més d'útil, és un dret de tota persona. Ara bé, el que queda confús és què vol dir una vida sexual millor. Què vol dir millor? Més seguida? Més apassionada? Més variada? Amb pràctiques de grup? Monogàmica? Amb penetració? Sense penetració? És evident que cadascú té la pròpia resposta; pròpia significa que té una resposta de quina és la vida sexual que ell prefereix, però la claredat d'idees sobre una qüestió no autoritza ningú a fer-ne una generalització per a tothom.

Tractaré ara d'apuntar alguns dels trets que fan tan complex el tema de la sexualitat humana.

De la mateixa manera que una persona quan neix està marcada per unes característiques genètiques i biològiques que la caracteritzaran per a tota la vida, les expectatives, les il·lusions, els desitjos, les pors i les ambivalències dels pares faran que el fill sigui psicològicament diferent dels altres.

Pel que fa al sexe, des de la biologia no hi ha dificultats: hi ha mascles i femelles que es defineixen des de la dotació sexual que duen. No tractarem de les excepcions biològiques perquè no és el propòsit d'aquest article.

Psíquicament sabem que homes i dones són categories que *no tenen res a veure* amb la biologia. Es pertany a un grup o a un altre en funció de les identifications inconscients que cada subjecte faci, sigui quin sigui el seu sexe biològic. Les categories força-debilitat, activitat-passivitat, agressivitat-dolçor tampoc no ens serveixen per establir les categories masculí i femení, perquè tothom coneix homes passius i dones actives, i a la inversa; el que caracteritza la determinació sexual és l'objecte del desig de cadascú.

La sexualitat humana es fonamenta en el concepte de manca i de desig. Tots, homes i dones, som incomplets i necessitem, desitgem, volem algú o alguna cosa que ens doni, momentàniament, la il·lusió de ser sencers. El motor del desig sexual és aquest que, clarament, és el de qualsevol desig. Per voler alguna cosa cal no tenir-la; que som incomplets vol dir que estem vius i que busquem quelcom; qui se sent perfecte

NO TENIR FILLS NO TÉ PER QUÈ SER TRAUMÀTIC

no demana res, no necessita res i es nega tota possibilitat de relació.

Sovint, als centres de planificació familiar sentim una queixa de les dones que hi acudeixen: «mai no en tinc ganes». Això és una queixa i no una consulta; la diferència està en el fet que la persona que fa la consulta demana alguna ajuda, mentre que la queixa no ve del disgust pel propi estat, sinó perquè hi ha algú que no el respecta. «Mai no en tinc ganes» (i el meu marit s'enfada), «mai no en tinc ganes» (i tinc por que es cansi i em deixi), «mai no en tinc ganes» (a mi m'és igual, però em sap greu per ell). El que hi ha entre parèntesi és una part de l'afirmació que de vegades la dona enuncia francament, i de vegades només és implícita, però quan s'aprofundeix una mica en el tema acaba per explicitar-la. Com aquesta queixa, que deu ser la més freqüent, n'hi ha d'altres que es refereixen a la incomprensió del món en tal o tal aspecte i, per tant, ens trobem davant la necessitat d'una resposta que s'elabora d'una manera totalment artificial, perquè, quina resposta s'ha de donar a qui no demana res? I és cert que moltes vegades s'intenta donar a la dona una solució, sense que ella mateixa hagi plantejat res que *per a ella* sigui un problema.

Un element a tenir en compte per es-

coltar els neguits i conflictes que plantegen les usuàries és l'existència molt implantada i estesa del model mèdic d'atenció al pacient, d'acord amb el qual el pacient exposa un problema i el doctor se'n fa càrrec i administra un medicament que l'ha de resoldre. La participació del malalt és nul·la i es produeix un acte de confiança en les capacitats de la medicina que desresponsabilitza el consultant del que li passa. Aquest costum d'inhibició davant del propi malestar i de confiança en uns mètodes de guariment, que per més que siguin científics no deixen d'actuar com a màgics, es reproduïx massa sovint en el cas de les demandes que, tocant a conflictes interns, arriben als centres. Les dones diuen que estan deprimides —queixa que sovinteja— i esperen una resposta que resolgui el problema sense que els costi res. Ara bé, un símptoma és sempre l'expressió d'alguna cosa que es desconeix perquè està reprimida. Podem dir que els símptomes, si se'ls sap escoltar i no s'obturen, parlen de tot allò que les persones no volen saber de si mateixes. Qui primer ha de poder parlar d'un símptoma és la persona que el pateix i això implica una disposició, una voluntat d'autoindagació, de responsabilitat respecte al propi símptoma i saber què se'n vol fer. Un exemple simplista, com qualsevol exemple, és el de la dona que està deprimida i insisteix que no sap per què: tot va bé, no té problemes, tot rutlla, però està trista, plora i no pot fer la feina. Però si se li permet enraonar i ella s'ho permet a si mateixa, apareixeran conflictes amb els fills, amb els pares, amb la parella, amb els germans, etc. Adonar-se del conflicte la pot espantar perquè li semblarà que són «sentiments dolents» o perquè li suposarà una diferència amb els pares, un enfrontament amb els fills o el marit, però el símptoma, encara que té una contrapartida de dolor, du beneficis: mantenir de cara a un mateix la imatge intocable d'algú que «sempre és bo», ser una «bona filla» o una «bona mare», o mantenir una posició dependent del marit que, deixant-la sense els avantatges de l'autonomia, li evita encarar la solitud i la responsabilitat de les decisions de la vida.

Donar opció a algú a acostar-se al que li passa consisteix a no aliar-se amb la queixa i a afavorir la reflexió. S'ha d'ajudar les dones a comprendre la responsabilitat que tenen en les situacions que plantegen des d'una posició no crítica, que no jutgi el que està bé o està malament i que eviti les temptacions de proposar o proposar-se com a models.

PILAR GÓMEZ,

Psicòloga Centre d'Orientació Sanitària, Rubí

REMEI MARGARIT I TAYÀ

El lloc de l'home en la planificació familiar

EN UNA RELACIÓ HETEROsexual mínima hi ha dos components indispensables: un n'és la dona; l'altre, l'home. Aquesta afirmació que sembla òbvia ja no ho resulta tant a l'hora de prendre una decisió sobre la contracepció, que sembla recaure d'una manera especial i única sobre la dona.

Un fet com aquest no és casual, sinó que respon, al meu entendre, a una concepció parcial de la situació.

Partint de l'evidència que la persona susceptible d'embaràs és només la dona, posem massa èmfasi en aquest fet i oblidem que l'embaràs és el resultat d'una relació entre dues persones, home i dona. La dona queda embarassada i porta a terme el procés de la gestació i el part; en canvi, l'home, després del coït, només pot esperar i no té possibilitat d'intervenir-hi en cap moment.

En últim terme i si l'embaràs no és desitjat, la funció activa de l'avortament també és a càrrec de la dona amb tots els inconvenients que això suposa, però el fet de ser la part activa també li dóna la possibilitat de prendre una decisió en aquest sentit. També en aquest cas l'home només pot esperar la decisió de la dona.

Des d'un punt de vista simple, l'home en les circumstàncies que envolten la contracepció, l'embaràs i l'avortament pren la posició còmoda: deixar fer o inhibir-se.

Des d'un altre punt de vista més complex i aprofundit, justament l'oposat al primer, l'home *només* pot esperar la decisió de la dona i té realment un paper passiu.

Ja és sabut que un dels mecanismes

«EL PETÓ» OBRA DE RODIN (MARBRE, 1886. PARÍS)

de defensa més importants del ser humà davant d'una nova situació és l'activitat, poder fer alguna cosa. No poder-hi fer res és la reducció a la impotència, a passar per la situació sense tenir les eines per intervenir en la seva resolució.

El reduccionisme que s'ha atorgat al paper masculí en el camp de la contracepció i gestació pot obeir a causes molt diverses, totes elles amb elements de forta desvaloració. Des de la dita senzilla de «l'embaràs és només qüestió de la dona» fins a «el fill és de la dona amb seguretat, el pare ho ha de suposar», existeixen quantitat de petites i grans venjances femenines desplaçades cap a aquest camp i provinents d'altres sectors de la vida.

Per enfocar el tema no hauríem de perdre de vista la relació home-dona, aquesta és l'única que fa possible una concepció.

L'home pot posar una llavor i anar-se'n a donar la volta al món mentre la llavor creix, o bé pot seguir el procés de la gestació tenint en compte l'afectivitat que hi ha de posar de part seva. I és aquí on el paper de la dona es torna decisiu, perquè del valor que la dona li doni a l'home i a la seva relació amb ell dependrà bastant que ell prengui una actitud o una altra. L'home assumeix la paternitat si no hi ha cap obstacle ni voluntat en contra.

El fet de la poca acceptació, per part de la població masculina, a anar als centres de planificació familiar pot tenir a veure amb el que he esmentat abans, i també amb un factor social que voldria considerar. Es tracta del paper social masculí dins la família: quan

QUÈ PENSEN ELS HOMES SOBRE LA PLANIFICACIÓ FAMILIAR? «EL PENSADOR», OBRA DE RODIN (PARÍS, 1886)

FINS ARA L'HOME HA VIST CONDICIONADA LA SEVA ACTUACIÓ DINS LA PARELLA PER FACTORS SOCIALS CASTRADORS DE LA SEVA PERSONALITAT. «FUGIT AMOR», OBRA DE RODIN (PARÍS, 1886)

atorguem el poder a l'home en les decisions importants de la família i del grup, li exigim en contrapartida que «sempre pugui», que sigui invulnerable, i això li crea una gran ansietat en la mesura que ha de respondre d'una manera o d'una altra a les expectatives explícites i implícites del paper que se li encomana, tant si ell l'ha triat com si no. Alhora, li neguem la possibilitat de mostrar les seves febleses de ser humà com les mostrem les dones.

Se suposa, doncs, que l'home no pot defallir mai, i que si ho fa, no s'ha de saber, ni tan sols es pot reconèixer, perquè la seva imatge resti intacta, és a dir, que es confon la relativa feblesa humana, comuna a ambdós sexes, amb l'absoluta impotència masculina.

Per això sembla evident que si l'home accepta la seva vulnerabilitat com a ésser humà és un desprestigi familiar i social. I tant és així que no volen ni parlar-ne.

No és casual que hi hagi tan pocs homes treballant als centres de planificació familiar, i si n'hi ha alguns, acostumen a ser els metges ginecòlegs, posició jerarquitzada respecte a la resta del personal i, per tant, per la seva imatge jeràrquica, fora de la quotidianitat en què es mouen la resta del personal i els consultants.

Els valors culturals en què es basa la imatge prepotent de l'home no fan cap favor ni a l'home, ni a la dona, ni a la seva relació; en canvi, només creen autèntics pous insalvables de frustració i memorials de greuges dels quals, després, es passen els comptes allà on sigui.

L'educació per a la confiança mútua és un assumpte prioritari perquè és l'única via per desmuntar les relacions de competència entre els sexes, qüestió que arrosseguem des de fa molt de temps.

Per començar, hauríem de programar els serveis dels centres de planificació familiar incorporant homes a les plantilles i no només en les places de medicina.

Hi ha dones que confien més en una altra dona, i d'altres que s'estimen més confiar en un home; de la mateixa manera, hi ha homes que confien en una dona i d'altres que se senten millor parlant amb un altre home. El servei ha de poder oferir les dues alternatives.

Potser així, començaríem a fer camí junts en el camp de la planificació familiar, obrint les portes a les consultes que es derivin de les relacions interpersonals tal com són.

REMEI MARGARIT I TAYA,

Psicòloga

Centre de Planificació Familiar, Plaça Espanya

ROSA MARIA SUÑÉ

L' experiència a la comarca del Bages

LA COMARCA DEL BAGES, A la zona central de Catalunya es compon de 35 municipis. Manresa n'és la capital.

Segons el padró del 1981, el Bages té 150.657 habitants, el 44 % dels quals resideix a Manresa. Dels 35 pobles de la comarca, n'hi ha 15 que tenen més de 2.000 habitants i no n'hi ha cap que excedeixi els 8.000.

Manresa, també segons el padró del 1981, té 67.014 habitants i 67.413 segons dades corregides del 1984.

El Bages, que havia ocupat el 8è. lloc de les comarques catalanes en el període de 1971-75, passa a ocupar el 17è. lloc en el període 1976-81.

Si ens referim solament a Manresa, el 32 % d'habitants són nascuts fora de Catalunya i majoritàriament procedeixen d'Andalusia. La majoria d'immigrants ja fa almenys 10 anys que resideixen a la comarca o a Catalunya.

La població activa constituïa al voltant del 38 % del total de la població i hi predomina el sector industrial, però hi ha una tendència a derivar cap al sector serveis, sobretot a Manresa.

L'atur oficial era de l'ordre del 22,9 %, el desembre del 1984, davant del 19,32 % registrat a Catalunya en el mateix mes. Destaca el grup d'edat de 16 a 19 anys.

El Bages és una comarca pont, urbana i industrial amb una reserva rural a la rodalia de Manresa i als pobles.

Una característica a destacar de la comarca del Bages és la gran comunicació entre els pobles i dels pobles amb Manresa, per tres motius cabdals: el

treball, el comerç i els serveis sanitaris, fets que afavoreix la discreta distància entre els municipis, la xarxa de comunicacions i el costum.

L'estructura de la població marca una tendència a l'envelliment, sobretot als pobles.

Les dones en edat fèrtil eren aproximadament 35.550. La taxa bruta de natalitat era del 14,67 % en el període de 1975-79. El Bages tenia un creixement de l,1'6 % el 1981 respecte de l'anys 1975.

L'analfabetisme era de l'ordre del 7,6 % l'anys 1975. Cal destacar que per sexes els homes representaven el 4,2 % i les dones el 10,8 %.

Quant a l'escolarització, podem dir que era total fins als 14 anys, i que hi ha hagut un increment d'incidència de l'ensenyament públic en els últims anys.

Pel que fa al sector sanitari, els hospitals es concentren tots a Manresa i són tots concertats. No existeix cap servei jerarquitzat de toco-ginecologia.

Fora de les super-especialitats, es donen tot tipus d'atencions tant a nivell primari —estructura d'ambulatori— com als hospitals.

Dos pobles tenen centre de salut i a Manresa hi ha un CAP de l'ICS.

el servei de planificació familiar de Manresa

El Servei Municipal de Planificació Familiar de Manresa s'obrí al públic el març de 1981. No obstant això, un moviment a favor de la planificació familiar ja feia quatre anys que s'anava in-

troduint a Manresa i comarca, vinculat a l'Associació de Dones del Bages. Aquesta inquietud es concretà en l'elaboració del projecte de creació del servei i en la constitució del grup promotor en una cooperativa del treball associat a fi de gestionar el servei municipal mitjançant un contracte de serveis. El pressupost va ser cobert pel departament de sanitat de l'ajuntament per un treball de 15 hores setmanals el 1981 i de 20 hores a partir del juny de 1984. El servei també té una subvenció de la Diputació. Fins ara és l'únic servei de la Catalunya central, ja que, fora de les comarques més properes a Barcelona, solament hi ha el de Lleida i el de Girona.

Els objectius del servei són atendre i sensibilitzar la població sobre la planificació familiar i donar prioritat als grups que no fan anticoncepció i/o que, a causa de les rendes personals, no poden acudir als professionals privats.

Paral·lelament a aquest objectiu general, es posa molt d'interès a consolidar l'acceptació social de la planificació familiar a la comarca, s'estableixen relacions amb els professionals d'assistència primària de la Seguretat Social, i amb els serveis socials, i es tenen contactes periòdics amb els mitjans de comunicació social.

Cal valorar que Manresa i el Bages, malgrat que en moments determinats s'han distingit per un fort moviment popular i "progressista", també fan veritables manifestacions de conservadorisme si es toquen determinats aspectes o es plantegen certes innovacions en el

LA PLANIFICACIÓ FAMILIAR

sector sanitari o de l'ensenyament, per dir-ne alguns de rellevants.

També cal assenyalar que, donades les condicions de comunicació que esmentàvem, encara que el servei de planificació familiar sigui de Manresa, des de l'inici atén un percentatge molt elevat de dones de la comarca, fet que queda reflectit en les dades que adjuntem.

A continuació, donem les dades més importants del moviment del servei en el període 1981-84.

Es pot constatar que el servei atén majoritàriament el tipus de públic al qual vol arribar, és a dir que aconsegueix un bon ús, tot i no poder ser equitatiu amb tots els ciutadans —estructura d'edats, nivells de formació i ocupació.

El servei, com que no pot ampliar les possibilitats d'atenció, va reduint la relació primeres-segones visites, signe molt preocupant. El servei atén moltes persones (41 %) dels pobles de la comarca sense rebre ajuda directa d'aquests municipis que tenen molta dificultat de desviació de la demanda.

situació actual

El servei municipal de planificació familiar no té possibilitats d'ampliació mitjançant l'increment del pressupost de l'ajuntament. L'acceptació social del servei s'ha aconseguit, la demanda és creixent i és el moment d'estudiar vies per a la normalització de l'atenció de la planificació familiar dintre de la xarxa sanitària pública.

Per tant, ja que el tant per cent de demanda dels pobles de la comarca és un fet rellevant, s'ha fet un estudi dels recursos disponibles, amb una doble finalitat. Per una banda, saber quins locals i quin personal d'assistència primària té possibilitats objectives de treballar aspectes de la planificació familiar i, per una altra, constatar la motivació dels professionals per a aquestes tasques.

El 1984, una metgessa d'assistència primària i la llevadora del poble miner de Súria van fer una experiència pilot de pràctiques al servei municipal.

Al cap de sis mesos començaren a atendre demandes de planificació familiar al centre de salut del poble, amb un horari exprés i d'acord amb la resta del personal. Des d'aquest moment el servei de Manresa s'ha convertit en un servei de suport i referència per al Centre de Salut de Súria, per a consultes d'usuàries d'alt risc, per a determinats mètodes anticonceptius i per a contactes de formació continuada.

Si en quatre anys el servei de Manresa rebé 31 dones de Súria, al cap d'un any de treballar al centre de salut del poble de Súria, el nombre de dones ja

ALS CONSULTORIS SEMPRE HI HA MÉS DONES QUE HOMES

Atenció individualitzada				
	1981	1982	1983	1984
primeres visites succ.	341	468	413	438
index prim. succ.	0,78	0,37	0,21	0,18

Edats (primeres visites)								
	1981	%	1982	%	1983	%	1984	%
fins a 20 anys	28	8	42	9	50	12	55	12
de 21 a 25 anys	82	24	135	29	112	27	122	28
de 26 a 30 anys	79	23	123	26	82	20	114	26
de 31 a 35 anys	75	22	88	19	81	20	82	19
de 36 a 40 anys	40	12	51	11	62	15	51	12
de 41 a 45 anys i més	37	11	29	6	26	6	14	3
TOTAL	341		468		413		438	

Estudis en %
X-1981-1984

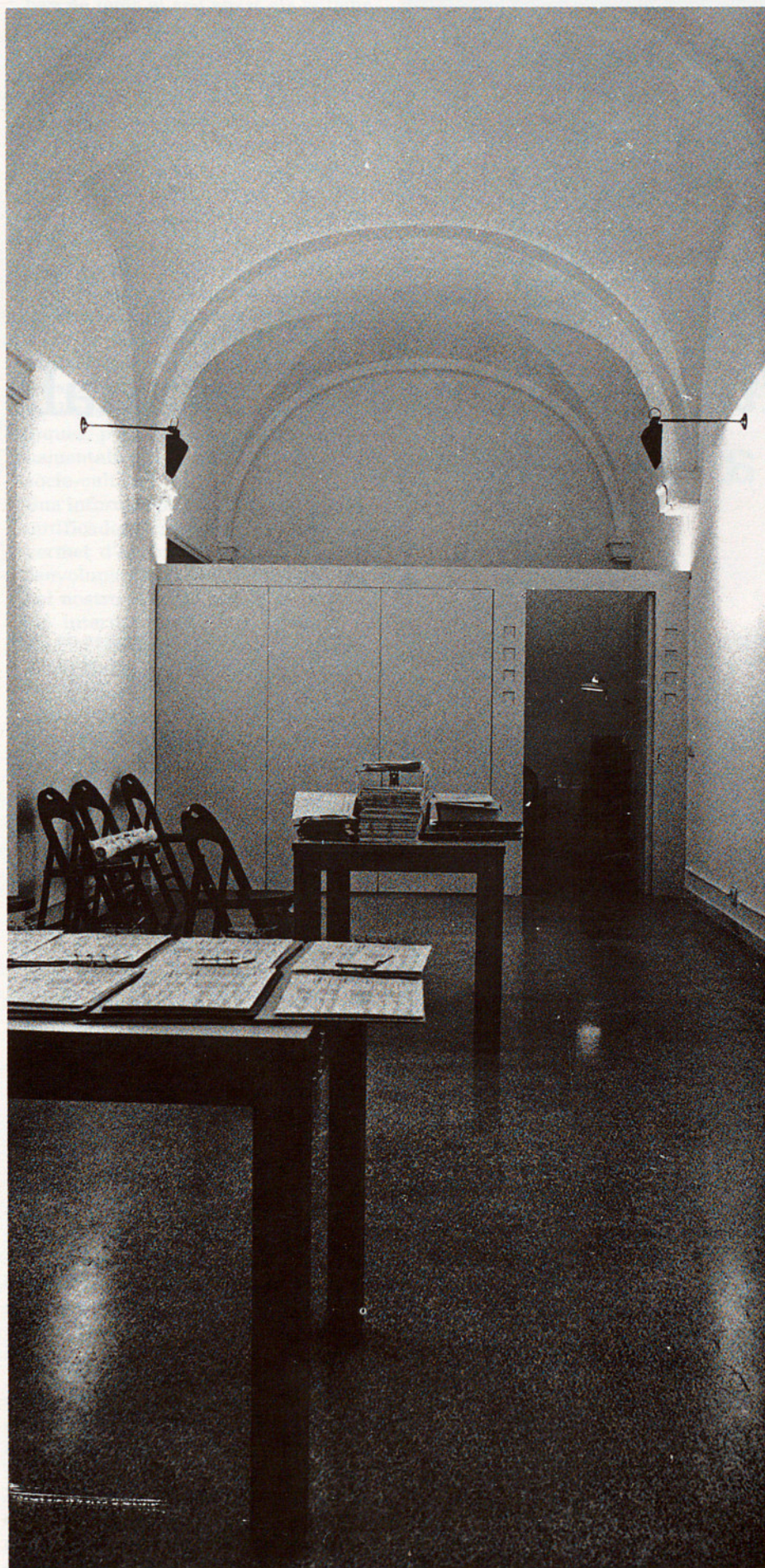
analfabeta	5
primària incomp.	7
primària	68
formació prof.	7
BUP i COU	5
grau mitjà	4
grau superior	1
estudiant	3

Ocupació en %
(primeres visites)
X-1981-1984

mestressa de casa	40
tèxtil	14
servei domèstic	5
oficis varis	6
administrativa	5
comerç	4
professions sanitàries	4
mestres i professors	3
estudiants	3
en atur	3
metal·lúrgic	1

Revisions anuals - Primer any			
	1982	1983	1984
Fan la revisió	33 %	70 %	59 %
Segueixen el mètode	61 %	70 %	82 %
Fan autoexpl mamària	24 %	24 %	32 %
Senten benestar	64 %	55 %	75 %

Lloc de residència (resum) - primeres visites								
	1981	%	1982	%	1983	%	1984	%
Manresa	268	77	320	68	232	56	242	55
Bages	68	22	134	29	164	40	181	41
Altres comarques	5	1	14	3	17	4	15	3
TOTAL	341		468		413		438	

LA PLANIFICACIÓ FAMILIAR CAL INTEGRAR-LA EN LA XARXA PÚBLICA SANITÀRIA

s'havia triplicat i, a més, s'havia deixat un espai lliure per a noves usuàries a Manresa.

El maig del 1985, es realitzaren les Primeres Jornades Comarcals de Planificació Familiar, dedicades a personal d'assistència primària de la salut i dels serveis socials. Hi acudiren 60 persones. S'hi plantejà el futur de l'atenció en planificació familiar a la zona, sortiren alternatives d'integració progressiva a la xarxa de la Seguretat Social i es convidà a treballar la planificació familiar als centres d'assistència primària.

A partir d'aleshores i per al curs 85-86, professionals de tres pobles, Sant Joan de Vilatorrada, Sallent i Cardona, faran pràctiques al servei de Manresa amb la finalitat de treballar després al poble. Es valoren conjuntament el nombre d'habitants, la disponibilitat de locals adequats, la motivació dels professionals i l'aprovació dels responsables del municipi, tant a nivell polític com de l'ICS.

Tenint present la població d'edat fèrtil de la zona i la tendència creixent a utilitzar els serveis públics, quan responen a les necessitats dels usuaris, el dèficit de serveis és encara important i ho serà per bastant temps.

L'equip del servei municipal de Manresa es planteja que en aquest moment és més convenient promoure que d'altres prestin atenció directa des dels diferents nuclis d'atenció natural que no pas que aquest servei en presti més. Així, en el futur immediat caldrà potenciar l'atenció en planificació familiar als centres d'atenció primària que es vagin creant i que, al mateix temps, respondran a la proposta d'àrees bàsiques de salut.

També caldrà incrementar la informació i orientació a diferents grups de població. És en aquesta línia que es comença un horari setmanal destinat especialment als joves, portat per grups de nois i noies.

També cal posar especial atenció a mantenir la qualitat de l'atenció quan n'augmenti el nombre, i tenir molta cura dels aspectes de relació que donen els professionals a les tasques de salut pública i prevenció com un dels recursos més importants a l'hora d'atendre la població. Són precisament aquests aspectes de relació, juntament amb els tècnics, els que es proposen de treballar més intensament a les pràctiques del servei municipal.

Esperem, doncs, anar aconseguint el traspàs a la nova etapa del servei de planificació familiar d'acord amb la nova situació que nosaltres hem col·laborat a crear.

ROSA MARIA SUÑÉ

Equip del Servei de Planificació Familiar de Manresa
Manresa, juliol de 1985

NOHEMÍ BARSA

Quatre anys de planificació de la natalitat i orientació sexual a Terrassa

ELS SERVEIS DE PLANIFICACIÓ familiar estan inclosos dins el marc de l'atenció primària de salut. Interessa destacar, però, que varen ser els ajuntaments democràtics els que, recollint les reivindicacions dels moviments feministes i ciutadans, varen crear una xarxa de centres de P.F. paral·lela a la xarxa pública d'assistència primària, que no oferia aquest tipus de prestacions. Aquesta dependència municipal de la immensa majoria de centres comportà que estiguessin deslligats de la resta de la xarxa sanitària pública, i això ha dificultat els nivells de coordinació i derivació necessaris per aconseguir una atenció integral i una cobertura ampla que tendeixin a millorar el nivell de salut i la qualitat de vida de la comunitat. Considerem, però, que l'aplicació de programes educatius i preventius, com també la qualitat de l'assistència individual, han sortit beneficiats d'aquesta no-integració, donat l'actual caràcter eminentment assistencial, massificat i mèdic dels Serveis de l'I.C.S.

dades demogràfiques de la població de Terrassa

Segons el cens de 1983, Terrassa compta amb una població de 162.771 habitants, dels quals 39.468 són dones en edat fèrtil, cosa que representa un 24'2% de la població. El percentatge de joves entre 14 i 20 anys és d'11'6% (18.887).

creació del Servei de Planificació Familiar de Terrassa

L'any 1982, un equip de quatre professionals, compost de dues psicòlogues, una ginecòloga i una consultora-auxiliar de clínica, que, prèviament, havien treballat en d'altres centres municipals de P.F., varen elaborar i presentar un projecte de funcionament d'un Servei de Planificació de la Natalitat i Orientació Sexual a la ciutat de Terrassa. Aquest equip guanyà un concurs públic convocat per l'Àrea de Sanitat de l'Ajuntament i va començar a treballar el mes de setembre d'aquell mateix any, en règim de mitja jornada.

L'any 1984 es creà l'Institut Municipal per a la Salut i la Qualitat de Vida (IMSAV), organisme que aglutina diversos serveis municipals de treball social i de salut comunitària. Un nou concurs públic va alterar la formació de l'equip inicial de planificació, que va quedar configurat de la manera següent: una coordinadora (psicòloga), una ginecòloga, una psicòloga, una consultora —ATS— i una administrativa, amb una dedicació de 40 hores setmanals per part de cada professional. Aquests canvis van motivar una reestructuració del funcionament inicial i ens van servir per disposar d'un espai de reflexió i posterior reajustament dels programes en funció de les necessitats i dels resultats obtinguts a l'etapa anterior.

característiques diferencials d'aquest servei

La presència a l'equip de dues psicòlogues amb una àmplia experiència i formació en sexologia ha configurat un nivell de prestacions equilibrat entre

l'atenció als diferents aspectes de l'anticoncepció/fecunditat i els referits a l'esfera sexoafectiva i als problemes que se'n deriven.

També cal destacar la importància del treball interdisciplinari de l'equip mateix i la coordinació amb d'altres serveis i professionals del camp de la salut, perquè tot plegat contribueix a enriquir i complementar el nivell d'atenció global dels usuaris i les usuàries.

principis i objectius generals del servei

Els principis filosòfics que configuren els objectius del nostre servei se situen en la línia que considera la salut com un tot integral i podrien resumir-se en els conceptes, uns de caràcter general i altres de més concrets, següents:

- La salut no és patrimoni exclusiu de la professió mèdica, sinó de molts altres professionals i de la participació de la comunitat.
- La persona ha de ser considerada com un tot bio-psico-social.
- Les persones tenen dret a una informació objectiva que els permeti de controlar i millorar el seu nivell de salut.
- Les accions sanitàries han d'estar encaminades, prioritàriament, a la prevenció dels factors que propicien l'aparició de posteriors patologies.
- En tota població existeixen grups de risc més elevat que han de ser detectats i atesos de forma preferent.
- La planificació de la natalitat és un dret de les dones i els homes sense distinció. Tant l'home com la dona

han de tenir al seu abast els mitjans suficients que els permetin d'estar informats sobre la correcta utilització dels diferents sistemes contraceptius.

- Les persones han de poder escollir lliurement el mètode anticonceptiu que més s'adeqüi a la seva circumstància, i que tingui en compte diferents factors (edat, tipus i freqüència de relacions sexuals, contraindicacions, etc.).
- Entenem que la sexualitat és una part integrant de la personalitat de cada un de nosaltres, i no pot ésser tractada com un compartiment estanc. Cada individu desenvolupa un model personalitzat de comportament sexual que parteix d'unes pautes biològiques, però que està influenciat fonamentalment pel marc biogràfic i socio-cultural.
- Una informació sexual correcta i desmitificadora és una de les claus que permet d'estar en disposició de desenvolupar les potencialitats de plaer del nostre cos, i també la comunicació interpersonal. D'altra banda, el coneixement dels diversos processos psicofisiològics i socials implicats en les diferents etapes evolutives del comportament sexual resulta indispensable per millorar el nivell de salut sexual i afavorir un canvi d'actituds respecte a la vivència sexual. Això permetrà de trencar la pervivència de mites i tabús derivats d'actituds i informacions errònies que han estat transmises de generació en generació i que responen a unes formes d'expressió sexual característiques d'una societat que ha restringit la sexualitat a l'aspecte reproductiu.

- Entenem la informació/educació sexual no com un conjunt de «normes i directrius per aconseguir una major gratificació sexual», sinó com una orientació per a l'autonomia i la tolerància, de manera que les persones puguin desenvolupar la seva sexualitat sense que el model social sigui distorsionant.

Tots aquests principis comportaven fixar-se uns objectius generals a llarg termini que podrien quedar resumits de la manera següent: contribuir a incrementar el nivell de salut de la comunitat, en especial pel que fa a la salut sexual.

Per tal d'assolir aquest objectiu ens vàrem marcar un programa de treball que consistia en una oferta educativa i assistencial per cobrir la demanda existent en matèria de contracepció i sexualitat i per potenciar altres tipus de demandes, com és ara programes d'educació sexual dirigits a associacions de pares, professors i alumnes, programes de prevenció del càncer geni-

**L'amor és cec,
però tu cal que hi vegis clar.**

**No renunciïs a la teva
llibertat com a dona**

CAP EMBARÀS NO DESITJAT

GENERALITAT DE CATALUNYA Departament de Sanitat i Assistència Social

*Sol·licita la
GUIA INFORMATIVA SOBRE
MÈTODES
ANTICONCEPTIUS*

LA INFORMACIÓ QUE FORNEIX EL CARTELL ÉS PROU ELOQUENT

tal i de mama, programes per a grups específics de població: menopàusies, tercera edat, etc.

D'aquesta forma es va configurar un perfil de prestacions en les quals es posava l'èmfasi en la qualitat de l'atenció i no en la generalització. Es va elaborar també un circuit d'entrada al servei i uns protocols de funcionament.

perfil de prestacions

El servei es va estructurar en dos blocs d'activitats, la informativa/educativa i l'assistencial, que no són compartiments estancs, sinó que estan estretament interrelacionades.

• Oferta informativa/educativa

A través de la pràctica diària, el servei disposa d'un seguit d'elements i canals que val la pena d'assenyalar:

• Xerrada-col·loqui

És prèvia a la primera visita assistencial: aquest tipus de xerrades s'ha convertit en una mena d'institució des de l'inici dels serveis de P.F. Es tracta del primer contacte entre el centre i els usuaris i les usuàries. Això fa que la majoria de vegades es generi un «bombardeig» d'informació sobre diferents aspectes: educació sanitària, anatomia i fisiologia sexual i reproductora, comportament sexual, contracepció, etc. Aquest conglomerat de temes és difícilment assimilable, en especial si tenim en compte la manca d'informació general que hi ha sobre aquests temes.

Inicialment, aquesta xerrada tenia una estructura bastant estandaritzada i anava adreçada a tots els usuaris i les usuàries que feien una demanda

d'assistència contraceptiva i/o d'orientació sexual. Al llarg del temps hem anat variant aquesta estructura inicial i hem intentat d'adequar-la a les expectatives i característiques del grup al qual anava dirigida. D'aquesta forma la xerrada s'ha convertit en un espai de col·loqui i intercanvi en el qual una professional de l'equip, de forma rotatòria, fa una presentació del servei, introdueix temes d'informació de salut preventiva i suggereix aspectes a tractar a fi d'adequar el contingut de la informació a les demandes concretes dels participants. Aquest tipus d'estructura requereix una major preparació i receptivitat per tal de poder captar les demandes no explícites; però la considerem, a la pràctica, més útil, dinàmica i amena. Una altra variació que hem introduït és l'homogeneïtat quant al factor edat, ja que considerem que els interessos i expectatives són diferents si es tracta de joves o de perimenopàusiques, per posar un exemple.

accions en l'àmbit de l'educació i dels joves

Des de la creació del servei s'ha donat resposta a la demanda de xerrades, col·loquis, taules rodones, etc., sol·licitats per diferents entitats, col·legis i APA, fonamentalment. Pensem, però, que aquest tipus d'intervenció, la majoria de vegades puntual, només ha servit per introduir tímidament el tema a l'escola, aclarir certs dubtes, i, sobretot, per alliberar la consciència de pares i educadors, que considerem que són els canals més adequats i amb major incidència en el terreny de l'educació en general i, per tant, de l'educació sexual.

La realitat ens mostra que hi ha un gran dèficit informatiu en relació amb la sexualitat i l'anticoncepció, cosa que sovint origina embarassos no desitjats i de risc elevat en adolescents i motiva la possible instauració de disfuncions en l'esfera sexual i afectiva.

Ens vàrem plantejar, doncs, l'objectiu d'incidir de forma prioritària en l'àmbit escolar i juvenil, amb la idea d'assumir, conjuntament amb la resta de sectors implicats —escoles, APA, casals de joventut, centres d'esplai, etc.—, l'assessorament, elaboració i iniciació de programes d'educació sexual.

Amb l'objectiu de promoure i donar a conèixer el servei, cada programa anual que hem anat realitzant comporta, entre d'altres activitats, una visita a les dependències del servei de grups reduïts d'alumnes acompanyats pels professors.

Un altre objectiu plantejat és el treball amb pares i professors, a fi d'acon-

seguir una major implicació i responsabilització d'aquests col·lectius.

Aquestes actuacions ens han permès, d'una banda, arribar a un nombre important d'adolescents i joves i, d'altra, poder treballar i aprofundir aspectes concrets de la sexualitat en grups reduïts, cosa que permet una tasca més profunda i continuada, que tendeix a afavorir un canvi d'actituds i a ampliar coneixements en l'àmbit de la salut en general i del comportament sexual, la reproducció i la contracepció, en particular.

En el programa elaborat per al curs 85/86 hem introduït un nou recurs dirigit especialment als menors de 21 anys. Una tarda a la setmana el servei està obert, de forma exclusiva i gratuïta, als joves, que hi poden acudir sense concertar hora prèviament. En aquests espais, els joves poden fer consultes individuals o en petits grups; se'ls assessora, si aquesta és la demanda, sobre mitjans contraceptius i/o problemàtiques sexuals. També hi poden obtenir orientació, material i recursos per realitzar treballs de classe relacionats amb el tema.

De totes maneres, encara tenim dificultats per incidir en la població jove no escolaritzada. En l'actualitat estem estudiant formes d'intervenció en l'àmbit comunitari, especialment en aquelles entitats i espais que aglutinen jovent.

altres ofertes informatives/educatives del servei

- Cicles de xerrades bimensuals sobre temes relatius a la salut sexual i ginecològica.
- Intervencions en els *mass media*, especialment els d'àmbit local.
- Una petita biblioteca, com també material de divulgació, fotocòpies de textos, diapositives, programes, guies de recursos, etc., a disposició de qui els desitgi consultar i amb un sistema de préstec de material.
- Accions a nivell comunitari amb diferents associacions locals i d'altres serveis relacionats amb la salut i la qualitat de vida.
- Elaboració i difusió d'un full de *Notícies de la Salut* que s'edita bimensualment i que recull temes d'actualitat, tendents a motivar la reflexió i el debat.
- Consulta telefònica oberta a la població en general.

oferta d'assistència

Durant els dos primers anys de funcionament del servei, vàrem intentar de re-

collir la demanda d'anticoncepció, prevenció ginecològica, orientació i/o tractament de disfuncions sexuals. Aviat ens vàrem adonar de l'escassa cobertura que donàvem a la població en matèria de contracepció i sexualitat. L'any 1985 havíem arribat, pel que fa a l'assistència, tan sols a un 7% de les dones en edat fèrtil, i el percentatge d'homes fou insignificant. Aquesta constatació ens ha obligat a establir criteris de prioritat en funció del risc, a fi de derivar tota la demanda que no sigui bàsicament contraceptiva —incloent-hi canalització d'esterilitzacions, informació i control dels avortaments voluntaris, problemes d'esterilitat, etc.— i/o de conflictes sexuals i afectius —problemàtica de parella, disfuncions sexuals, psicoteràpia d'ajut en casos puntuals, etc.

reflexions finals

Els escassos recursos humans i pressupostaris d'aquest tipus de centres, a més de la manca de generalització d'aquestes prestacions dins la xarxa sanitària pública, com també la falta d'informació general de la població respecte a la sexualitat i la planificació de la natalitat justifiquen la urgent necessitat de coordinar-se, a nivell funcional, amb la resta dels serveis de la xarxa sanitària pública. Cal aconseguir, però, que la xarxa sanitària pública assumeixi l'atenció de P.F., tant a nivell informatiu com preventiu i d'assistència (incloent-hi el tractament de les disfuncions sexuals), com a forma d'aconseguir que les prestacions a la població tinguin un caràcter universal. Tan sols així els serveis de planificació familiar deixaran d'ésser un privilegi d'uns quants.

NOHEMÍ BARJA

Coordinadora del servei municipal de planificació de la natalitat i orientació sexual de Terrassa

W. DIMIZIO, A. MONTANER, A. PERICOT, I. TEIXIDO, A. VILLATORO

Revisió bibliogràfica d'anticoncepció el 1984

CONSIDEREM IMPORTANT QUE els treballs científics i tècnics d'investigació puguin arribar tant als usuaris com als treballadors de la sanitat, perquè tots coneguin els avenços i l'actualitat de l'anticoncepció. És per això que hem aquest treball, que consisteix en un estudi bibliogràfic a partir de l'Excerpta Mèdica sobre anticoncepció el 1984. Hem triat com a font de treball l'Excerpta Mèdica ja que a la vegada que selecciona els treballs d'investigació, n'ofereix un resum. És evident que hi ha d'altres índexs i d'altres guies per fer una revisió bibliogràfica i aprofundir-hi, nosaltres hem triat aquesta com a primera aproximació al tema. El total de 80 treballs d'anticoncepció, seleccionats l'any 1984 a l'Excerpta Mèdica, es distribueixen de la manera següent:

anticoncepció hormonal	31
DIU	19
esterilització	13
mètodes de barrera	5
adolescència	4
altres	8

La distribució per països s'esquematitza així:

45 % U.S.A., 16 % Gran Bretanya, seguit de França, Alemanya i Canadà. S'ha de ressaltar que d'Espanya figura un article realitzat per la Facultat de Medicina de Santander, referent a la descripció d'un cas clínic. U.S.A. predomina en tots els temes i pel que fa als DIU hi ha un 42 % d'articles publicats a Gran Bretanya.

La major part de les publicacions seleccionades d'anticoncepció hormo-

nal corresponen a *anticonceptius orals*, tractament implantat el 1960 i que encara avui continua essent el principal objectiu de les publicacions internacionals. El fàrmac objecte de més atenció és la progesterona i els seus derivats, dels quals s'estudien els efectes secundaris i les interaccions a nivell del metabolisme. En segon lloc, les píndoles vaginals (el seu mecanisme d'acció a través de l'alliberament hormonal) constitueixen el motiu d'estudi de dues publicacions que fan referència, tanmateix, als progestàgens administrats per aquesta via. En tercer lloc, dos treballs paren atenció a una recent via d'administració de fàrmacs anticonceptius, la de les implantacions subcutànies (alliberament lent i progressiu de substància hormonal) que té una eficàcia comparable, almenys, als que s'administren per via oral. Per finalitzar, només un treball es refereix als anticonceptius injectables, dels quals s'analitzen els efectes metabòlics, a pesar que aquest mètode només és indicat en casos especials. A nivell farmacològic, hi ha diversos articles que analitzen la relació farmacològica entre els *anticonceptius hormona*ls i altres drogues, com la cafeïna, l'etanol o metabòlics com la glucosa i els lípids.

Pel que fa al fetge, tres articles en descriuen les alteracions hormonals, mitjançant lesions d'hiperplàsia nodular focal, un adenoma hepàtic benigne i infants hepàtics, en casos aïllats i en circumstàncies molt especials. Referent a la coagulació, tres articles descriuen les alteracions de la coagulació secun-

dària en l'administració d'*anticonceptius orals*. S'evidencia la incidència d'aquests anticonceptius sobre l'agregació de plaquetes i els fenòmens oclusius. Però, només un treball demostra la ino- cuïtat dels progestàgens sobre els nivells d'antitrombina III en el plasma. Quant a la mama, dues publicacions fan referència a l'ús d'anticonceptius orals i la seva relació amb el càncer de mama. En un escrit no es demostra una relació directa, en canvi, en un altre, es fa constar un augment de la incidència del carcinoma de mama en dones que prenen anticonceptius orals, a partir dels 35-55 anys, però s'ha de tenir en compte que a aquesta edat també augmenta la incidència de neoplàsies de mama en tota la població en general. Per finalitzar, hi ha una sèrie d'articles que fan referència a la influència i variabilitat del metabolisme dels *anticonceptius orals* sobre els nivells plasmàtics d'hormones sexuals.

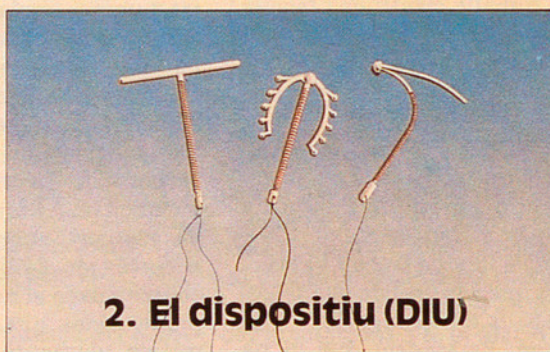
Els articles seleccionats que fan referència als *dispositius intrauterins (DIU)* són 19 i es poden desglossar en hormonals, 3; funcionalisme i efectivitat, 7; relació DIU-infecció pelviana, 4; pèrdua-recuperació, 3, i altres, 2. Referent als *DIU* alliberadors de la levonorgestrel, hi ha un estudi, no solament sobre la concentració plasmàtica de levonorgestrel, sinó també de la funció ovàrica i de les manifestacions clíniques. Tots els articles arriben a conclusions similars: la concentració plasmàtica de levonorgestrel es manté constant el primer any d'ús, la funció ovàrica no es veu afectada d'una manera

Anticonceptius: Per evitar situacions embarassoses.

ELL

ELLA

CAP EMBARÀS NO DESITJAT

GENERALITAT DE CATALUNYA

Departament de Sanitat i Assistència Social

Sol·licita la
GUIA INFORMATIVA SOBRE
MÈTODES
ANTICONCEPTIUS

estadísticament significativa, s'aconsegueix una disminució de la dismenorrea i de la sang menstrual, per tant és més indicat per a dones afectes de dismenorrea, hipermenorrea i anèmia. Malgrat que és molt difícil arribar a la mateixa conclusió, ja que els grups d'estudi comparatius són molt diferents, sí que creiem veure que la majoria prefereixen la TCu, perquè té el millor índex de perals i pels avantatges que suposa la fàcil col·locació, atès que aquest tipus de *DIU* és també el que ha estat més subjecte a estudi. Sembla que, si es pot arribar a dades coincidents dels diferents autors, és en l'estudi de la col·locació post-coital dels *DIU*. Això és un avantatge perquè la usuària no solament té la possibilitat de continuar amb un sistema anticonceptiu de més llarga durada, sinó també d'evitar prendre dosis massives d'estrògens amb els consegüents vòmits i nàusees. Com a inconvenient podem esmentar que, si no es fa un estudi previ a la col·locació del dispositiu, en cas d'existir una infecció no detectada, posteriorment pot aparèixer una complicació infectiva de major o menor gravetat. També és important de ressaltar que s'ha constatat que en nul·líparas de menys de 25 anys augmenten les possibilitats d'infecció i, per tant, cal informar aquest grup de dones perquè abans de la col·locació post-coital d'un *dispositiu intrauterí* donin el seu permís. Els articles referents a l'associació *DIU*-infecció pèlvica no són diversos i no coincideixen amb l'objecte d'estudi. En resum, s'ha vist un augment de les *mast cells*. En dos grups d'usuàries de *DIU* per temps diferents (60 ± 6 mesos i 36 ± 6 mesos) no s'han fet evidents símptomes d'infecció genital per *Actinomyces israelii*. Hi ha més incidència de l'associació escut de Dalkon-infecció pèlvica, en comparació amb un ample grup de diversos *DIU*. En un acurat estudi de les perforacions uterines secundàries causades per la col·locació del dispositiu, s'ha vist que aquesta complicació augmentava sensiblement en el cas de col·locacions practicades en postpart i en període de lactància. Tanmateix, s'ha de tenir en compte aquesta possibilitat no solament en cas de col·locacions doloroses, sinó també en el de pèrdua dels fils. Com a procediment d'estudi en el cas de pèrdua del *DIU* tenim la ultrasonografia, la radiologia abdominal, la laparoscòpia i en un altre article es parla també de la colposcòpia, com a sistema de control en cas de pèrdua dels fils que serveixen per evitar l'extracció del *DIU* i a la vegada estalvia altres sistemes d'investigació més cars, més invasius i lesius.

El tema de l'esterilització (*ET*) està re-

presentat per catorze treballs. Crida l'atenció l'existència de quatre articles sobre la utilització de taps de silicona com a mètode d'esterilització reversible. En un estudi comparatiu, s'ha pogut observar que les dones que sol·liciten aquest tipus d'esterilització són més joves que no el grup control, pertanyen a un estrat sòcio-econòmic més baix i, sotmeses a un test de MMPI, evidenciaven dos pics en els apartats d'histèria i psicoastènia. En dos articles es compara la via laparoscòpica, la via minilaparotòmica i la via celioscòpica i s'ha trobat un cas d'embaràs als tres anys en una dona que utilitzava aquesta darrera via d'esterilització. L'efectivitat de les tècniques laparoscòpiques i de minilaparotomia és comparable, encara que la morbiditat és més gran amb aquesta darrera tècnica, la via minilaparotòmica pot ésser utilitzada satisfactòriament, sobretot en països en vies de desenvolupament. És digna d'assenyalar l'existència d'un únic article que parla sobre la *vasectomia* i resalta la necessitat que hi hagi més informació sobre aquest mètode. En dos treballs s'analitza la pràctica d'*E.T.* a nivell ambulatori i en un centre no hospitalari (3.637 casos al Marie Stopes House) i es comproven les possibilitats reals d'utilitzar aquesta alternativa en els casos amb una llarga història d'espera als centres hospitalaris, o bé en els països amb escassos recursos econòmics. Hi ha un estudi que recull els resultats d'*E.T.* mitjançant Clip de Blaier. L'índex d'errors és molt elevat, ja que arriba fins a un 7,3%.

Els mètodes de barrera són estudiats en cinc articles. El caputxó cervical només és una alternativa per a les dones altament motivades o per a les dones amb múltiples problemes contraceptius. Pel que fa al diafragma hi ha una publicació que demostra que no afavoreix les infeccions urinàries de tracte inferior. El diafragma, juntament amb altres mitjans de barrera, espermicides o preservatius, disminueixen apreciablement el risc de contagi de gonorrea. S'ha estudiat un contraceptiu vaginal, no hormonal, anomenat TDSS, que actua alliberant un inhibidor de la hialuronidasa (experimentat amb conills). Quant als espermicides, destaca l'avaluació «in vivo» de l'eficàcia de l'espermicida RS 37367 que demostra que supera l'acció contraceptiva d'unes altres dues substàncies estudiades, entre elles el nonoxynol-9. Aquest estudi s'ha realitzat amb micos macacos.

Finalment, dintre de l'últim apartat s'ha de destacar la presència de quatre treballs sobre l'anticoncepció a l'adolescència. S'aprecia un creixent interès a incrementar l'atenció en aquest

aspecte, en el decurs de la educació sexual dels joves. Les revisions de l'anticoncepció en aquesta etapa donen lloc preferent als mitjans de barrera dels quals es remarquen els avantatges, tant per l'absència d'efectes secundaris o riscos, com perquè no es necessita prescripció mèdica. S'ha elaborat un disseny cooperatiu per servei i investigació d'una escola-hospital-universitat, per prevenir l'embaràs a l'adolescència. Es preveu també la necessitat d'un control de fertilitat en adolescents amb retard mental, activitat sexual i abusos sexuals. En aquests casos es té en compte la possibilitat de recórrer a la pràctica d'una *E.T.* Un estudi fa una revisió de les tendències en l'elecció contraceptiva postpart. Hi ha una declinació dels preparats hormonals orals i del *DIU* i un progressiu increment, documentat, corresponent als mitjans de barrera. S'analitza un estudi pilot sobre el mètode de temperatura, com a indicador de l'ovulació. Les motivacions de l'embaràs i la paternitat en les dones que utilitzen anticonceptius també hi són estudiades. Pel que fa a l'anticoncepció immunològica hi ha una referència als anticossos monoclonals de l'esperma. Es recull la contribució de la Fundació Ford a la ciència reproductiva i al desenvolupament de l'anticoncepció (1959-1983). S'analitzen els factors associats a la interrupció de la contracepció a Bangkok i la posada en pràctica d'un esforç per garantir els drets humans en un establiment de salut a Israel. La regulació menstrual i la contracepció a Bangla Desh es plantegen com a substitutives o bé com a complementàries.

Per acabar, voldríem assenyalar que ens hem limitat a realitzar un treball únicament descriptiu i mostrar, així, l'orientació que segueix la investigació en anticoncepció, a nivell mundial, i les principals fonts d'investigació.

DIMIZIO, W.; MONTANER, M.; PERICOT, A.;
TEIXIDÓ, I.; VILLATORO, A.

Departament d'Orientació i Planificació Familiar de la
Diputació de Barcelona
Barcelona, 1985

50 aniversari
MVSEV
ARQUEOLÒGIC
DE BARCELONA

LA TECNOLOGIA I
L'ENTRATGE

LES EXCAVACIONS

INTRODUCCIÓ

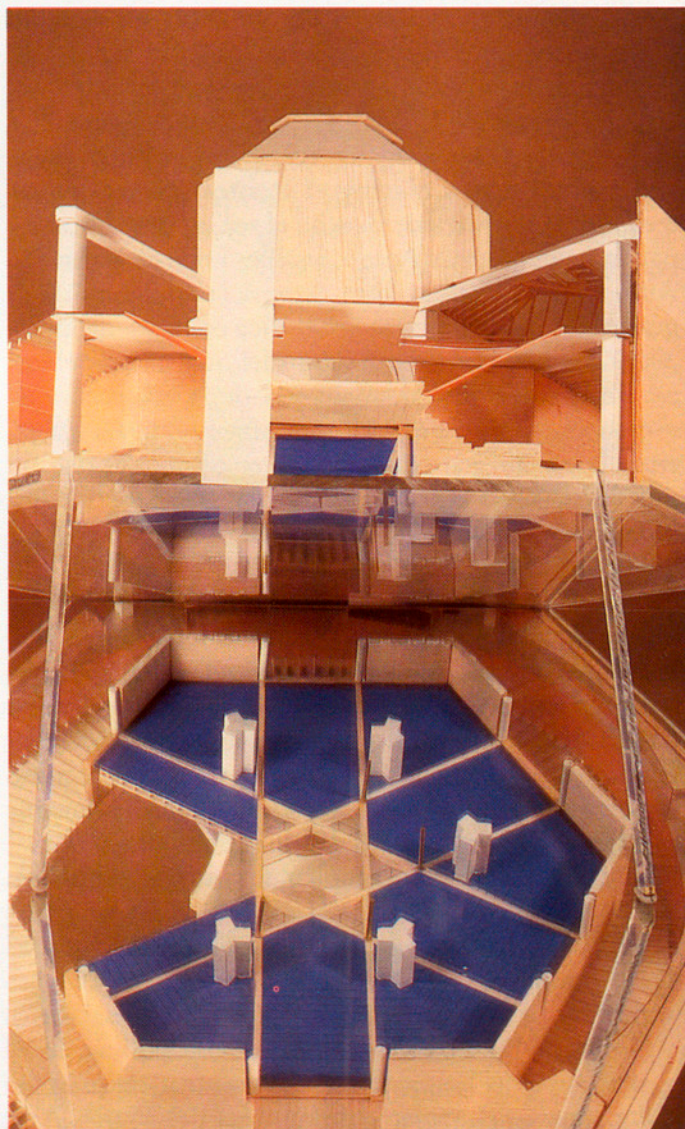
INTRODUCCIÓ

JORDI ROVIRA I PORT

DUES EXPOSICIONS PER COMMEMORAR UNA DENSA TRAJECTÒRIA DEDICADA A LA MUSEOGRAFIA I A LA INVESTIGACIÓ

EL 3 DE NOVEMBRE DE 1985 S'ACOMPLÍ el cinquantè aniversari de la inauguració del Museu d'Arqueologia de Barcelona, ara Museu Arqueològic, a la seva seu actual de l'antic Palau de les Arts Gràfiques de l'Exposició Internacional de 1929. El Museu Arqueològic de Barcelona és avui una institució prestigiosa de la Diputació de Barcelona que compta amb una trajectòria llarga i densa dedicada a la museografia i a la investigació arqueològica.

Per commemorar amb tota solemnitat aquest aniversari, la Corporació barcelonina ha volgut apropar el contingut i la tasca diària d'aquesta institució arqueològica a tots els barcelonins i catalans mitjançant l'organització de dues exposicions: una, sota l'epígraf *Pere Bosch Gimpera i el Museu Arqueològic de Barcelona. 50 Aniversari*, i la segona, amb el títol *El Museu Secret del Museu Arqueològic de Barcelona*. La primera d'aquestes mostres, oberta al públic a la capella de Santa Àgueda i al Saló del Tinell, de la plaça del Rei de Barcelona, entre els dies 20 de febrer i 31 de març, ha estat concebuda amb una doble finalitat. D'una banda, s'ha volgut que tothom rememori la figura i l'obra del professor Pere Bosch Gimpera, impulsor de l'arqueologia catalana, primer director del museu, rector de la primera Universitat Autònoma i conseller de Justícia de la Generalitat entre 1937 i 1939. D'altra banda, s'ha pretès mostrar al públic la història de la creació del Museu d'Arqueologia des dels seus precedents més antics del segle XVIII i els primers magatzems del XIX fins a arribar a la realitat de la institució actual. Per dur a terme aquest propòsit s'han exhumat documents fotogràfics d'arxiu que a la capella de Santa Àgueda recorden imatges del Museo Provincial de

MAQUETA DEL PROJECTE DE REFORMA DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC

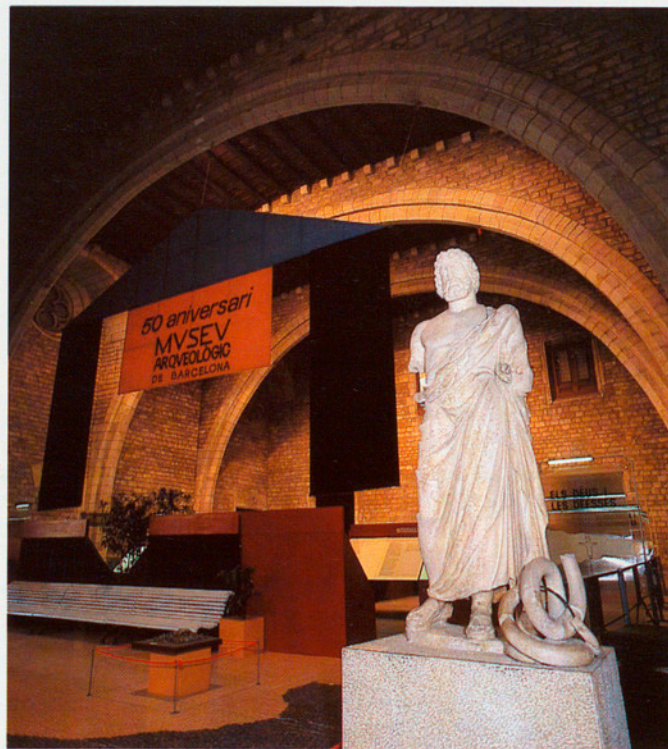

DAMUNT EL MAPA DE CATALUNYA HI HAVIA ALGUNES DE LES MAQUETES DELS MONUMENTS ARQUEOLÒGICS MÉS SIGNIFICATIUS

Antigüedades, creat l'any 1879, així com els museus d'Art i Arqueologia del parc de la Ciutadella, i les imatges de la reforma i la conversió del palau de les Arts Gràfiques de 1929 en l'actual Museu Arqueològic. Alhora, l'exposició ha volgut simbolitzar en el seu plantejament i disseny el territori sobre el qual treballaren el professor Bosch i el seu equip: el Principat, la zona del Baix Aragó, les Illes i el País Valencià. Amb aquesta finalitat hom disposà la confecció d'un gran mapa d'aquesta àrea geogràfica compost de quasi 300.000 petites rajoles, damunt del qual s'han col·locat un bon nombre de maquetes de la col·lecció del museu. Aquests elements simbolitzen el lligam estret entre la investigació arqueològica en uns territoris i en uns monuments determinats i la difusió dels treballs reproduïts a escala fets a l'abast de tots els públics.

Per concloure, la part final de la mostra del Tinell es compon de sis grans àmbits en els quals s'han exposat materials arqueològics de les col·leccions del museu: la tecnologia i l'utilitatge, el món funerari i els seus objectes, l'abillament, la joieria i la perfumeria, els déus i les deesses, un repàs a la imatgeria religiosa, una selecció de materials procedents de les excavacions arqueològiques del museu, i, finalment, la ceràmica i els ceramistes des de la prehistòria a l'antiguitat. L'exposició es complementa amb la projecció de dos vídeos sobre les instal·lacions i les activitats de l'Institut de Prehistòria, i també amb una bateria de pantalles d'ordinador amb 100 opcions de joc informàtic.

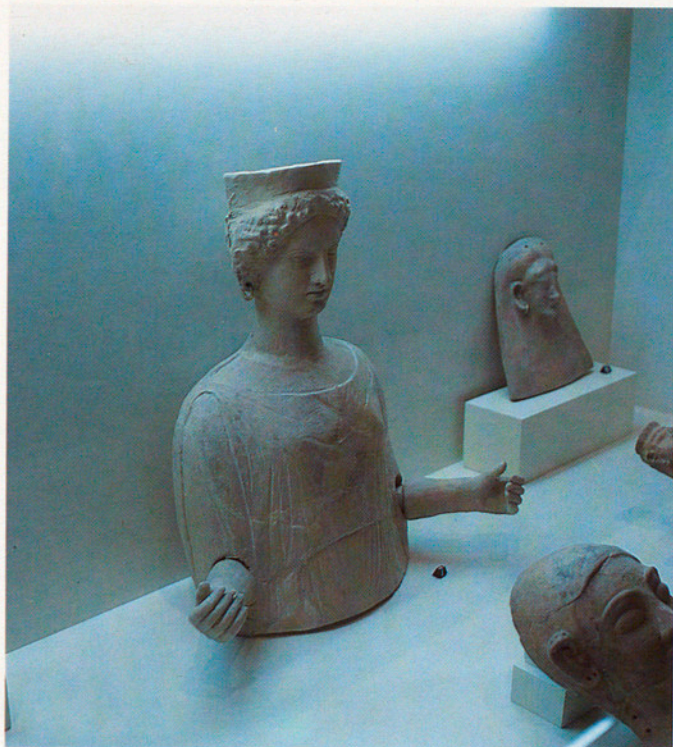
No cal dir que un dels atractius principals de l'exposició ha estat l'espai destinat a mostrar els plànols i la maqueta del projecte de reforma del Museu Arqueològic, obra de l'arquitecte Josep Llinàs. El pro-

EL DÉU DE LA MEDICINA ASCLEPI O ESCULAPI PRESIDIA L'EXPOSICIÓ

jecte de rehabilitació de l'edifici de la Corporació barcelonina pretén potenciar totes les possibilitats arquitectòniques de l'estructura originària de l'edifici, millorar-ne les instal·lacions i augmentar-ne considerablement l'espai útil. Alhora, el projecte museogràfic complementari aconseguirà la racionalització de la disposició de les col·leccions i, lògicament, la ubicació de totes les dependències del museu a les zones més adients, tot tenint en compte un gran nombre de factors propis de la museografia més actual.

D'altra banda, la segona exposició oberta en el mateix museu pretén, amb el seu disseny i contingut, convertir-se en un aparador permanent, al llarg de més d'un any, del contingut inèdit d'algunes col·leccions arqueològiques i, sobretot, en el marc on es podrà apreciar de forma sintètica el funcionament intern d'una institució com aquesta. Així, després d'una primera part en la qual els visitants podran seguir també les vicissituds històriques dels precedents del museu actual, amb abundant material gràfic referit a les diverses seus del museu des de les darreries del segle XIX, hom penetrarà en un recorregut ben estructurat, subdividit en àmbits, en els quals tant en vitrines com en plafons explicatius, plafons de transparències i vídeos, es trobaran exposades les següents col·leccions arqueològiques: en primer lloc, una mostra completa del monetari del museu amb monedes púniques, ibèriques, gregues, romanes i medievals, de les quals sobresurten, per l'espectacularitat, les diverses peces d'or romanes i medievals i el tresoret de 89 denaris d'argent trobat a Empúries. Seguidament, es pot contemplar la col·lecció d'ex-vots ibèrics de bronze, amb magnífics exemplars procedents dels santuaris de Castellar de Santisteban (Jaén) i de San Antonio

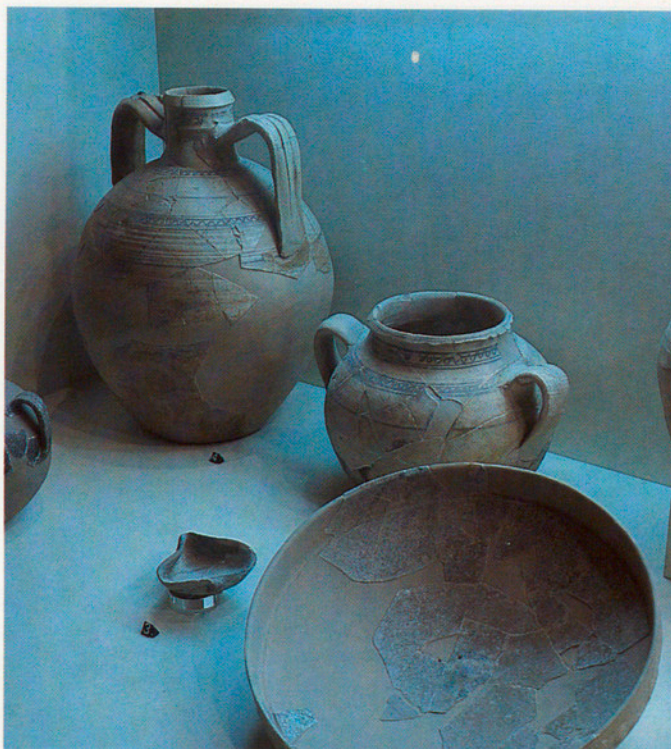

IMATGERIA RELIGIOSA I CERÀMICA PROCEDENTS DE LES EXCAVACIONS

el Pobre (Múrcia), entre d'altres. El tercer àmbit mostra una interessant col·lecció d'objectes ornamentals de bronze com ara collarets i braçalets o monedes de ferro anomenades *bijuele*, procedents de la Guinea Equatorial. A continuació, els visitants poden admirar alguns objectes de la col·lecció egípcia del museu de Barcelona: tapes de sarcòfag de fusta policromada, petites figures de bronze amb la representació de Bastet, algunes escultures, etc.

L'àmbit cinquè i central està destinat a exposar l'estàtua monumental del déu Príap, trobada al barri barceloní d'Hostafrancs l'any 1848 i que no havia estat exposada públicament fins aquesta ocasió. El mateix ha succeït amb la resta de materials de temàtica eròtica que poden admirar-se en aquesta secció. Des de llàntries fins a vasos, amulets o objectes de bronze de gran qualitat artística, tot un ventall de materials amb representacions eròtiques i mitològiques constitueix el nucli d'aquest apartat titulat «*L'erotisme i la mitologia: dos components essencials del món antic*».

Ara bé, l'espina dorsal d'aquesta exposició està formada pels apartats destinats a mostrar les activitats i realitzacions dels diversos departaments del Museu Arqueològic. És precisament aquest conjunt d'instal·lacions especialitzades el veritable *museu secret* del nostre Museu Arqueològic, car la seva tasca enorme i prestigiosa massa sovint passa desapercebuda a la majoria de visitants no directament interessats. Així, doncs, l'exposició té com un dels seus objectius primordials donar a conèixer les característiques, el funcionament i els resultats d'aquesta sèrie d'instal·lacions que converteixen l'Institut de Prehistòria de la Diputació de Barcelona en un instrument cabdal de la museografia i la investigació arqueològica catalana.

Podem apreciar, així, la labor del gabinet artístic i del departament didàctic, la importància de la biblioteca especialitzada i les tasques de restauració i investigació dels laboratoris de restauració, físico-químic, paleoecològic i paleoantropològic.

Finalment, l'exposició del *museu secret* és completada amb l'edició d'un nou cartell, un altre catàleg, la contemplació al llarg de la mostra de tres vídeos i les instal·lacions de joc informàtic.

EL MUSEU ARQUEOLÒGIC I LA INVESTIGACIÓ ARQUEOLÒGICA DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

Vist tot això, és evident que cinquanta anys d'història museogràfica i arqueològica han hagut de tenir els seus alts i baixos, però també les seves realitzacions fonamentades sobre bases institucionals sòlides i arrelades. Creiem que aquest és un bon moment per fer una mica de recordatori del potencial investigador que al llarg dels anys ha demostrat la Corporació barcelonina amb un afany de servei comarcalista i d'ajuda al patrimoni realment encomiable.

Així doncs, cal no oblidar que, si bé nasqué en el marc de la Mancomunitat catalana, el Servei d'Investigacions Arqueològiques, el primer en el seu gènere de l'Estat espanyol i un dels primers d'Europa, fou un organisme de recerca arqueològica moderna creat i finançat des de l'inici per la Diputació de Barcelona, a instàncies del professor Pere Bosch Gimpera i de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest Servei inicià la seva tasca l'any 1915 i amb el suport de Prat de la Riba començà una acció de salvaguarda i investigació del

COL·LECCIÓ DE FLASCONS DE PERFUMERIA I ELEMENTS DEL MÓN FUNERARI

patrimoni arqueològic català que es concretà en l'excavació de desenes de jaciments. També, l'activitat del servei del professor Bosch i el seu equip, format per autodidactes o persones procedents de la universitat, es dirigí ben aviat a aquells territoris que foren considerats l'*hinterland* geogràfic i cultural del Principat: les illes Balears i les Pitiüses, el Baix Aragó i el País Valencià.

Darrere aquesta frenètica, però alhora ben programada activitat d'investigació arqueològica, hi havia el suport de la Corporació barcelonina que des de molt abans de la Mancomunitat havia sabut interpretar encertadament les necessitats imperioses de protecció del patrimoni arqueològic i artístic català. En aquest sentit, cal pensar que ja l'any 1862 la Diputació de Barcelona comprà el famós mosaic amb escenes de circ del Palau, i que, després de la creació, en col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona, de la Junta de Museus l'any 1907, la Corporació prengué l'històric determini d'adquirir les finques de les ruïnes d'Empúries i acordà d'iniciar les excavacions en el solar de l'antiga *Emporion* l'any 1908.

Malgrat que aquestes dades puguin semblar uns simples punts de referència per a la història de l'arqueologia a casa nostra, no són solament això, sinó molt més: són fites essencials del reconeixement de la importància del patrimoni arqueològic català i de l'arrencada del període més fèrtil de l'arqueologia catalana. Quan la Mancomunitat, després dels parèntesis de la dictadura de Primo de Rivera i la *dictablanda* de Berenguer, deixà pas a la Generalitat i a l'autogovern català, l'equip de Bosch Gimpera i el cabal d'experiència i de resultats dels seus treballs foren la base indispensable per a l'organització d'una magnífica es-

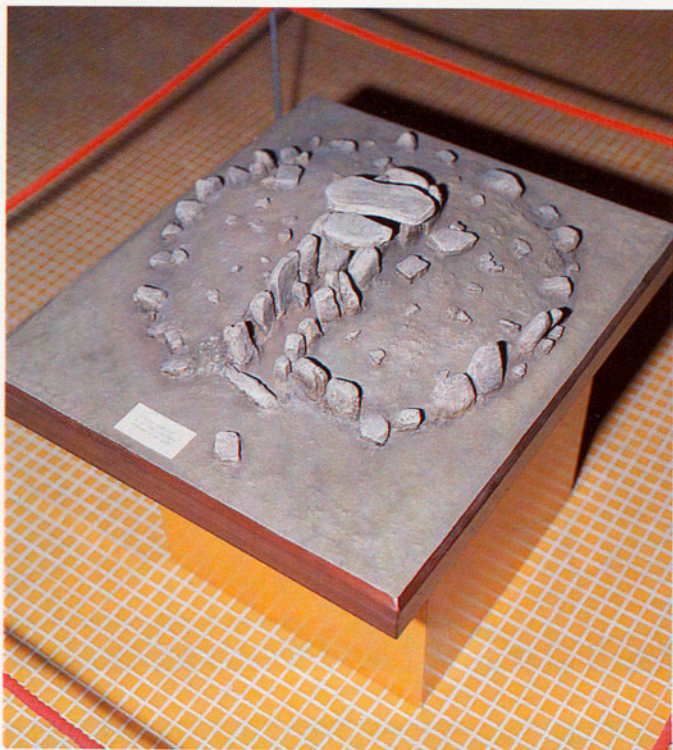

structura de recerca i control arqueològic a Catalunya que donà tots els seus fruits durant la guerra civil.

Amb l'ajuda de Puig i Cadafalch i de Ventura Gasol, Bosch Gimpera aconseguí l'any 1932 la creació d'un patronat del futur Museu d'Arqueologia. Després d'haver abandonat el projecte d'instal·lar el Museu al parc de la Ciutadella, car l'edifici fou ocupat pel Parlament català, Bosch cercà una seu definitiva per al museu tan anhelat i, després de sospesar pros i contres de tres indrets, finalment es decidí per l'edifici del Palau de les Arts Gràfiques de l'Exposició Internacional de 1929. Així, de 1932 a 1935, se succeïren les obres i les reformes que convertiren l'edifici *provisional* de Duran Reynals i de Pelai Martínez en una seu permanent per a les col·leccions arqueològiques catalanes que s'havien caracteritzat des de la darrereria del segle XIX pel seu peripatetisme.

La inauguració del museu el dia 3 de novembre de 1935 fou una autèntica fita de la museografia i de l'arqueologia a Catalunya. Malauradament, els esdeveniments immediatament posteriors i la guerra civil deturaren el ritme de modernització de les instal·lacions del museu i, lògicament, col·lapsaren el desenvolupament de la recerca arqueològica catalana.

A partir d'aquest moment, el Museu Arqueològic de Barcelona inicià una nova etapa que ha dut a la realitat actual. Avui, a la mateixa seu que Bosch aconseguí convertir en Museu Arqueològic, es troba l'herència material d'aquell primer *Servei d'Investigacions Arqueològiques* de l'any 1915. Amb els entrebancs de la història contemporània catalana, però també amb la suma lenta i inexorable de les realitzacions, la Diputació de Barcelona, hereva d'aquest enorme cabal de tradició de recerca, disposa d'un

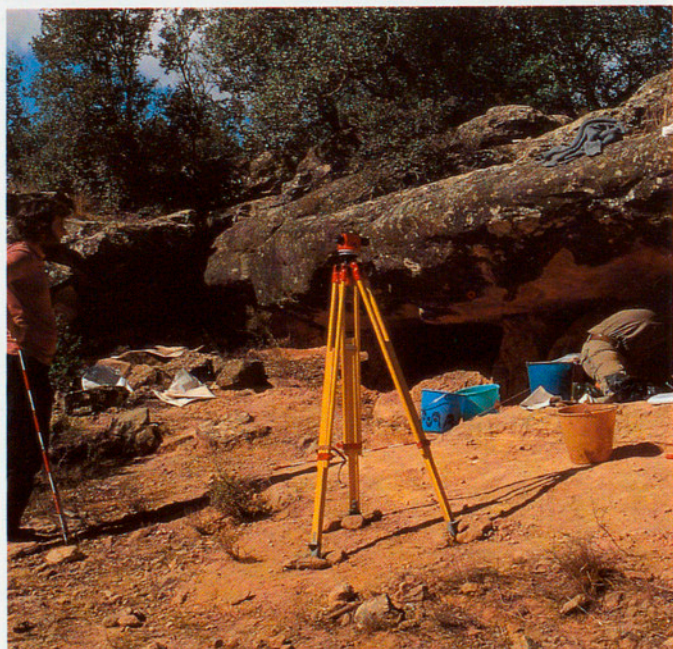
UNA DE LES MÉS DE 50 MAQUETES DE MONUMENTS ARQUEOLÒGICS I LA BATERIA DE PANTALLES D'ORDINADOR AMB 100 OPCIONS DE JOC INFORMÀTIC

conjunt d'instal·lacions amb un potencial museogràfic i investigador de primer ordre en el marc de Catalunya i de l'Estat espanyol. Així, l'antic *Servei* fou substituït l'any 1959 per l'Institut de Prehistòria i Arqueologia, creat per la Corporació que el dotà d'estatuts interns de funcionament, el 1962 i el 1971. Actualment, l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona està considerat com un dels principals complexos museogràfics i investigadors d'Europa. Està format pel Museu Arqueològic de Barcelona, el museu monogràfic i les ruïnes d'Empúries (Alt Empordà) i pel conjunt d'Olèrdola, a l'Alt Penedès. A les instal·lacions del Palau Arqueològic de Montjuïc trobem una biblioteca especialitzada amb més de 40.000 volums que intercanvia les publicacions científiques de l'Institut amb altres de més de 50 països d'arreu del món, i també hi ha una sèrie de departaments i laboratoris que són l'avantguarda de la recerca arqueològica a casa nostra. Així, encara que només siguin una mostra, val la pena parar esment en alguns aspectes dels departaments i la tasca de l'Institut. En el camp de les excavacions arqueològiques, actualment, aquesta institució realitza campanyes anuals en jaciments de primer ordre, molts dels quals són propietat de la Corporació barcelonina: Empúries (Alt Empordà), Olèrdola (Alt Penedès) i el Turó del Montgròs (el Brull, Osona). A més, efectua excavacions a vil·les romanes com la de l'Espelt (Òdena, Anoia) i ca l'Oller (Santa Perpètua de Mogoda), en establiments de l'edat del bronze i ocupacions musulmanes com és el cas del Tossal de Solibernat (Torres de Segre, Segrià) i en balms prehistòriques com l'anomenada Abric Vernet, a Sant Feliu de Codines (Vallès Oriental), i, finalment, en establiments ibèrics

com el de la Pena del Moro, de Sant Just Desvern (Barcelonès). A aquests jaciments cal afegir una llarga llista de quasi cinquanta jaciments arqueològics més que constitueixen el balanç numèric realment notable de les intervencions arqueològiques de la Diputació de Barcelona a Catalunya al llarg dels darrers deu anys, tal com vam tenir ocasió de veure amb motiu de l'exposició *L'Arqueologia i la nostra història*, organitzada pel Servei de Cultura de la nostra Corporació l'any 1983.

Tot aquests treballs responen a tres finalitats fonamentals. En primer lloc, investigar científicament aquells conjunts arqueològics dels quals té cura la Diputació per posar-los al servei de tots els ciutadans. En segon lloc, investigar en funció d'un programa amb dos objectius: el món indígena de Catalunya i l'impacte de les colonitzacions, i el naixement i l'evolució de l'urbanisme al Principat i territoris adjacents. Com a tercer i darrer objectiu, difondre els resultats de les recerques a nivell municipal i comarcal. Precisament aquest darrer punt és la pedra angular de l'actual política d'investigació de l'Institut en el marc d'una política global de l'Àrea de Museus de la Corporació barcelonina. D'aquesta manera, l'Institut recupera des del proppassat any 1985 la iniciativa d'acostar-se als problemes de patrimoni i arqueologia que puguin tenir les localitats properes als jaciments que estudia, i així assessora i duu a terme una política d'apropament entre la institució i els ciutadans d'un bon nombre de comarques catalanes.

No cal dir que, a més d'aquesta activitat directa que pretén una més gran integració del patrimoni arqueològic en els municipis, des del Museu Arqueològic de Barcelona es realitza una tasca de restauració del pa-

LES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A EMPÚRIES, UNA FONT INESGOTABLE D'INFORMACIÓ HISTÒRICA.

LES EXCAVACIONS EN JACIMENTS PREHISTÒRICS: A LA RECERCA DE LES ARRELS MÉS REMOTES DELS CATALANS

trimoni i d'investigació de programes d'abast general a tot el Principat. Només cal esmentar a tall d'exemple el programa de reconstrucció del mapa de paleovegetació, paleopaisatge i paleoclima de tot el Principat de Catalunya que ja fa dos anys que funciona i ha donat uns resultats molt interessants. D'aquesta manera, des de la seva seu del Museu Arqueològic, l'Institut de Prehistòria esmerça l'esforç dels seus tècnics i dels seus laboratoris —de restauració, paleoantropològic, físico-químic, paleoecològic, etc.— en programes de gran volada investigadora o en intervencions puntuals en jaciments concrets. La difusió dels resultats, mitjançant l'elaboració de vídeos, material didàctic i la realització de conferències, cursos i visites programades, ajudarà a complir la funció social de la disciplina arqueològica i de la museografia de retornar

LA BIBLIOTECA DE L'INSTITUT DE PREHISTÒRIA I ARQUEOLOGIA: MÉS DE 40.000 VOLUMS AL SERVEI DE LA INVESTIGACIÓ ARQUEOLÒGICA CATALANA.

a tothom l'essència dels treballs de recerca sobre les restes dels nostres avantpassats. La història local, la comarcal i, fins i tot, la nacional tenen en les institucions de la Diputació de Barcelona uns centres de portes obertes que pretenen, dia a dia, amb programació i feina constant, la protecció, investigació i difusió del nostre patrimoni històric. Així, després de cinquanta anys, des de la mateixa seu que escollí Bosch Gimpera i després de l'aggiornamento necessari, els tres museus de l'Institut, i per davant de tots el Museu Arqueològic, inicien amb tota la il·lusió i empena, el repte dels propers cinquanta anys, al servei de l'arqueologia catalana i, per tant, al servei de les arrels dels municipis i comarques de Catalunya.

JORDI ROVIRA I PORT

Director del Museu Arqueològic de la Diputació de Barcelona

JORDI MARAGALL

PERE BOSCH GIMPERA I EL FEDERALISME HISPÀNIC

HI HA UNA PILA DE LLIBRES CLÀSSICS sobre el nacionalisme i en concret sobre el federalisme. També sobre la identitat de Catalunya, sobre l'ésser d'Espanya o de les Espanyes. Ben sovint hem d'acudir a Pi i Margall, Valentí Almirall o Prat de la Riba per trobar mots que ens condueixin pel camí del pensament polític catalanista o àdhuc del pensament sobre l'ésser d'Espanya. També estudis posteriors a aquells pensadors de la Renaixença han contribuït a enriquir-nos en el nostre coneixement i fins en els nostres sentiments: Ferran Soldevila, A. Rovira i Virgili, Jaume Vicens Vives, Nicolau d'Olwer i encara d'altres estudiosos contemporanis que no són menys útils per endinsar-nos en el pensament polític, econòmic i social del nostre país. Des de Castella —però no sempre amb esperit castellanista— han escrit d'altres il·lustres pensadors i estudiosos; des de Ramón Menéndez Pidal i Ortega y Gasset fins a Gregorio Marañón o P. Laín Entralgo, seguits per una fila d'altres historiadors i teòrics (J. A. González Casanova). Àdhuc historiadors estrangers (Vilar, Payne, Thomas, Jackson entre molts d'altres) s'han ocupat d'Espanya i de Catalunya.

Espanya és problema. Per això un llibre de Pere Bosch Gimpera que aplega diversos treballs i conferències des de 1937 fins a 1972 es titula *El problema de las Españas*. És editat per la Universidad Nacional Autónoma de México l'any 1981 i poc conegut a Catalunya i Espanya (alerta editors!).

La posició de Bosch-Gimpera es va aclarint a mesura que hom avança en la lectura. És veritat que, tractant-se de treballs diversos, hi podem trobar alguna reiteració. Però no hi fa res. Les reiteracions serveixen per anar consolidant una tesi que Bosch

EL PROFESSOR BOSCH GIMPERA

Gimpera, prehistoriador, arqueòleg, historiador de l'antiguitat, va fornint-nos amb un coneixement i un convenciment realment notables. És precisament aquest fet singular allò que atorga a aquest llibre un valor excepcional. Totes les interpretacions de Catalunya i d'Espanya arrenquen generalment de l'Espanya romana (Menéndez Pidal). Altres historiadors medievalistes ens forneixen visions dels temps en què s'anaren configurant els regnes d'Hispania durant l'edat mitjana; i altres encara es limiten a començar amb els Reis Catòlics, primera unitat de regnes espanyols, per bé que no dels seus pobles. Sols Bosch Gimpera insisteix a atorgar ja una personalitat diferenciada al poblament primitiu de la península ibèrica. Tot el que ve després són, segons Bosch, invasions i superestructures que a vegades afebleixen i a vegades promouen la personalitat de la diversitat de pobles primitius. Miquel Terradell, en un dels pròlegs del llibre, parla, sempre fidel al pensament de Bosch-Gimpera, de la pluralitat de pobles i de com les versions oficials de la història hispana confongueren la realitat i posaren l'accent en processos confusos que, per bé que s'esdevingueren en terra espanyola, no constituïren l'expressió del poble mateix. I arriba a considerar que els moviments autonomistes regionals representen «el dret de la naturalesa, desesperada per la incomprensió.» Incomprensió de qui? No d'uns pobles envers els altres, sinó sempre de les superestructures (l'intent visigòtic, l'Imperi del Renaixement, els unitarismes borbònics, jacobins, napoleònics o franquistes). Aquest és el pensament reiteratiu de Bosch Gimpera.

La veritat és que, posats a parlar-ne, hom pot caure en la temptació de començar a transcriure'n fragments i fragments, tots ells d'una significació definida i d'una exemplaritat extraordinària. Un historiador de l'antiguitat posat a interpretar esdeveniments de la història moderna i contemporània sempre constitueix una curiositat. I ho és més des del moment que Bosch Gimpera s'apassiona pel problema i projecta la seva atenció a una diversitat d'aspectes de la història que enriqueixen la seva visió.

El llibre conté un estudi preliminar de Carlos Bosch García, fill de Bosch Gimpera, que té un títol curiós «Y, a propósito de España, México.» Conté també els pròlegs de Miquel Terradell i d'Anselmo Carretero, aquell segovià, autor de *Las nacionalidades españolas*, que tant col·laborà a Mèxic amb Bosch Gimpera i tant es compenetrà amb el seu pensament polític. Tota la resta són conferències i treballs de Bosch Gimpera, que analitza l'Espanya primitiva (la primera invasió va ser la dels celtes), l'Espanya romana, la visigòtica, l'àrab, l'anomenada Reconquesta, l'Imperi (Reis Catòlics, Carles V, Felip II) i la decadència fins als nostres dies. Sempre amb el mateix *leit motiv*: les superestructures han barrat el pas a un lliure i solidari desenvolupament dels pobles d'Espanya. I sempre amb el

EXPOSICIÓ DEDICADA A PERE BOSCH GIMPERA A LA CAPELLA DE SANTA ÀGUEDA

mateix anhel federalista que retorni la pau i l'harmonia als pobles d'Espanya. Podríem dir que, si enmig de la confusió que encara perdura sobre l'ésser d'Espanya hi ha alguna visió amarada de convenciment i d'amor, és la de Bosch Gimpera. A Catalunya i a Espanya sencera haurien de conèixer-la millor i haurien de difondre-la per enriquir els coneixements d'historiadors, de polítics, d'estudiosos i de tots aquells que encara ens sentim angoixats pels pensaments i per les obres d'aquells qui des de llocs de poder no han penetrat en el veritable sentit de la Història de les Espanyes.

Els seus mots, al llarg del llibre, són convincents, i la seva posició, apassionada. Poques vegades es dona aquesta conjunció de coneixements i de passió per encendre els sentiments, els pensaments i les voluntats dels lectors. Repeteixo: alerta editors! *El problema de las Españas* hauria de ser editat aquí, en català i en castellà, i podria esdevenir un punt d'arrencada de nous debats i de noves trobades.

Acabo amb uns mots del mateix Bosch Gimpera que il·lustren d'alguna manera el ric contingut del seu llibre. Després d'haver parlat de *l'anhel d'unitat i impossibilitat d'amalgama*, Bosch acaba amb aquests mots una intervenció de 1963, en prendre possessió del títol de degà de la revista *Las Españas* de Mèxic (tradueixo): «El dia que els espanyols tinguin consciència de la seva veritable personalitat, de les seves virtuts i dels seus defectes, i examinin amb crítica serena el seu passat i el seu present i, partint de la seva rica i fecunda diversitat, comprenguin que, gràcies a ella, poden arribar a una lliure integració i a projectar el seu sentit universal i el seu idealisme, serà possible reconstruir sòlidament l'Espanya que, a desgrat de la seva llarga i tràgica història, continua essent l'«Espanya verge», com l'anomenava Waldo Frank.»

Que la lliçó de Bosch Gimpera fructifiqui entre nosaltres i entre tots els espanyols.

JORDI MARAGALL

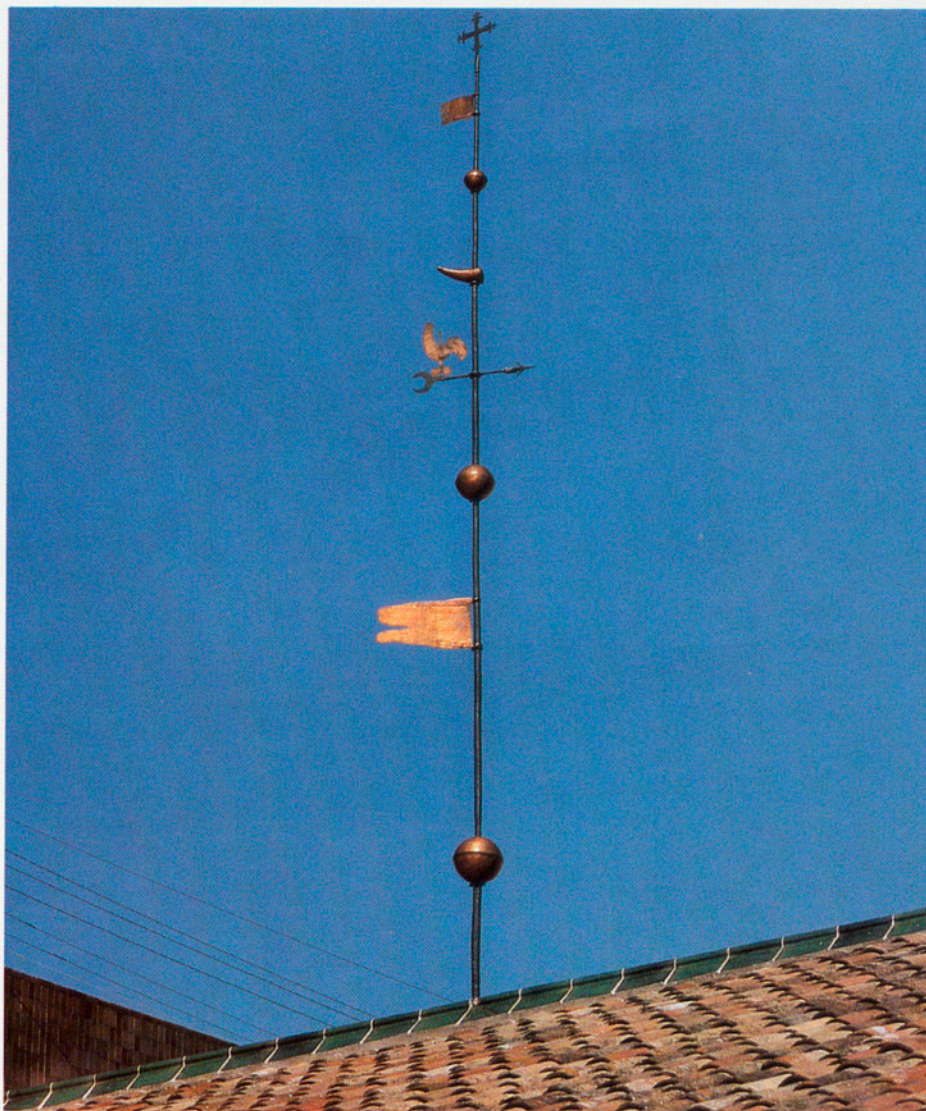

La Porxada de Granollers

EL PROPPASSAT DIA 22 DE febrer d'enguany se celebrà l'acabament de les obres de restauració de la Porxada de Granollers. Aquest element arquitectònic va ser construït entre els anys 1586 i 1587 pel mestre Bartomeu Brufalt. Es tracta d'un porxo de planta rectangular, de 24,00×14,50 metres, format per una coberta d'estructura de fusta, rajola i teula àrab a quatre vessants, suportada per quinze columnes de pedra d'estil toscà, construïdes a base de carreus replantillats. La coberta està formada per jàsseres de fusta sobre les quals descansen les bigues i, al damunt, les llates i els rajols. Les obres de reconstrucció s'han dut a terme en el decurs dels dos darrers anys i han estat dirigides i finançades per la Diputació de Barcelona a través del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments.

La construcció de la Porxada de Granollers està lligada a la mateixa història de la ciutat de la qual ha esdevingut un dels símbols més preats. Quan el dia 4 de juliol de 1984 la Comissió Informativa de Cultura de la Diputació de Barcelona va incloure la Porxada a la llista-inventari dels béns públics —present, doncs, la responsabilitat de vetllar per la seva conservació— no feia sinó reflectir un estat d'opinió generalitzada.

Segons consta en fonts documentals, la fundació de la ciutat de Granollers es

LA PORXADA, UN DELS SÍMBOLS DE LA CIUTAT DE GRANOLLERS

DIFERENTS ASPECTES DE L'ESTRUCTURA DE FUSTA A QUATRE VESSANTS DE LA PORXADA

remunta a l'any 944. Altres fonts documentals testimonien que tenia una funció de mercat: el 1040 se l'anomena *granularios superiore*. Encara més, entre els anys 1014 i 1043 hi ha referències més concretes: *mercato e granularis* i *forum granularis*.

Després de passar per mans de diferents senyories —Pere Marquès, Pere de Montornès, Jaume I— l'any 1418 la ciutat passà definitivament a la corona i fou constituïda carrer de Barcelona. Arran d'aquest fet la ciutat va obtenir diversos privilegis reials relatius al mercat, que era la base de prosperitat de la població. Amb tot, no es creu que la instauració del mercat fos només per concessió reial (a la manera de Caldes, Cardedeu o Moià) sinó que més aviat es degué a formes d'organització espontànies, aprofitant les condicions geogràfiques de la vila.

A partir de la guerra dels remences, Granollers va patir una forta davallada demogràfica, però diferents pactes i privilegis concedits per Jaume I, Alfons el Benigne i Alfons IV, oficialment aprovats a les Corts de Montsó el 1547, enfortiren l'estructura del mercat. Des d'aleshores el municipi de Granollers va institucionalitzar els òrgans i les normes generals de funcionament del mercat. També es varen crear els càrrecs de mostassaf, el de pesador i el de palloler. Aquesta tasca va culminar l'any 1586 en l'acord de construir la Porxada. La contracta va ser signada el 7 de juny d'aquest mateix any i el preu de l'obra va pujar a 703 lliures barcelonines i 10 sous.

El mercat posseïa les seves pròpies mesures, com també una taula de canvi, que era de propietat i que va estar en ús fins a la creació dels bancs al segle XVIII.

Durant aquest segle es van dur a terme algunes reconstruccions de la porxada, com ho demostra la datació d'algunes de les seves bigues. Cap al 1872 va ser adaptada a la venda quotidiana; es va tancar perimetralment amb un paretó i un reixat i es van construir a l'interior diverses parades de venda. Durant el segle XIX es va intervenir en l'edifici com ho testimonia el fet que hi hagués una biga datada el 1881.

Durant la guerra civil espanyola la porxada va ser destruïda parcialment en el bombardeig que es va produir el 31 de maig de 1938. L'any següent va ser reconstruïda i se'n van enretirar les reixes i el paretó, com també les parets fixes interiors.

ANTONIO GONZÁLEZ

LA INACABADA RECONSTRUCCIÓ PATRIÒTICA DEL MONESTIR DE RIPOLL

EL CAPVESPRE DEL DIVENDRES 21 DE març de 1986 ressonaren sota les voltes vuitcentistes de l'església de Santa Maria de Ripoll els parlaments dels científics i polítics catalans aplegats al monestir per commemorar el centenari de l'inici de la darrera i definitiva etapa de les obres de reconstrucció.

Aquelles voltes modernes, fetes de nou feia un segle gràcies a la tossuderia d'un poble, eren testimoni una vegada més d'un cant apassionat a la singularitat d'aquella obra rectora i al seu simbolisme extraarquitectònic.

El monestir de Santa Maria de Ripoll va ser fundat cap a l'any 879. Va assolir el màxim prestigi cultural en temps de l'abat Oliba (1008-1046), que en va ampliar l'església i la va consagrar el 1032. Al segle XIII comença el seu declivi com a centre monàstic.

El terratrèmol del 2 de febrer del 1428 va fer malbé gran part de la seva fàbrica, que fou reconstruïda al gust gòtic. La transformació de l'interior de l'església s'accentuà encara el 1830, quan les cinc naus quedaren reduïdes a tres amb la supressió dels elements de sustentació que subdividien les naus laterals. Pocs anys després, com a conseqüència de l'incendi del 9 d'agost de 1835, acabà la vida monàstica. En pocs anys, del vell monestir no restaven sinó els claustres mig ensorrats, les naus de la basílica amb voltes esfondrades i gran part de les parets derruïdes.

L'any 1886, que ara commemorem, és una data significativa en el procés de reconstrucció, però no pot considerar-se un punt de partida. A mitjan segle XIX ja s'havien iniciat els esforços per rehabilitar aquelles ruïnes.

Cap al 1581, quinze anys després d'acabada la vida monàstica a Santa Maria i quan encara no s'ha deturat el procés d'ensorrament de les restes, comencen els primers intents de protecció, especialment de la portada i del claustre.

En aquests intents assumí un paper decisiu el metge i erudit local Eudald Raguer (1809-1878), delegat des de 1830 per l'Arxiu de la Corona d'Aragó a Ripoll per recollir documentació i dades del monestir i, des del 1851, membre corresponsal de la Comissió de Monuments de Girona. També hi fou decisiva la intervenció del pintor i escriptor aragonès Valentín Cardedera (1796-1880).

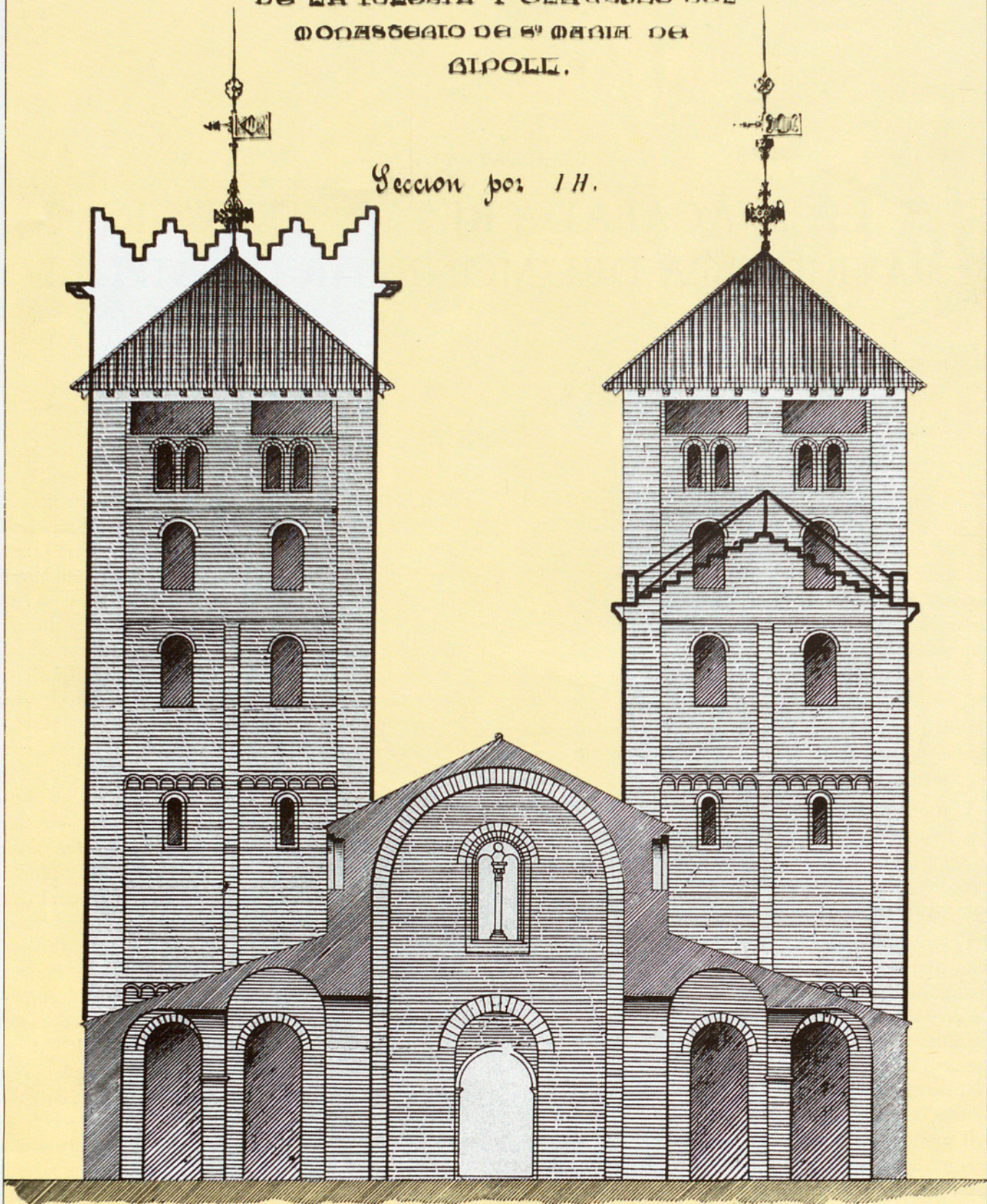
Raguer i Cardedera aconseguiren que la Comissió de Monuments de Girona, que començà a funcionar el novembre de 1851, i la Comisión Central de Monumentos, de Madrid, i l'Academia de San Fernando, de les quals depenia la comissió gironina, s'interessessin per la conservació de les ruïnes.

Durant la dècada dels anys cinquanta no es fan bé obres de restauració, però s'intenta deturar el procés de degradació i saqueig que sofreixen les restes del monestir exclaustrat.

Eudald Raguer, en la seva dedicació en benefici de Santa Maria, compta amb l'assessorament i ajut de dos arquitectes; d'una banda, Martí Sureda i Deulovol (1822-1890), arquitecte provincial de Girona des de 1859 i vocal de la comissió de monuments gironina, que dirigí els treballs promoguts per la comissió finançats per l'Academia de San Fernando de Madrid i, de manera especial, per la Diputació de Girona, que s'allargaran gairebé vint anys. D'altra banda, ens consta ja des de 1861 la col·laboració d'Elies Rogent i Amat (1821-1897), el qual, anys més tard, rebria

PROYECTO DE RESTAURACION
DE LA IGLESIA Y CLAUSTRO DEL
MONASTERIO DE S^a MARIA DE
RIPOLL.

Seccion por I H.

Escala de 1 por 100.

l'encàrrec de projectar la reconstrucció definitiva del temple.

El 7 d'abril de 1861, Rogent signa un pressupost per construir un cobert per protegir la façana, el qual pren com a base el croquis i pressupost redactat pel mestre de cases F. Alivés, signat el 21 de març, que Eduald Raguer havia lliurat a Rogent. L'aparició de Rogent a Ripoll no succeeix, doncs, tardanament i d'esquena a la gent de Girona —com es presenta alguna vegada quan la història s'escriu de Girona estant— sinó que ve de lluny i emparada per gent de Ripoll.

La intervenció de Rogent, un arquitecte amb prestigi d'abast nacional, no seria ben vista, però, per la Comissió de Girona, que patia ja dels tradicionals recels d'origen localista i s'estimava més la participació de l'arquitecte local Martí Sureda.

Des de Barcelona, però, hom no veia amb bons ulls allò que feia la Comissió de Girona. L'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, en sessió celebrada el 3 de novembre de 1861, acordà encomanar a Elies Rogent i Claudi Lorenzale (1815-1889), pintor, acadèmic i director de l'Escola de Llotja, la inspecció dels treballs que s'hi feien.

El *Diario de Barcelona* del 17 del mateix mes informa d'aquests treballs i fa notar l'entusiasme i participació —amb jornals i materials— de la gent de Ripoll.

Els primers dies de febrer de 1863 arriba a Ripoll una comissió nomenada per l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona perquè opini sobre què cal fer amb les ruïnes del monestir. A més de Rogent i Lorenzale, formen part de la comissió l'arquitecte i acadèmic Francisco de Paula del Villar i Lozano (1282-1903) i el filòleg Manuel Milà i Fontanals (1816-1884).

El 1865 Elies Rogent aixecà els plànols de les ruïnes i redactà un primer projecte de reconstrucció, que no fou aprovat per l'Acadèmia de San Fernando fins el 24 d'abril del 1870, projecte que ell mateix modificà vint anys després.

Les picabaralles i tensions entre la comissió de Girona i l'acadèmia de Barcelona continuen. La gent de Girona, que no accepta el projecte de Rogent, sol·licita de nou el 1867, a l'Acadèmia de San Fernando de Madrid, ajuda econòmica per costejar la redacció d'un projecte nou.

L'acadèmia central, amb bon criteri, no dubta a escriure a Rogent demanant-li el projecte ja redactat, ja que així es podria evitar una despesa inútil. L'acadèmia en el seu escrit del 3 d'agost adreçat a Rogent afirma: *«No ignoramos las quisquillas y diferencias desagradables que han surgido entre Vd. y dicha comisión; y por éso mismo, creyendo que se resistirán, y no sin razón, a darles ningún auxilio, ya que tan mal correspondieron a su generosa cooperación, hemos pensado que acaso por el intermedio nuestro, que somos terreno neutral, no tendrán reparo en hacerlo»*.

Rogent contestà ràpidament a l'acadèmia de Ma-

drid —que feia de «terreny neutral» entre Barcelona i Girona...— i el mateix 8 d'agost la comissió de monuments central agrai a Rogent la seva bona disposició per facilitar els seus estudis i plànols.

Mentre la comissió gironina s'entesta a prosseguir els treballs demanant ajut a Madrid, l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona es queixa de la falta de coordinació de les entitats interessades en la conservació del monument i l'estat de ruïna que encara té.

L'any 1875 la Comissió de Monuments de Girona comissiona l'historiador i literat Josep Maria Pellicer i Pagès (1843-1903), autor de diversos treballs relatius a Santa Maria, que era vocal delegat a Ripoll, per cercar solucions per al futur del monument ocupat per dependències militars des de feia uns anys. En una memòria tramesa per Pellicer a la comissió el 20 de febrer, comunica la bona notícia que els militars són traslladats a Camprodon i que li han tornat les claus del monestir.

A partir d'aquest moment es reprenen els treballs dirigits per Martí Sureda: realçament de fonaments de l'ala nord del claustre, reparacions al claustre, mur nord de la nau de l'església, terraplenat de la part exterior de la capçalera i altres obres de consolidació.

No serà fins l'any 1885 que s'iniciarà la recta final, l'etapa decisiva de la reconstrucció, allò que Josep Calzada i Oliveras, incomprensiblement, ha qualificat de «final trist», potser pel fet que des d'aquest any la gent de Girona perd el control de l'obra en benefici de la iniciativa de Barcelona i Vic.

Un reial decret del 9 de novembre de 1885 ordena la cessió de les restes del monestir a la mitra de Vic, presidida llavors pel bisbe Morgades, que el darrer dia de l'any prengué possessió de les ruïnes en un acte oficial celebrat a Ripoll.

El bisbe Morgades justifica aquest traspàs, que seria decisiu per al futur de Santa Maria, en la ineficàcia dels esforços esmerçats els darrers vint-i-cinc anys per «zeloses i il·lustrades comissions i entusiastes particulars», fins i tot per l'Estat a través de la comissió de Girona i el convenciment —diu Morgades— que «tothom era de parer que'l Santuari de Santa Maria de Ripoll no s'aixecaria de sa ruïna, sino per la ma sempre salvadora de la Iglesia».

El bisbe Morgades publica el 17 de gener de 1886 una crida convidant «tots los que s'interessen per l'honor de nostra santa Religió y de quants senten lloable amor y entusiasmo per los monuments de la història de l'art» a aportar la seva contribució econòmica per tal que el monestir sigui refet «ab lo donatiu del magnat y ab l'estalvi de l'honrat menestral». Es tracta, en definitiva, de deixar de dependre de les migrades aportacions oficials i aconseguir diners convertint l'obra en una croada patriòtica, pietosa i artística que assoliria un gran ressò a Catalunya. La restauració de Santa Maria deixa així de ser un fet artístic per convertir-se en una singular reconstrucció patriòtica,

símbol de la reconstrucció nacional que Catalunya s'ha proposat.

El dia 9 de febrer la premsa dona notícia de la solemne sessió de l'Acadèmia de Belles Artes de Barcelona que obrí i tancà el bisbe Morgades. Elies Rogent presenta el seu nou projecte, ben diferent del de 1865 que patia, segons el mateix arquitecte, els errors propis de la inexperiència i del «poc apreci i coneixement que el 1865 tenia del romànic català». El dia 11 de febrer l'acadèmia retorna al bisbe els plànols definitius amb el seu vist-i-plau.

Durant els dies següents les notícies a la premsa són contínues, com ara l'oferiment de l'associació d'arquitectes, disposada a col·laborar en l'empresa; la visita feta a Ripoll el 2 de març pel bisbe Morgades acompanyat per Elies Rogent i per l'arquitecte diocesà Josep Artigas per coordinar el pla de treball; la constitució a Vic de la Junta general Diocesana per a la restauració, i la reunió el dia 19 de març de la comissió barcelonina encarregada d'impulsar la restauració.

El dia 21 de març de 1886 té lloc la solemne inauguració de les obres de reconstrucció. L'àmbit de l'església estava decorat sota la direcció del mestre d'obres Joaquim Nolla i en el curs de la cerimònia el bisbe Morgades féu un parlament en llengua catalana sobre la necessitat de mantenir i activar el veritable esperit català «per tal que Catalunya tornés a ésser gran». En l'àpat posterior, el canonge de Vic Jaume Collell oferí una corona de llorer lligada amb una cinta amb les quatre barres al poeta Jacint Verdaguer.

Els treballs començaren immediatament i a bon ritme. El 10 de novembre Elies Rogent fa una primera visita d'inspecció i dona fe d'aquesta celeritat: «Trobem que en els sis mesos transcorreguts s'han fet maravelles, que l'obra, que durant tants anys es va creure que era irrealitzable, està acabada quant a estructura i que les anomenades ruïnes de Ripoll pertanyen ja a la història, doncs la restauració segueix una marxa ordenada ascendent i progressiva...».

Elies Rogent, autor del projecte definitiu, per motius de salut i d'edat es reserva «l'alta inspecció» de les obres que són dirigides per l'arquitecte diocesà de Vic, Josep Artigas i Ramoneda.

El 1887 es publica a Barcelona l'informe redactat per Elies Rogent signat el dia 24 de desembre de 1886.

El mes d'abril ja s'havia cobert l'absis i es col·locaven les columnes de les naus laterals i s'ajuntava gran quantitat de pedra per fer la volta de la nau principal.

El mes d'octubre de 1888 el cimbori ja tenia posades les voltes de pedra. Es vol enllestir la façana de l'església abans de l'hivern i aprofitar els mesos freds per enllosar l'església, restaurar el mosaic del presbiteri, col·locar les vidrieres i muntar els altars.

Durant set anys, doncs, es treballa de valent gràcies a les aportacions econòmiques populars, i això permet l'1 de juliol la consagració de la nova església dins d'un conjunt de festes i actes celebrats entre el 30 de

juny i el 3 de juliol que tenen molt més d'exaltació patriòtica que no de fet purament religiós o artístic.

Avui, un segle després d'iniciades les obres de reconstrucció del temple, l'obra no està ben bé acabada i la fàbrica, especialment la portada, presenta problemes de conservació. Mentre es continua cercant solucions i cabals hom commemora amb soroll la data de 1886.

La significació social, política, patriòtica del monestir de Ripoll és refermada de nou pels nostres polítics d'ara, «pel que fou en el moment liminar de la nació catalana —deia l'editorial de l'*Avui* de l'endemà de l'acte commemoratiu— i, també pel que l'inici de la reconstrucció representà ara fa cents anys», un «revulsiu —va dir el president Pujol al monestir— que féu reaccionar Catalunya».

El temple també ha estat testimoni el 21 de març de 1986, potser per primera vegada, d'un fet insòlit i necessari: la relativització de la validesa dels principis que van inspirar l'obra des del vessant científic i arquitectònic, que tanta repercussió haurien de tenir en la disciplina de la intervenció en els monuments a casa nostra.

La reconstrucció del «bressol de Catalunya» —una autèntica «reconstrucció patriòtica», com ho fou la de Varsòvia pels polonesos després de la guerra mundial—, va tenir unes motivacions extraarquitectòniques en absolut menyspreables. Cal, però, ser conscients de la seva irreplicable excepcionalitat. Potser així podrem apreciar la inutilitat de tantes reconstruccions patriòtiques que, a semblança de l'actuació a Ripoll, s'han fet a Catalunya els darrers cent anys.

Confiam que la commemoració d'aquest centenari serveixi, si més no, per enterrar definitivament una actitud que no pot continuar inspirant la nostra política d'actuació en el patrimoni arquitectònic.

A banda, que això és una altra història, que es vulgui continuar utilitzant la imatge de la reconstrucció inacabada del monestir de Ripoll per recordar de tant en tant als catalans que tampoc no hem assolit encara la plenitud de la nostra reconstrucció nacional, potser sí que, en això, Ripoll és encara un símbol.

ANTONI GONZÁLEZ,

arquitecte i Cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- ELIES ROGENT. *Informe sobre las obras realizadas en la basilica y las fuentes de la restauración*. Barcelona, 1887.
- JOSEP CALZADA I OLIVERAS. «La Desamortització i la Comissió de Girona». *Revista de Girona*. 4rt. trimestre de 1985.
- SANTIAGO ALCOLEA. «Notes sobre la restauració de Santa Maria de Ripoll». *Memòria 1984-1985 del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona*, (en premsa).
- JORDI ROGENT, MANUEL GIRALT. *Exposició: La reconstrucció de la Basílica de Santa Maria de Ripoll, 100 anys després*. Recopilació documental en curs de publicació.

NARCÍS GAROLERA

UNA CAMPANYA DEL CATALANISME CONSERVADOR

un precedent: el mil·lenari de Montserrat

L'ANY 1880 TINGUÉ LLOC LA COMMEMORACIÓ del mil·lenari de la troballa de la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, advocació mariana per a la qual es demanava el patronatge espiritual del poble de Catalunya. Aquesta petició, feta a Roma pels representants de l'església catalana, es formulava "com una aspiració del poble català i com a conseqüència i reconeixement d'un principi nacional de fe secular".¹ El catalanisme catòlic, de signe conservador, pretenia la restauració de la identitat històrica de Catalunya i considerava la fe cristiana com a part irrenunciable i integradora de la seva personalitat nacional.

Des d'aquests pressupòsits polític-religiosos, l'església catalana promogué una autèntica mobilització popular de cara al reconeixement papal del patronatge montserratí, símbol de la catalanitat explícita que assumia la jerarquia catòlica del país. L'obtenció d'aquest reconeixement per part de la Santa Seu, però, no fou pas una comesa fàcil: havien de transcórrer setze mesos de laborioses gestions abans que Roma s'avinagués a la proclamació d'un patronatge marià específicament nacional i extensiu tan sols a una part dels "estimats fills de la catòlica Espanya".² Finalment, vençudes les resistències romanes, el 14 de juliol de 1881 Lleó XIII declarava la Verge de Montserrat patrona de Catalunya.

En la dificultosa obtenció de l'esmentat patronatge espiritual per al poble de Catalunya cal destacar la intervenció tenaç i decidida del bisbe barceloní Urquinaona, d'origen andalús, el qual "se guanyava'l títol de fill adoptiu y predilecte de Catalunya perquè és fill enamorat de la Reyna y Mare dels catalans".³ Cal

convenir, tanmateix, que fou el canonge vigatà Jaume Collell, des de les planes de *La Veu del Montserrat* —setmanari vigatà difós per tot Catalunya—, qui més va fer per convertir aquest santuari marià en la representació simbòlica més acabada del catalanisme catòlic.⁴ I no hem d'oblidar que Verdaguer prengué part activa, també, en aquesta campanya amb diverses composicions poètiques de tema montserratí,⁵ una de les quals —el *Virolai*— constituïria, ben aviat, l'expressió més popular de la religiositat catalana.

Sorgida com una iniciativa de les posicions integristes de l'església del país —la idea fou llançada per Sardà i Salvany des de la *Revista popular*—, la commemoració del mil·lenari de Montserrat vehiculà ràpidament les aspiracions del catalanisme conservador, força allunyat de les posicions reaccionàries de l'integrisme catòlic, i proporcionà a la societat catalana una formulació simbòlica de la unió indestriable dels sentiments religiosos i les aspiracions patriòtiques.

primers intents de restauració (1860-1885)⁶

Amb el Romanticisme s'havia anat desvetllant en la sensibilitat de la *intelligencia* catalana un afany de recuperació dels símbols més representatius de la Catalunya medieval. Si el primer diumenge de maig de 1859 es tornava a celebrar la poètica festa dels Jocs Florals a l'històric Saló de Cent de l'Ajuntament de la ciutat comtal, el 17 de novembre de 1861 el *Diario de Barcelona* informava els seus lectors de l'entusiasme que hi havia a la vila de Ripoll per emprendre la restauració del seu antic monestir. Dos mesos abans, però, el director del "Brusi" expressava els seus temors d'una pèrdua irreparable dels signes visibles més

definidors de la catalanitat tradicional en un article de to marcadament elegíac:

*“¿Qué es Cataluña sin su pasado? (...) Cataluña existe en su historia y por su historia (...) Los monumentos históricos no los reconstruye el palustre oficial, sino la fé y el entusiasmo: si existiera el espíritu catalán, cada piedra de aquellas ruinas fuera a ocupar como por encanto el lugar de su destino (...) El día en que se derrumben los últimos restos del monasterio de Ripoll, sus escombros borrarán las fronteras de Cataluña...”*⁷

Pel febrer de 1863 una comissió, nomenada per l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, visità Ripoll per fer-se càrrec del que comportaria la restauració del cenobi, destruït pel foc el 1835 i des d'aleshores en ruïna progressiva. D'aquesta comissió, en formaven part personalitats tan representatives del conservadorisme romàntic i catalanista com l'erudit i filòleg Manuel Milà i Fontanals, el qual havia presidit, justament, els primers Jocs Florals restaurats.

Una altra comissió visità el monestir pel maig de 1867 amb els mateixos propòsits que l'anterior i també, segons sembla, sense resultats positius. Repetits fracassos en la coordinació dels treballs van dur l'Acadèmia de Belles Arts a reconèixer públicament, l'any 1868, la ineficàcia de les seves gestions i el progressiu enrunament del monestir.

El 1879, tanmateix, el panorama és més esperançador. S'hi havien dut a terme algunes millores: s'havien reforçat i reparat les teulades del claustre i del porxo protector de la portada, i s'havien adobat els absis del creuer. L'arquitecte Elies Rogent, membre de la primera comissió, hi havia participat directament i havia dibuixat els plànols per a una restauració integral. Cal no desestimar, tampoc, l'ajut econòmic del Ministeri de Foment, obtingut gràcies a les gestions personals de Víctor Balaguer. Paral·lelament, l'arxiver Josep M. Pellicer i Pagès havia anat publicant diverses obres sobre la història del monestir, la més important de les quals fou impresa el 1878.⁸

L'any 1882 és nomenat bisbe de Vic qui, anys a venir, seria el veritable promotor de les obres de restauració de Ripoll, Josep Morgades i Gili, el qual l'any següent demanà al govern espanyol, per a la mitra vigatana i amb la finalitat d'instaurar-hi el culte parroquial, la cessió del monestir. Dos anys més tard —el 17 de gener de 1885— el govern li restituïa la titularitat de les ruïnes, i el 31 de desembre del mateix any el bisbe en prenia possessió. El fet va ser comunicat a tot el poble de Catalunya i Morgades es comprometé a restaurar el monestir abans de la celebració del mil·lenari, l'any 1888.⁹ I ho féu, en una allocució profusament divulgada, amb paraules que traduïen molt clarament un ideari religiós i catalanista:

“Tots saben lo que significa Ripoll en la historia de nostra nacionalitat (...) lo Santuari de Santa Maria de Ripoll no s'axecaria de sa ruina, sino

OBRES DE RESTAURACIÓ A L'INTERIOR DEL MONESTIR

per la ma sempre salvadora de la Iglesia...»¹⁰

En aquests mots hi ha, si fa no fa, les mateixes idees exposades per Mañé i Flaquer en l'article de 1861 abans esmentat: l'Església vetlla més que l'Estat per la preservació dels símbols tradicionals d'una comunitat històrica.

Semblantment, pocs mesos abans, en complir-se cinquanta anys de la devastació i l'espoliació del cenobi, el canonge Collell feia vots perquè comencessin aviat les obres de reconstrucció del monestir, ja que, tot i reconèixer que se n'havien pogut salvar parts arquitectòniques substancials, "la gran obra de reparació (...) la verdadera restauració (...) comensarà'l dia que la Iglesia torne ab sa ma piadosa alsar aquellas pedras ennegridas encara per l'incendi".¹¹

1886: inici de les obres

Pocs dies després d'haver pres possessió del monestir, Morgades nomenà òrgan oficial de l'obra de restauració el setmanari *La Veu del Montserrat* mitjançant un comunicat del bisbat al seu director, el canonge vigatà Jaume Collell. La revista obrí aleshores una secció especial intitulada "Crònica de la Restauració de Santa Maria de Ripoll", a través de la qual s'aniria assabentant els lectors de tot Catalunya de les incidències de la reconstrucció del monestir, ja que "parlant de Ripoll se coneix i s'enalteix la grandesa de Catalunya".¹² En aquesta secció es publicà, per exemple, el dia 30 de gener, un extracte de la carta que el nunci de la Santa Seu envià a Morgades exhortant-lo a tirar endavant el projecte i assegurant-li el suport del papa.

L'esmentada allocució episcopal convidava també a subvenir a les despeses que comportaria la restauració: "Las pedras del Santuari de Ripoll han de tornar á alçarse ab lo donatiu del magnat i ab l'estalvi del honrat menestral", i feia una crida als altres bisbes catalans, a les autoritats civils i a les entitats culturals i populars perquè secundessin el projecte. Es crearen tot seguit organismes com ara la Junta Central Diocesana —presidida per Morgades i amb Collell de secretari—, la Junta Local de Ripoll o la Junta Barcelonesa, on trobem com a vocals personalitats tan representatives del catalanisme conservador com Rubió i Ors, Bofarull o Aguiló. A més, s'obriren comissions i delegacions a moltes poblacions catalanes, perquè, segons Collell, "aquesta restauració es no sols ausetana sino eminentment catalana" i "tot Catalunya [ha de contribuir] á la restauració del antiquíssim Monument".¹³ Aviat es començaren a rebre adhesions d'entitats excursionistes, amb aportacions econòmiques estimables, fins al punt que el cronista destaca que el concurs d'aquestes entitats "es induptablement un dels mes fermes y decidits ab que pot contar lo Excm. Sr. Morgades per l'obra de Ripoll".¹⁴

El dia 8 de febrer l'Acadèmia de Belles Arts de

L'ABANS I EL DESPRÉS: OBRAS DE RESTAURACIÓ DELS ABSIS DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL (1886)

Barcelona celebrà una solemne sessió presidida pel bisbe de Vic, el qual insistí a assenyalar la importància i la significació que l'empresa de la restauració tenia per a tot Catalunya. Hi parlaren —escriu Collell— “l'historiador, l'arquitecte y'l poeta”, és a dir, Josep Maria Pellicer, Elies Rogent i Jacint Verdaguer. El primer presentà la restauració de Ripoll com una “justa reparació de la iniquitat del 35” i un “digne tribut de Catalunya á la memoria dels fundadors de la nostra nacionalitat”. Des del punt de vista arquitectònic, Ripoll era també, en paraules d'Elies Rogent, “bressol del art català”. I la intervenció verdagueriana es concretà en la lectura, a càrrec de Collell, del cant XI de *Canigó*, darrera obra del poeta, que conté una descripció detallada de la portada del monestir. Segons la crònica de *La Veu del Montserrat*, assistiren a l'acte “representants de la major part de las corporacions científicas, literarias e industrials de Barcelona”, la presència dels quals feia creure garantida “la realització del religiós y patriòtich projecte”.¹⁵

El 27 de febrer Collell es felicita pel ressò que l'acte de Barcelona ha tingut en la premsa de Catalunya i afirma obertament que “l'obra de Ripoll [és] la mes digne y mes alta pera lo moviment catalanista dels nostres dias”. I, aquest mateix dia, *La Veu del Montserrat* informava de la visita de Morgades a la Santa Muntanya per convidar personalment l'abat i tota la comunitat benedictina a la festa d'inauguració de les obres.

La vigília de l'acte de la inauguració *La Veu del Montserrat* publicà un número extraordinari dedicat a la reconstrucció de Ripoll.¹⁶ A la primera plana, sota mateix de la capçalera montserratina amb l'escut de Catalunya i la divisa sal·lustiana *Pro aris et focis*,¹⁷ destacava el nom de Ripoll amb una simbòlica caplletra signada per Apel·les Mestres. Sota mateix, com a única inscripció, el rescripte pontifici amb què Lleó XIII aplaudia i lloava el projecte de restauració una setmana abans de la solemne inauguració de les obres.

Val la pena de reportar sumàriament el contingut d'aquesta edició extraordinària del setmanari vigatà. Collell hi publica un article abrandat on exposa amb contundència els propòsits que guien la restauració ripollesa:

“Un Príncep de la Iglesia (...) ha dat la senyal de restauració del primer monument de la nació catalana, del sagrat bressol de la nostra independència, que en mal hora [sic] destroçaren las passions revolucionaries d'un sigle que somiejava ¡insensat! viure vida nova estroncant la sava vital dels pobles, trencant la cadena de la tradició (...) Catalunya alena encara; Catalunya sent remoure en sas entranyas un esperit indomable i sent aletejar (...) un ventijol precursor de millors dias (...) Las pedras del Santuari de Ripoll tornaran a axecarse com s'alsa (...) l'esperit català, y l'obra que anem a comensar (...) será demá com

ELS CLAUSTRES EN RUÏNES DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL ELS ANYS 1881-1885

DETALL DE LA INDUMENTÀRIA EMPRADA PELS RIPOLLESOS EL DIA DE LA INAUGURACIÓ DE LES OBRES DE RECONSTRUCCIÓ, 21 DE MARÇ DE 1886

lo monument de la *nova reconquista de la patria catalana*.”

Segueixen aquesta declaració de principis la versió catalana de l'article de Mañé i Flaquer abans esmentat i poesies dedicades a Ripoll de Jacint Verdaguer i Francesc Ubach i Vinyeta. S'hi reproduïx també la carta tramesa per Menéndez y Pelayo a Verdaguer a propòsit de la publicació de *Canigó*. I em sembla molt il·lustrativa la inserció d'un poema de Marià Aguiló, que és una exaltació del passat i una clara proposta de catalanisme conservador:

“Catalanistas qu'axecan
s'escut ab llur mot ¡Avant!
miran per demunt l'espall-la
als qu'esmentan lo Passat.
(...)
Avant, semble un crit de guerra
y nostra tasca es de pau;
(...)
Avant no es el mot mes propi
per moure'ls cors catalans
que contemplan enderrera
tants de sos bells ideals.
(...)
l'esdevenidor s'informa
del present y del passat.”¹⁸

Els textos reproduïts per *La Veu del Montserrat* en aquesta ocasió palesen una voluntat de vincular el futur de Catalunya —els “millors dias” de Collell— a un passat gloriós, genuïnament català sota el guiatge de l'Església.

la festa del 21 de març

El tercer diumenge de març de 1886, dia de sant Benet, tingueren lloc a Ripoll, sota la presidència del bisbe de Vic, els actes solemnes d'inauguració de les obres de restauració.

L'acte religiós del matí consistí en una processó des de l'església parroquial de Sant Pere al temple encara esfondrat, amb una imatge del Sant Crist salvada del foc el 1835 i amb les urnes dels comtes i de l'abat Rodulf. Tot seguit, el bisbe celebrà missa a l'interior de la basílica i, en acabat, pronuncià una plàtica des del malmès presbiteri de l'església del monestir. Aquest discurs fou glossat per Collell a *La Veu del Montserrat* del dissabte següent en aquests termes: “Mes que axecar un nou temple á Deu y tornar un monument á la patria (...) la restauració de Ripoll ha de ser com la expressió tangible de una més alta restauració (...) *revivar lo verdader esperit català*, l'esperit de fe indomable, de treball constant, de sobrietat varonil, de llealtat sincera, de patriotisme mai desmentit” (el subratllat és meu). Manifestà, a més Morgades “lo que significava en exos temps d'angoixa y de convulsions socials la restauració d'un Monastir com lo de Ripoll, baluart de nostra fe y símbol de

nostra constitució civil, d'un monument que simbolisa l'esfors gegantesch de un poble per rompre'l jou del enemich de sa religió y de sa patria”. El cronista destaca, encara, que l'al·locució episcopal fou en llengua catalana, i es dol que aquesta no fos taquigrafiada pequè pogués ser coneguda de tot el país... Collell qualifica l'acte de “molt trascendental, verdader aconteixement per Catalunya”, hi veu plasmats “los grans ideals del catalanisme” en un afany de “restaurar la patria”, i es plany de l'absència a Ripoll d'alguns catalanistes i d'algunes “forças vivas del pays”... En altres mots, tal com fa dir a Morgades, “si'l catalanisme ha de significar la salvació de Catalunya” ha de seguir aquest camí de recuperació del passat i de l'ideari religiós que el va fer possible. No hi haurà, doncs, autèntic catalanisme al marge de l'Església.

Justament en l'article editorial d'aquest mateix número, *La Veu del Montserrat* replica a les idees exposades per un diari madrileny, segons el qual l'esperit regionalista es manifesta en la defensa de la llengua pròpia però li són sobrers els actes d'afirmació històrica i cultural. Actes com el de Ripoll —sosté l'editorialista— són més importants que la defensa de l'idioma; a Ripoll, la impressió general era que “l'esperit genuïnament català” s'hi manifestava més viu i fort que en cap altra festa catalanista. Tots els assistents —“homes del foro e hisendats, publicistas y catedràtics, historiadors y artistas”— s'hi van sentir, segons l'articulista, “més catalans”.

Acabada la cerimònia religiosa, la festa continuà amb un dinar ofert pel prelat a les autoritats i personalitats assistents a l'acte religiós. *La Veu del Montserrat* destacà alguns dels parlaments que s'hi pronunciaren. En primer lloc, el brindis del Dr. Morgades, que insistí en els conceptes expressats en el discurs de l'Església:

“Anam á restaurar, no precisament lo monastir de Ripoll, sinó Catalunya; la Catalunya sobria, treballadora, entenimentada, cristiana ans que tot y sobre tot. Catalanisme, sí, (...) però catalanisme que fuje tant del separatisme (...) com fuig y s'espanta d'aqueix afany de centralisació que aviat nos faria anar á pendre'ls banys de mar al Manzanares.”²⁰

A continuació prengué la paraula el jurista i polític conservador Duran i Bas, en “lo millor y més ardent discurs qu'ell ha fet y una de las millors improvisacions qu'en català s'han sentit”, per sostenir que “hi ha un altre monument (...) que cau també, cau cada dia més y s'enfonza: lo Dret català, las lleys de Catalunya (...) Catalunya sense sas lleys no es Catalunya (...); Catalunya morirá'l dia que morian sas lleys”.²¹ Li respongué el canonge Collell, el qual donà lectura tot seguit al cant XI de *Canigó*, on es descriu la portada romànica del monestir —“la Bíblia al cor de Catalunya impresa”—, cant que Verdaguer havia dedicat “al digníssim successor del bisbe abat [Oliba] en la

LA FAÇANA RESTAURADA DEL MONESTIR

seu de Vich, lo Excm. Sr. Dr. D. Joseph Morgades y Gili”²²

Verdaguer, que era present a l'acte, rebé aleshores de mans del seu prelat un inesperat homenatge, preparat secretament per Collell, consistent en la imposició d'una corona teixida amb dues branques del llorer que ell mateix havia plantat, anys enrere, a l'hort de la rectoria de Vinyoles d'Orís, d'on era vicari. En imposar-li els llores, el bisbe pronuncià, amb ulls espurnejants per l'emoció, les famoses paraules que, anys a venir, Verdaguer mateix evocaria amb profunda reanca: “Vos coronó en nom de Catalunya”.²³ En la conjunció d'interessos entorn de la restauració de Ripoll, aquest gest simbòlic de Morgades envers el poeta i el que la seva darrera obra representava constitueix, potser, la il·lustració més evident dels objectius de la campanya. El cronista anota que la coronació de Verdaguer provocà “ja no picaments de mans, sinó gran comoció en tots los presents”, i modernament l'escena ha estat vista com l'instant més emotiu de l'acte i, fins i tot, per la significació que prenia, de tot el procés de la restauració.²⁴

suport, amb reserves, de Lleó XIII

Pocs dies després de la festa inaugural, Morgades comissionà Collell per a una entrevista personal amb el papa, els preparatius i la realització de la qual foren duts a terme amb el més rigorós secret. Collell anava a Roma a “demanar al Sant Pare la benedicció per lo bon éxit de la restauració de Ripoll, y una imatge de la Mare de Déu pel nou altar”.²⁵ No explica, però, els motius d'una actuació tan secreta. Verdaguer, a qui Collell havia proposat de fer el viatge plegats, troba que per a ell “l'anada á Roma (...) es sense motiu, puig faria riure que jo hi anàs per presentar una llegenda [el *Canigó*] al Papa, com si fos una cosa del altre mon”²⁶ i li aconsella que no comenti el viatge amb ningú si en vol treure profit.²⁷ Torras i Bages, que volia acompanyar Collell en aquesta missió, a darrera hora se n'excusà al·legant el *sigilo* que ell hauria pogut comprometre. Finalment, el 10 d'abril el papa rebé el canonge vigatà en audiència privada, tal com detalladament explica Collell mateix en un informe tramès de Roma estant al seu prelat i aparegut simultàniament al butlletí oficial del bisbat de Vic i a *La Veu del Montserrat*.²⁸

Segons Collell, el papa s'interessà vivament per la restauració de Ripoll i s'oferí a contribuir-hi personalment tot encapçalant la llista dels benefactors amb un donatiu important: un magnífic mosaic de la Verge per al nou retaule del temple restaurat. Tanmateix, no passà per alt al perspicaç canonge el recel amb què Lleó XIII considerava l'actuació catalanista de Collell i de Morgades. El pontífex li manifestà obertament els seus temors que els ideals que guiaven aquesta actuació fossin desvirtuats “y'l moviment [catalanista] des-

CAPçalera de «LA VEU DE MONTSERRAT» QUE VA PARTICIPAR ACTIVAMENT EN LA CAMpanyA A FAVOR DE LA RESTAURACIó DEL MONESTIR

RUÍNES DEL MONESTIR. AQUAREL·LA DE SOLER I ROVIROSA (MUSEU FOLKLÒRIC. RIPOLL, 26 SETEMBRE 1881)

viat per lo element radical que tinch entés abunda en Catalunya" (subratllat original).²⁹

Collell, sorprès per aquestes reserves, féu notar al papa que "precisament la restauració del Monestir de Ripoll, promoguda pel bisbe de Vich, havia de senyalar la orientació decididament catòlica del moviment regionalista dels catalans".³⁰ Per entendre els recels pontificis recordem tan sols que la reconstrucció de Ripoll s'iniciava el mateix any que Valentí Almirall publicava el seu ideari catalanista³¹ de signe oposat al que propugnaven Morgades i Collell.

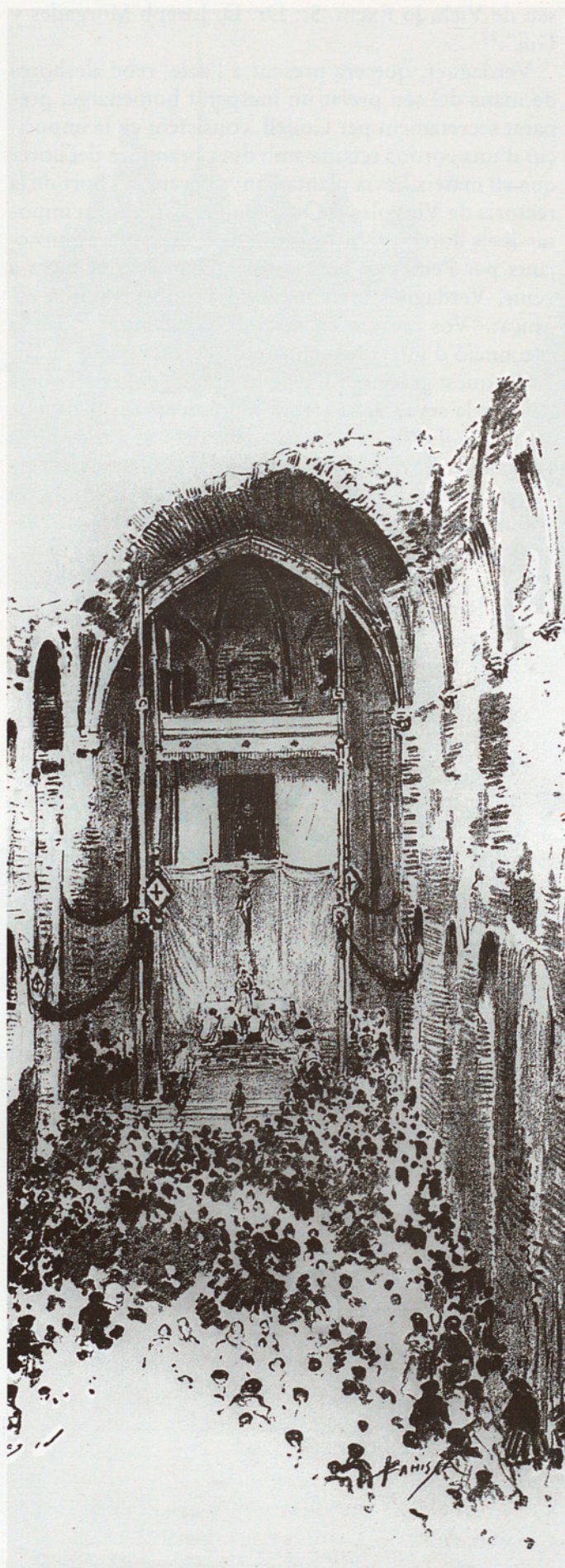
La desconfiança papal davant la campanya empresa pel catalanisme catòlic —tan fidel, d'altra banda, a la "causa romana" del pontífex— palesa la secular incomprensió, per part de la diplomàcia vaticana, del fet diferencial català i recorda les resistències d'uns anys abans en la proclamació del patronatge català de la Mare de Déu de Montserrat. "En els quatre documents públics que Lleó XIII envia sobre Ripoll —escriu Bonet i Baltà— mai no dóna alè al programa de catolicisme tradicional que el bisbe de Vic cerca expandir per la terra catalana, ni tan sols l'esmenta (...) El nom de Catalunya no fou mai present en els quatre documents papals enviats al llarg de la restauració."³²

En el curs de l'audiència, Collell oferí al pontífex dos volums relacionats, més o menys directament, amb Ripoll: la història del monestir, del ja esmentat Josep Maria Pellicer, i *Canigó*, el darrer poema de Verdaguier, de qui el papa ja havia rebut, el 1879 i també de mans de Collell, un exemplar dedicat de *L'Atlàntida*.

més adhesions i ajuts econòmics

La Veu del Montserrat del dia 1 de maig, en la seva crònica habitual de la campanya, donava compte que "las altas Corporacions administrativas del Principal comensan ja á responder á la invitació del Excm. Sr. Morgades, comprenent perfectament la significació que per Catalunya te la restauració de Ripoll". Es referia, concretament, als acords de subvenció a les obres preses per les diputacions provincials de Tarragona i Lleida.

El 3 de juliol i el 18 de desembre el setmanari vigatà féu públiques les llistes de donacions de les diferents juntes creades amb aquesta finalitat. S'hi expressaven els noms dels donants i les respectives quantitats aportades. A títol particular hi destaquen personalitats representatives de les capes dirigents de la societat catalana: industrials i financers com Eusebi Güell, Claudi López o Evarist Arnús; aristòcrates com els marquesos de Sentmenat, d'Alfarràs o de Dou; eclesiàstics com Verdaguier mateix, que hi aportà 75 pesetes; intel·lectuals com els ja esmentats Duran i Bas, Mañé i Flaquer, Rubió i Ors, Bofarull, Aguiló... o professionals com el responsable de les obres de res-

EL MONESTIR ABANS DE RESTAURAR-LO. MISSA CELEBRADA L'ANY 1886 AL COMENÇAMENT DE LES OBRES

tauració, l'arquitecte Elies Rogent, el qual hi destinà l'import dels seus honoraris.

El 23 de desembre, encara, segons informa *La Veu del Montserrat*, l'Ajuntament de Barcelona "acordà concedir la quantitat de 5.000 pesetas per la restauració de Santa Maria de Ripoll".

La crida de Morgades havia aconseguit interessar en una restauració simbòlica d'una determinada idea de Catalunya les classes dirigents del país. Fins i tot, "l'element radical", que volia fer seva la causa del catalanisme, no combaté mai de manera explícita els objectius propugnats pel bisbe de Vic en nom de la tradició. A propòsit de Valentí Almirall, per exemple, Lluís B. Nadal, membre destacat del catalanisme vigatà i prolífic redactor de *La Veu del Montserrat*, en un discurs pronunciat al Centre Català arribà a dir que "ni al de mires radicals se li fa aborrible la grandesa del passat", per acabar declarant: "lo verdader progrés s'apoya sempre en la tradició".³³

fi d'una restauració simbòlica

Durant l'any 1893 tingueren lloc diversos actes commemoratius de la restauració del monestir: foren consagrats de bell nou l'altar i l'església; es beneïren les dependències de l'antic cenobi profanat; es col·locà darrera l'altar el mosaic de la Verge, ofrena de Lleó XIII, i es donà digna sepultura a les despulles dels comtes i els abats. Se celebraren diverses solemnitats de gran relleu públic com ara el multitudinari trasllat de les urnes comtals des de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, fins a Vic i Ripoll en vagó de ferrocarril descobert. Es publicaren diversos documents religiosos i exhortacions dels prelats catalans amb motiu de l'acabament de la restauració, i, fins i tot, els poetes de Catalunya oferiren una *Corona poètica*³⁴ a la Verge de Ripoll, a semblança de la que havien presentat a la Mare de Déu de Montserrat en ocasió de les festes del mil·lenari.

El mateix any de la consagració de la basílica restaurada, Morgades en féu imprimir un *Recordatori*, a la fi del qual escriví aquestes paraules, reveladores del propòsit que l'havia dut a emprendre la reconstrucció del monestir:

"Content moriré després d'haver retornat (...) a Catalunya sa casa payral; a sos Comtes y Abats llur honorífica sepultura; y haver treballat per fer reviure son esperit y sas virtuts, y ab uns y altras las venerandas tradicions catalanas."³⁵

Si Morgades fou el promotor de la restauració del monestir, Collell en fou el propagandista indefallent. Home "de campanyes", com li agradava de definir-se, emprengué la de la restauració de Ripoll com a continuació de la del mil·lenari montserratí i ho féu amb l'empenta que el caracteritzava. Des de les planes de *La Veu del Montserrat* va saber impulsar i coordinar amb eficàcia tota mena d'iniciatives relacionades amb

VERDAGUER I COLLELL, DUES VEUS DARRERA LA CAMPANYA DE RESTAURACIÓ DE RIPOLL

VISTA GENERAL DEL MONESTIR ABANS DE LA RESTAURACIÓ

la restauració. La seva intervenció decidida en la commemoració del mil·lenari de Montserrat i en el redreçament del monestir de Ripoll li valgué els sobrenoms del "capellà de Catalunya" i de "prior de Ripoll". Aquestes dues mobilitzacions del catalanisme catòlic, a més, van associades estretament a la figura del nostre poeta nacional, Jacint Verdaguer, el qual hi contribuï amb composicions poètiques expressives i, sobretot, amb el prestigi literari i l'acceptació popular de la seva obra.

El monestir de Ripoll, fundat a l'inici de l'època independent dels comtats catalans i destruït pel vandalisme d'una insurrecció popular, resultava idoni per dur-hi a terme una restauració que esdevingués simbòlica d'uns anhels restauradors més generals. Restaurar Ripoll era, per a Morgades i Collell, restaurar Catalunya sota el signe indissoluble de la religió i la tradició. La restauració de l'antic monestir equivalia, efectivament, a "connectar amb les essències més pregoneres del país, a utilitzar la història en l'educació de les masses i, alhora, a conjurar el perill de noves

temptatives revolucionàries".³⁶

El redreçament de Ripoll —com la celebració del mil·lenari de Montserrat— s'adeia perfectament als interessos del catalanisme conservador, que rebutjava, d'una banda, els plantejaments democràtics de signe radical i, de l'altra, pretenia imposar a Catalunya un moviment nacionalista d'encuny catòlic, com els que s'havien produït a Irlanda i Polònia. "Si volem ser un poble lliure —escriurà Collell—, hem de ser un poble religiós".³⁷

Ambdues campanyes tenien, doncs, un mateix objectiu: "Impregnar de sentit religiós els estrats més profunds de la societat catalana i vincular aquesta religiositat al sentiment diferencial".³⁸ Els impulsors d'aquestes mobilitzacions invocaven els valors de la fe i de la tradició —*pro aris et focis*— per inserir-los en un projecte polític i social d'afirmació catalana inevitablement abocat al progrés i a la modernitat.

NARCÍS GAROLERA
Catedràtic de batxillerat

NOTES

¹ J. Bonet i Baltà, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença* (Montserrat, 1984), pàg. 140.

² Amb aquesta "indiscriminada i rànica salutació" s'adreçà Lleó XIII als components d'una expedició catalana, encapçalada pel bisbe Urquinaona, el dia 7 de juny de 1881. Vegeu-ne més detalls a J. Bonet i Baltà, *op. cit.*, pàg. 143.

³ *La Veu del Montserrat*, any IV, núm. 37 (13-IX-1881), pàg. 296.

⁴ Vegeu l'estudi preliminar de J. M. Fradera al llibre de M. Ramisa, *Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat". 1878-1900* (Vic, 1985), especialment pàg. 40.

⁵ Les recollí en els volums *Cançons de Montserrat i Llegenda de Montserrat* (Vic, 1880) i, més tard, les aplegà sota el títol genèric de *Montserrat* (Barcelona, 1889).

⁶ Per a algunes dades d'aquest apartat m'he servit d'unes *Notes entorn de la restauració de Santa Maria de Ripoll*, llegides per S. Alcolea, el desembre de 1984, durant un curset sobre el patrimoni arquitectònic. (Agraeixo a Lluís Bonada que me n'hagi facilitat una còpia mecanografiada).

⁷ J. Mañé y Flaquer, *Cataluña y sus ruinas, Diario de Barcelona, 15-IX-1861*.

⁸ *Santa Maria del Monasterio de Ripoll*.

⁹ El monestir, construït per Guifré el Pelós, fou dedicat a Santa Maria l'any 888. No és d'estranyar, doncs, que hagi estat considerat "bressol de la nacionalitat catalana" i s'hagi associat estretament a la reconquesta de Catalunya.

¹⁰ *La Veu del Montserrat*, 16-I-1886.

¹¹ *La Veu del Montserrat*, 8-VIII-1885.

¹² *La Veu del Montserrat*, 16-I-1886.

¹³ *La Veu del Montserrat*, 13-II-1886.

¹⁴ *ibid.*

¹⁵ *ibid.* Collell solia qualificar amb aquests dos adjectius l'empresa de la restauració.

¹⁶ *La Veu del Montserrat*, 20-III-1886.

¹⁷ És a dir, "per l'altar i per la llar" —o, com volia Collell, "per Déu i la Pàtria". A aquests dos ideals, per a ell indissolublement units, dedicà el canonge vigatà els seus esforços periodístics i literaris durant més de seixanta anys.

¹⁸ "Nostre esdevenidor", datat el 1875.

¹⁹ *Lo credo del Catalanisme*, pàg. 97.

²⁰ *La Veu del Montserrat*, 3-IV-1886.

²¹ *Ibid.*

²² Aquesta dedicatòria figura només en la primera edició del poema (1886). En donar-ne a la premsa la segona edició (1901), Verdaguer la suprimí.

²³ J. Verdaguer, *En defensa pròpia*, 2.ª sèrie, I, dins *Obres completes*, 5.ª edició (Barcelona, 1974), pàg. 1217.

²⁴ J. Bonet i Baltà, *L'Església catalana...*, pàg. 156.

²⁵ J. Collell, *Efemèrides dels meus 50 anys de sacerdoci* (Vic, 1938), pàg. 62.

²⁶ *Epistolari de Jacint Verdaguer*, vol. V (Barcelona, 1977), pàg. 140.

²⁷ *Íd.*, pàg. 148.

²⁸ J. Collell, *Lleó XIII y la restauració de Santa Maria de Ripoll, La Veu del Montserrat*, 17-IV-1886. Posteriorment aquest text fou reproduït en el volum collellà *Roma. Impressions y comentaris* (Barcelona, 1892), pàgs. 187-197.

²⁹ J. Collell, "La unitat de Catalunya", dins *Sembrant arreu* (Vic, 1927), pàg. 71.

³⁰ *ibid.*

³¹ *Lo catalanisme* (Barcelona, 1886).

³² *L'Església catalana...*, pàg. 163.

³³ *La Veu del Montserrat*, 8-V-1886.

³⁴ *Corona poètica a Nostra Senyora Santa Maria de Ripoll* (Vic, 1895).

³⁵ *Apud* J. Bonet i Baltà, *op. cit.*, pàg. 160.

³⁶ J.M. Fradera, estudi citat, pàg. 40.

³⁷ *Sembrant arreu*, cit., pàg. 72.

³⁸ J.M. Fradera, estudi citat, pàg. 40.

JAUME GUILLAMET

Prensa forana, el naixement d'una premsa comarcal mallorquina

LILLA DE MALLORCA TÉ des de fa uns anys el seu propi fenomen de premsa comarcal, molt semblant en les seves característiques al de la premsa comarcal catalana. És la premsa forana, la premsa que es fa fora ciutat i que de fet és encara en la seva fase de naixement.

La comparació amb Catalunya té uns motius evidents, per l'especificitat excepcional del model català de premsa local i per l'interès amb què els mallorquins veuen l'experiència catalana. Però el fenomen mallorquí, ultra el seu caràcter genuí i recent, respon a unes motivacions, a un marc geogràfic i social, i a un model informatiu propis, per descomptat, i difícilment equiparables a qualsevol altre fenomen.

el fenomen insular

L'illa de Mallorca concentra la major part de la població de les Illes, al voltant dels 600.000 habitants, dels quals mig milió són mallorquins. Alhora, Ciutat de Mallorca pels illencs, Palma pels ciutadans i peninsulars, en reuneix uns 300.000. Quatre diaris d'informació general en castellà *Ultima Hora*, *Diario de Mallorca*, *El Día de Baleares* i *Baleares*, tots dins un ventall de dreta i centre, configuren un dels models de premsa diària més sigulars d'Espanya. Ultra la difusió a les altres illes, on es publiquen a més els diaris *Menorca* i *Diario de Ibiza*, la seva venda a Mallorca és gairebé d'un diari per cada cinc habitants, ja que els seus tiratges sumen gairebé 100.000 exemplars. Mallorca gau-

deix d'un bon mercat publicitari, superior al mitjà a causa del factor turístic, alhora que els costos de distribució són molt baixos per les dimensions petites del territori. Hi ha també dos diaris en anglès, *Iberian Daily Sun* i el *Majorca Daily Bulletin*.

En aquest marc l'illa de Mallorca, que té un nivell de població molt dens i nombrosos pobles grans i ciutats petites, havia comptat sempre amb alguns setmanaris locals a Felanitx, Sóller, Inca i Manacor, algun dels quals era fins i tot centenari.

l'eclosió de la premsa forana

Com a fenomen específic la premsa forana és un fenomen nou, és una novetat de la democràcia, dels darrers deu anys. És un fenomen, a més, que ha donat lloc immediatament a una fórmula associativa entre les publicacions. Així, l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca, abans Agrupació de Premsa Comarcal, sorgeix com a idea a final dels 70 i es constitueix formalment l'any 1980, tal com s'explica en la informació adjunta.

La premsa forana significa l'aparició històrica d'una àmplia i diversa premsa local a l'illa de Mallorca. Bé que s'utilitzi la paraula comarcal, el seu abast és diferent que a Catalunya. El nombre i la dimensió de les comarques, fins i tot el seu paper en l'estructuració del territori i de la vida social i econòmica, són diferents a Catalunya i a Mallorca. Per tant, mentre a Catalunya la premsa comarcal pot incloure i potenciar la pre-

sència de periòdics diaris o setmanals de veritable cobertura comarcal, i no sols d'origen, a Mallorca són més importants l'origen i la naturalesa que no pas la funció, que queda absorbida per Palma, que actua com a capital comarcal o regional, segons els casos, de tots els racons de l'illa. Una altra cosa és que el sistema de comunicacions, molt poc desenvolupat pel que fa a la intercomunicació illenca si no és en funció de la relació amb Palma, permet el manteniment d'uns àmbits locals i comarcals de relació i de consciència.

servei informatiu i afirmació lingüística

És molt aviat per analitzar el fenomen de la premsa forana en la línia de metodologia i d'aprofundiment que alguns autors i jo mateix hem fet a Catalunya, tant en un sentit històric com des d'una perspectiva actual en diversos treballs i llibres. El caràcter recent i la mobilitat del procés aconsellen ara per ara limitar aquest article a la seva presentació, a la caracterització dels trets més generals i a la publicació de materials informatius com els annexos.

En tot cas, val la pena d'assenyalar-ne com a trets bàsics, d'una banda, el plantejament com a servei informatiu d'abast local que tenen totes les revistes i, de l'altra, la voluntat intrínseca, que apareix en les més noves, d'esdevenir també un instrument d'afirmació lingüística i cultural.

A les Illes, la qüestió de la identitat de la llengua pròpia no ofereix els aspectes conflictius que sí que es donen

PEUGEOT 205

Jose Perello Gaya
AGENTE OFICIAL
PEUGEOT TALBOT

CI. M. OMBINAS S/N. TEL. TALLER 52.3180 SANTA MARGARITA PART. 52.3132

ESPORTS

La Nostra "Quiniela"

ARTA 2 XELVAR 0 (Fatal, avorintidat...)
ALAYOR 1 ARTA 0 (Segues sense marcar en camp contrari).

Comentari

L'Arrel pot marcar cançons, té una impressió pobre, porfèrnia, i la gent tal menys al carrer i tant al carrer. El carrer pot marcar la gent. El carrer pot marcar la gent. El carrer pot marcar la gent.

FUTBOL

Alvi Cornellà 3 - Avance 0
Avance 3 - Sta. M. Lleid 1
Dell 1
Vidre 1 - Poblesec 0
Rada 5 - Avance 0
Dell 1
Folguera 4 - Arç 0
Sagrada 5 - Arç 1
Pineda 2 - R. C. Font 1
R. Mollined 1 - Rebolung 5

CAIXA DE BALEARS "SA NOSTRA" CALVIÀ

Exposició de Dibuixos CARMEN LLULL

La Nostra "Quiniela" és una loteria que s'organitza anualment per la Caixa de Balears. Els dibuixos de Carmen Llull són una mostra de l'art contemporani mallorquí.

En marxa el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana

Vicent Galbet

El treball del congrés estarà dirigit pel mateix Galbet, amb un coordinador general. La seva missió és reunir a tots els catalanòlegs i lingüistes de tot el món per discutir sobre la llengua catalana i les seves variacions dialectals.

CONGRÉS INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA 'MCMV' 86

AQUEST BUTLLETÍ HA REBUT L'AJUDA DE

Si som els que lluitem per la justícia seran molts els que tindran Pau.

una xerradeta amb... Biel Torres i Tomeu Salas

El treball del congrés estarà dirigit pel mateix Galbet, amb un coordinador general. La seva missió és reunir a tots els catalanòlegs i lingüistes de tot el món per discutir sobre la llengua catalana i les seves variacions dialectals.

SALA D'EXPOSICIONS "la Caixa" CAIXA DE PENSIONES

Inauguració: dia 31 d'Octubre, a les 19'30 h.
Exposició del 31 d'Octubre al 10 de Novembre 1985.

una xerradeta amb... en TONI SASTRE

El treball del congrés estarà dirigit pel mateix Galbet, amb un coordinador general. La seva missió és reunir a tots els catalanòlegs i lingüistes de tot el món per discutir sobre la llengua catalana i les seves variacions dialectals.

CONCESSIONARIO EXCLUSIVO Joverin Ferrugin

Taller de Joyeria i Relojeria
C/ de Anselm 11 - Tel. 51 99 9000
Sant Joan de Vilatorrada, C. de Móra

una xerradeta amb... en TONI SASTRE

El treball del congrés estarà dirigit pel mateix Galbet, amb un coordinador general. La seva missió és reunir a tots els catalanòlegs i lingüistes de tot el món per discutir sobre la llengua catalana i les seves variacions dialectals.

DOS CONCIERTOS ENHOBARBUENA

El dia de Ramon de Sant Joan i el dia de Ramon de Sant Joan.

una xerradeta amb... en TONI SASTRE

El treball del congrés estarà dirigit pel mateix Galbet, amb un coordinador general. La seva missió és reunir a tots els catalanòlegs i lingüistes de tot el món per discutir sobre la llengua catalana i les seves variacions dialectals.

CONCIERTOS ENHOBARBUENA

El dia de Ramon de Sant Joan i el dia de Ramon de Sant Joan.

una xerradeta amb... en TONI SASTRE

El treball del congrés estarà dirigit pel mateix Galbet, amb un coordinador general. La seva missió és reunir a tots els catalanòlegs i lingüistes de tot el món per discutir sobre la llengua catalana i les seves variacions dialectals.

CONCIERTOS ENHOBARBUENA

El dia de Ramon de Sant Joan i el dia de Ramon de Sant Joan.

COMUNICACIÓ

Cens de la premsa forana de Mallorca							
Població	Títol	Habitants	Fundació	Period.	Català	Tiratge	Propietat
Albro	Cercle d'estudis	3.250	1970	Mensual	80 %	350	Parroquial
Algaida	Es Saig	2.666	1980	Mensual	100 %	400	OCB
Andratx	Butlletí informatiu de l'Ajuntament	6.336	—	Bimestral	0 %	—	Ajuntament
S'Arenal	S'Arenal de Mallorca	—	1981	Mensual	100 %	2.000	Associació veïns
Ariany	Full parroquial	500	1969	Bimestral	50 %	550	Parroquial
Artà	Bell Puig	5.601	1960	Quinzenal	36 %	700	Parroquial
Artà	Sa Comare Beneta	5.601	—	Mensual	64 %	500	S.A.
Binissalem	Binissalem	5.147	1980	Quinzenal	25 %	800	S.A.
Búger	Diari de Búger	1.024	1979	Trimestral	100 %	200	OCB
Bunyola	Es Castellet	3.599	1982	Mensual	80 %	250	Grup
Campanet	Campanet	2.178	1980	Bimestral	100 %	250	OCB
Campos	Campos	6.420	1980	Quinzenal	30 %	800	S.L.
Can Picafort	Can Picafort	—	1980	Bimestral	5 %	1.000	Editor
Costitx	Call Vermell	692	1978	Trimestral	100 %	125	OCB
Costitx	Costitx	692	—	Anual	50 %	1.000	Ajuntament
Capdepera	Cap Vermell	5.605	1980	Mensual	77 %	350	OCB
Deià	L'encruixa	534	1979	Mensual	75 %	300	—
Felanitx	Felanitx	12.542	1960	Setmanal	50 %	1.600	Editor
Inca	Més lluny	20.721	1980	Trimestral	90 %	200	Grup
Inca	Xaloc	20.721	—	Trimestral	0 %	260	Associació
Inca	Dijous	20.721	—	Setmanal	40 %	2.000	S.A.
Lluc	Comunicació a Lluc	244	1978	Trimestral	100 %	1.500	Associació
Llucmajor	Llucmajor de pinte en ample	14.733	1981	Mensual	100 %	800	OCB
Manacor	Perlas y cuevas	24.153	1923	Quinzenal	11 %	2.500	Editor
Manacor	Manacor	24.153	1981	Setmanal	23 %	2.450	S.A.
Manacor	Comarcal esportiu	24.153	1980	Setmanal	1 %	1.200	—
Montuïri	Bona Pau	2.191	1981	Mensual	100 %	600	Grup
Palmanyola	Sa Gàbia	700	—	Mensual	0 %	100	Grup
Petra	Apòstol y civilizació	3.558	1974	Mensual	15 %	2.000	Associació
Petra	Tramuntana	3.558	1981	Trimestral	100 %	120	Associació
Pollença	El Gall	11.514	1979	Mensual	100 %	1.200	OCB
Polleres	Llum d'oli	4.930	1978	Bimestral	100 %	600	Associació
Pòrtol	Portulà	7.740	1980	Mensual	100 %	275	Grup
Sa Pobla	Sa Pobla	10.016	1980	Quinzenal	35 %	800	S.A.
Sant Joan	Mel Sucre	1.964	1980	Mensual	100 %	80	OCB
Sant Joan	Sant Joan	1.964	1971	Mensual	25 %	225	Associació
Sant Llorenç	Flor de card	5.278	1972	Mensual	92 %	300	Associació
Santa Margalida	C.C. Hero	4.994	1979	Semestral	10 %	350	Associació
Santa Maria	Coa Negre	3.803	1981	Bimestral	100 %	280	OCB
Ses Salines	Jusanna	2.537	1981	Mensual	100 %	100	Associació
Sineu	Informació general	3.018	1982	Mensual	100 %	300	Editor
Sóller	Sóller	2.693	1975	Setmanal	36 %	2.000	Editor
Vilafranca	Santa Bàrbara	2.209	1980	Mensual	100 %	400	Parroquial
36 poblac.	43 public.	190.090	5 setmanals 5 quinzenals 19 mensuals 6 bimestrals 6 trimestrals 1 semestral 1 anual	Mitjana d'ús del català: 63 %	Tiratge global: 31.715 Tiratge mitjà: 737 Índex de difusió: 167 exemplars per 1.000 hab.		

parcialment al País Valencià on, de tota manera, la polèmica valencià-català és sobretot un problema artificial sorgit de determinats sectors polítics d'ultradreta que en fan bandera partidista i de poc ressò social, tot i que és evident que han aconseguit un determinat nivell de confusió cultural, si més no pel so-roll que fan en els grans mitjans de comunicació.

A les Illes, insisteixo, això no és dóna més que en un àmbit molt reduït. Al

Congrés de l'Associació de la Premsa Forana, la ponència de normalització lingüística del català va tenir un gran interès. En cap moment no va sorgir cap controvèrsia relativa a la identitat de la llengua dels mallorquins, acceptada absolutament com a catalana. La qüestió es planteja en un sentit positiu, de futur: com avançar perquè el català sigui, de totes totes, la llengua d'ús majoritari a la premsa forana, i com aconseguir, a més, l'ús d'un català correcte i

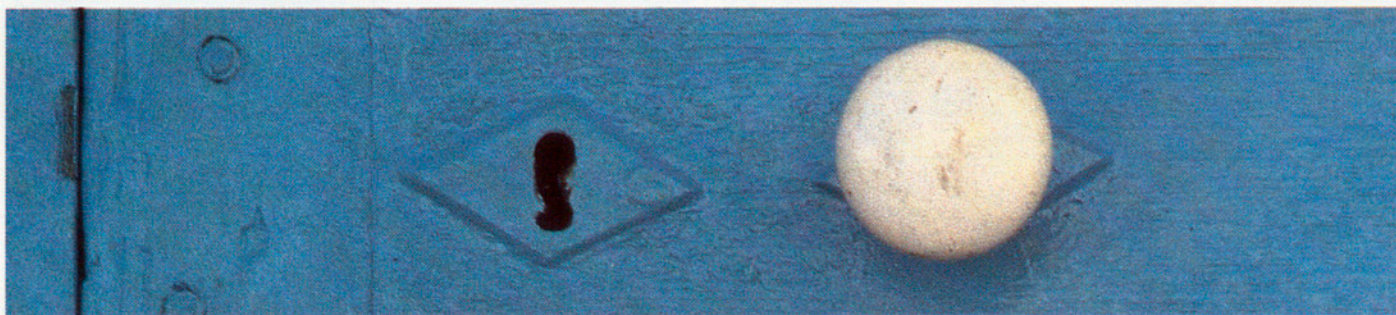
periodísticament avançat.

el suport de les institucions mallorquines i illenques

La premsa forana afronta, d'altra banda, una fase decisiva de reconeixement públic i de suport de les institucions públiques. El recent congrés de novembre de 1985 a la muntanya lul·liana de Cura va comptar amb el suport econòmic del Consell Insular de Mallorca,

Algunes dades per a la història

L'ASSOCIACIÓ DE PREMSA Forana de Mallorca va ser constituïda formalment el dia 23 de febrer de 1980 i actualment agrupa quaranta publicacions amb les característiques comunes de donar informació local o comarcal i estar radicades a la part forana. Dos anys abans de la seva constitució com a associació, tingueren lloc les primeres trobades i reunions de treball gràcies a la redacció d'uns estatuts, l'elecció d'un president i d'una junta directiva.

La primera reunió es va fer a Sineu l'any 1978 amb l'assistència dels representants de les revistes *Dijous* d'Inca, *Felanitx*, *Perlas y Cuevas* de Manacor, *Sóller*, *Manacor* i *Apóstol y Civilizador* de Petra. La segona trobada, que fou un pas decisiu cap a la constitució de l'Associació, se celebrà a Manacor el dia 10 de maig de 1979; s'hi van reunir les sis revistes esmentades, suara constituïdes amb el nom d'Agrupació de Premsa Comarcal. En el transcurs de la reunió s'acordà la publicació d'un editorial conjunt amb el títol «Responsabilitat de la premsa». Es decidí també d'admetre dins l'agrupació les revistes *Bellpuig*

d'Artà, *Vora-Mar* de Paguera i *Flor de Card* de Sant Llorenç. Un mes després d'aquesta trobada se'n celebrà una altra a Inca en la qual es prengueren dues decisions que tingueren una certa transcendència. D'una banda, es canvià el nom d'Agrupació de Premsa Comarcal pel d'Associació de Premsa Forana de Mallorca i, de l'altra, es decidí que les revistes associades farien una campanya informativa sobre l'autonomia de les Illes. En aquesta reunió s'admeté una nova publicació, *Sant Joan*, i es prengué l'acord d'admetre totes les que ho sol·licitessin.

Una reunió transcendent fou la que se celebrà a Sóller el 10 de setembre del 1978, en què va tenir lloc la primera diada de la «Premsa Forana a Mallorca». En aquella reunió s'analitzà el problema de la llengua catalana a Mallorca i es va prendre l'acord de redactar un editorial conjunt titulat «Ensenyament de la llengua». També es decidí de fer habitual l'intercanvi d'articles i col·laboracions entre les publicacions.

A la reunió d'Artà, la sisena de l'Agrupació, fou quan es decidí de constituir-la en una associació legalitzada i, per

tant, es tirà endavant la proposta d'elaborar un esborrany d'estatuts. El 23 de febrer de 1980, als locals del setmanari *Dijous*, a Inca, tingué lloc l'aprovació dels estatuts de l'Associació de Premsa Forana de Mallorca. Firmaren els esmentats estatuts en representació de les publicacions Santiago Cortés (*Dijous*), Gaspar Sabater (*Dijous*), Bartomeu Pou (*Felanitx*), Manuel Picó (*Sóller*), Carles Costa (*Sant Joan*), Salustià Vicedo (*Apóstol y Civilizador*), Gina García (*Manacor*), Joan Riera (*Alaró*), Josep Cortés (*Flor de Card*), Lluç Oliver (*S'Encruia*), Joan Barceló (*Llum d'Oli*), Joan March (*El Gall*), Gabriel Frontera (*Es Puput*), i Pau Bibiloni (*Es Pi Gros*).

Una vegada aprovats els estatuts pel Ministre de Treball es procedí, el dia 25 d'abril de 1980, a l'elecció de la primera junta directiva de l'Associació.

El dia 17 de maig de 1982 es va renovar la junta directiva, la qual convocà els I Premis Periodístics Premsa Forana per a treballs escrits en llengua catalana publicats a qualsevol de les publicacions associades. Els premiats foren Llorenç Capellà, Coloma Julià i Miquel Sbert.

«Un assaig sobre el principi de la població»

THOMAS ROBERT MALTHUS

TRADUCCIÓ DE CONSTANÇA ALBERTÍ

EDICIÓ I PRÒLEG A CURA DE JORDI PASCUAL I ESCÚTIA

Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1985

232 pàgines

L'actualitat de Malthus

LES AGLOMERACIONS URBANES DE LA SOCIETAT INDUSTRIAL, ENTRE LA FELICITAT I LA MISÈRIA

L'Assaig de Malthus (publicat per primera vegada el 1798) pertany a aquella classe de treballs que, per dir-ho així, es posen de moda amb certa periodicitat. Avui dia sembla que Malthus torna a ser un autor actual. Abans, però, de valorar la possible actualitat de l'Assaig convé que repasem, ni que sigui breument, les idees fonamentals que vertebraven aquest clàssic de la literatura econòmica.

Contràriament al que s'acostuma a dir i creure, el propòsit de Malthus en l'Assaig no és demostrar una llei o teoria (la coneguda tesi malthusiana segons la qual la població creix en progressió geomètrica, mentre que els aliments ho fan en progressió aritmètica) sinó cercar el «millorament futur de la societat». En d'altres paraules, l'autor es proposa de resoldre positivament l'alternativa que l'accelerat desenvolupament del capitalisme presenta a l'home: «si l'home començarà a partir d'ara —diu Malthus— a anar endavant amb velocitat accelerada vers un millorament il·limitat i fins ara inconcebible, o bé si quedarà condemnat a una perpètua oscil·lació entre la felicitat i la misèria, i restarà sempre, malgrat tots els esforços, a una distància immensurable de l'objectiu que desitja assolir».

Felicitat o misèria, aquesta és l'alternativa. Com obtenir la felicitat? Aquí comencen els problemes. Malthus tracta de donar solució a un dels problemes que, a parer seu, limita més seriosament la possibilitat que l'home assoleixi la felicitat: la no correspondència entre la superpoblació existent i l'escassetat de mitjans de subsistència disponibles. A examinar aquest problema dedica Malthus el seu conegut Assaig.

En l'Assaig, Malthus arriba en una triple conclusió: que l'augment de la població està limitat necessàriament pels mitjans de subsistència, que la població augmenta de manera invariable quan augmenten els mitjans de subsistència i que la força superior del creixement de la població és reprimida —a fi que la població real s'anivelli amb els

mitjans de subsistència— per la misèria i el vici. Així, doncs, el problema de la superpoblació se «soluciona», diu Malthus, gràcies a la «misèria» i al «vici». Cal aclarir que per Malthus la misèria (o «trava positiva» de l'augment natural de la població) és el conjunt de factors (fam, pesta, guerra, etc.) que fan augmentar la taxa de mortalitat, i el vici (o «trava preventiva») no és altra cosa que aquella pràctica sexual que limita conscientment la natalitat (és a dir, el control de naixements).

Ara bé, constatar (o això si més no pensa Malthus) que la misèria i el vici són els dos factors que anivellen la relació població/mitjans de subsistència no significa pas que el clergue anglès sigui partidari del foment d'ambdós factors. Malthus vol —ja s'ha dit més amunt— la felicitat de l'home (en aquest cas concret, desitja que l'home tingui suficients aliments per viure amb dignitat), però es troba amb el fet que, mentre la població creix en progressió geomètrica, els aliments ho fan en progressió aritmètica. ¿Com superar aquesta realitat sense necessitar el concurs de la misèria i el vici? La solució, per l'autor, rau en l'adopció d'una sèrie de mesures que han estat extraordinàriament criticades i considerades com el paradigma de la més pura i dura reacció. Convé assenyalar-ne tres: l'abolició total de les lleis d'assistència social (les conegudes *poor laws* —lleis de pobres— angleses), car Malthus pensa que aquestes lleis a més d'influir a la baixa sobre els sous dels obrers no fan altra cosa que consolidar la misèria i incidir negativament sobre la capacitat d'estalvi i la laboriositat; l'estímul de l'agricultura en detriment de la indústria, i el fre moral (el *moral restraint*), entès com la renúncia voluntària al matrimoni i a la procreació durant tota la vida o una part.

La felicitat d'un país, diu Malthus, no depèn de la seva pobresa o riquesa, sinó del grau d'harmonia entre l'augment de la població i l'augment dels aliments. Si l'home no aconsegueix harmonitzar conscientment la població amb els aliments, conclou apocalípticament Malthus, «la mort prematura ha de visitar, d'una manera o d'altra, la raça humana». Per Malthus, doncs, l'alternativa és prou clara: o bé l'home anivella conscientment la població amb els aliments, o bé ho farà la naturalesa a la seva manera cruel.

A l'hora de valorar l'obra de Malthus hem de mirar de no incórrer en l'error de jutjar una obra del segle XVIII amb criteris propis del darrer terç del segle XX. Així evitariem les valoracions marcadament maniquees que consideren Malthus o bé el prototipus i paradigma

de la reacció (Godwin, Marx, Schumpeter, etc.), o bé l'expressió del progressisme i la genialitat (Senior, Keynes, etc.). Malthus era fill del seu temps i com a tal hem de valorar-lo. Amb aquest criteri s'haguessin evitat crítiques més aviat ridícules, com aquelles que acusen l'autor anglès de no haver previst l'augment de la productivitat en l'agricultura (com si Malthus fos profeta!) o d'utilitzar un aparell tècnic i estadístic insuficient (com havia de ser d'una altra manera, si la demografia i les tècniques estadístiques estaven en les beceroles?). Certament, hi ha aspectes criticables de l'*Assaig* com és ara el moralisme purità (un moralisme, però, ben típic de l'època), la canonització de fet de la desi-

gualtat social, la confusió entre els aspectes ètic i científic, etc. Però, junt amb això, l'*Assaig* té uns mèrits indubtables: representa un dels inicis de la demografia, posa en circulació la llei dels rendiments decreixents del sòl, constata la no correspondència entre població i aliments, elabora una teoria general de la població, etc. Ara bé, a les darreries del segle XX, el mèrit principal de l'*Assaig* és, potser, la crítica de la possibilitat d'un creixement il·limitat i indefinit. En aquest sentit, l'*Assaig* de Malthus és avui dia ben actual.

MIQUEL PORTA PERALES

enginyer i llicenciat en Filosofia i Lletres

«Les varietats de l'experiència religiosa»

WILLIAM JAMES

Traducció de Marta Mirabent

Edició i pròleg de Jordi Bachs

Col·lecció «Clàssics del pensament modern»

Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1985

400 pàgines

La follia de la subjectivitat

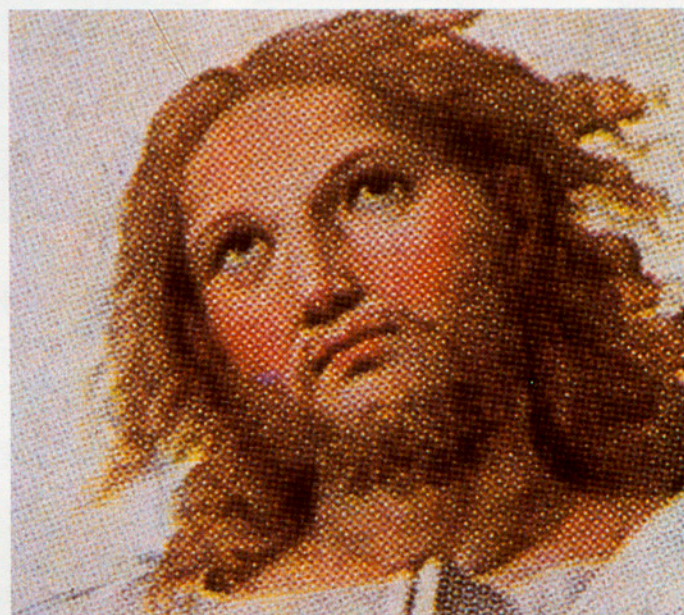
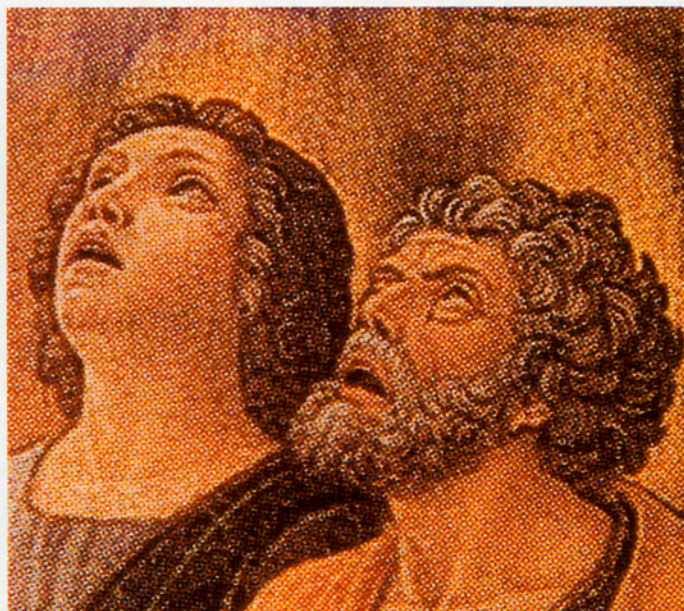
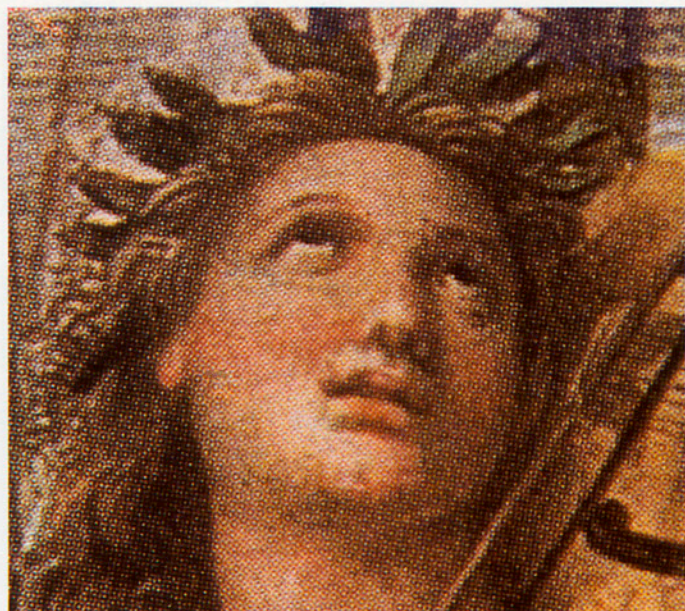
Tot i haver estat molt oblidat, William James (1842-1910) passa per un dels màxims representants de la filosofia anglosaxona del segle XIX. Era bàsicament un psicòleg (la seva obra més important es titula precisament *Principles of Psychology*), però ocupa un lloc en la història de la filosofia per haver estat un dels fundadors, seguint les traces de l'utilitarisme de Stuart Mill i juntament amb H. Spencer i Charles S. Peirce, de la doctrina anomenada pragmatisme o instrumentalisme.

A més dels *Principis de Psicologia*, mereixen de ser esmentades les seves obres *The Will to Believe* (La voluntat de creure), *Pragmatism. A New Name of Some Old Ways of Thinking* (Pragmatisme. Un nom nou per a determinades formes de pensar tradicionals) i *The Varieties of Religious Experience*, cap d'elles no traduïda al català fins a la publicació ara fa uns mesos, coincidint amb el 75è. aniversari de la seva mort, de la darrera amb el títol *Les varietats de l'experiència religiosa*.

Les varietats aplega les vint confessions que James pronuncià a Edimburg al tombant del segle (primaveres de 1901 i 1902). És un llibre que té totes les virtuts i els defectes propis del seu origen, sobretot, entre les virtuts, l'amenitat i la facilitat de lectura pròpies d'un escrit pensat per ser llegit en públic i, entre els defectes, la manca de sistematicitat i de rigor filosòfic. De fet,

el mateix James era molt conscient d'aquesta mancança i en el prefaci ens adverteix que el seu llibre és un estudi purament descriptiu de la constitució religiosa de l'home i que confia exposar més endavant de manera explícita les conclusions filosòfiques que se'n desprenen. Però es va morir sense fer-ho i ens ha deixat amb el dubte de si haguera estat capaç de complir la seva paraula perquè, de fet, fonamentar filosòficament i racionalment un fenomen essencialment irracional com el de la religió no té res de fàcil i és una tasca en la qual s'han estavellat algunes de les ments més lúcides que ha produït la humanitat.

Els interessos filosòfics de William James es dividiren entre la ciència i la religió. És molt probable que els seus estudis científics (psicològics i mèdics) l'haguessin portat de cap a una o altra forma d'escepticisme materialista, de no ser pel contrapès exercit per la curiosa i difusa religiositat que va mamar en l'ambient familiar. I dic curiosa i difusa perquè no era gens clara ni tenia res de convencional. De fet no sembla que es pugui afirmar que James era un home especialment religiós en el sentit vulgar de l'expressió. Fou educat en el si d'una família de tarannà fortament moralista i purità (el seu avi era un calvinista pietós i el seu pare tenia una visió molt peculiar de la religió: totes li valien i per això estimulava els seus

LA MIRADA COM A ELEMENT EXPRESSIU DE L'EXPERIÈNCIA RELIGIOSA

fills a assistir als oficis religiosos de diverses confessions). En certa mesura l'interès de William per la religió pot entendre's com una forma subtil d'homenatge al seu progenitor i com un intent més o menys desesperat de comprendre'l. És innegable, però, la simpatia que li provocà el fenomen. No sols afirmava que seria estúpid excloure'l del nostre àmbit de coneixements «per la sola raó que siguem incapaços d'experimentar-lo nosaltres mateixos», sinó que considerava imprescindible, contra la comunament acceptada norma de la imparcialitat, adoptar una actitud d'empatia en l'estudi del fet religiós.

James enfoca l'anàlisi de la religió des d'una perspectiva descriptiva i psicològica. No té la pretensió de descobrir (i encara menys de denunciar) l'origen i l'essència del fenomen religiós, ni li sembla pertinent estudiar-lo amb els mètodes i les tècniques de l'antropologia, la teologia o la història. El que vol fer (i d'aquí el subtítol del llibre: *A Study in Human Nature*) és aportar la seva contribució al coneixement de la naturalesa humana estudiant una de les formes més intenses d'experiència de què aquesta és capaç, l'experiència religiosa, i, subsidiàriament, defensar la legitimitat d'aquesta experiència davant de la ciència, és a dir, la seva congruència amb les exigències de la raó. Objectiu, el primer, molt lloable si pensem en les conseqüències de reforçament teòric de la noció de tolerància que se'n deriven (James defensa tan aferrissadament el dret del creient a creure com el de l'ateu a no creure) i objectiu, el segon, òbviament excessiu en la mesura en què li és impossible defugir la gran qüestió: l'evidència que no es pot provar científicament la realitat de l'objecte religiós, el pol objectiu de l'experiència religiosa.

Però aquesta evidència no l'encaparra pas massa perquè per James les teories són instruments i no respostes a enigmes, perquè «una idea és veritable mentre el fet de creure-la ens és beneficiós», perquè «no podem rebutjar cap hipòtesi si d'ella resulten conseqüències útils per a la vida» i perquè la veritat —i això és en definitiva el pragmatisme— és una espècie del bé i no una categoria independent. En això devia pensar Russell quan deia: «És curiós que, essent un psicòleg tan eminent, James sigui tan elemental en aquest punt».

El que fa summament interessant l'estudi de James és que no centra les seves investigacions en la religiositat de segona mà, la del creient normal, la religió del qual és un préstec de la societat o dels altres, sinó en la de primera mà, la dels genis religiosos, els crea-

dors de pautes de fe, aquells individus que la viuen «com una febrada» i que sovint, per no dir sempre, tenen una sensibilitat emocional exaltada i patològica. James no considera important que Sant Pau fos un epilèptic i Santa Teresa una histèrica, perquè l'origen psicòtic de l'experiència religiosa no mina la seva autoritat moral ni el seu valor espiritual. Fins aquí podríem estar d'acord amb James, sobretot si pensem que polemítza amb una escola de pensament de la seva època (el materialisme mèdic) que, entre d'altres coses, pretenia desautoritzar la filosofia nietzschiana reduint-la als «balboteigs d'un dement» (Max Nordau, *Degeneration*). Però ja no hi estariem d'acord quan creu que l'origen patològic de la religió tampoc no desvirtua el seu possible valor de veritat. Perquè, si bé és cert que una cosa és l'origen causal d'un fenomen i una altra el seu significat i el seu valor, bé cal distingir el valor estètic i el moral del valor de veritat. Ningú no posa en qüestió la vàlua

estètica d'una obra d'art pel fet que s'hagi originat en una experiència insana del seu creador, car els criteris de valoració estètica s'apliquen a l'obra acabada, però, en canvi, si l'objectiu primari no és la bellesa o el bé moral, sembla legítim considerar que tot allò que té un origen al·lucinatori no està precisament en les millors condicions de presentar-se com una manifestació de la veritat i que fer-ho, malgrat tot, és una forma de canalització de la subjectivitat exaltada.

Russell qualificava la filosofia de la religió de James com una de les formes de folia subjectivista de la filosofia moderna, actitud que el connectaria amb Sant Pau —cosa que segurament no l'haguera desplagut— quan reconeix que el seu missatge és una manera de proclamar en veu alta la seva folia.

JOSEP SARRET

Llicenciat en filosofia i lletres i ex-director de *El Viejo Topo* i *El Món*

«Socialisme i nacionalisme (1912-1934) Escrits republicans, socialistes i comunistes

ANDREU NIN

EDICIÓ A CURA DE PELAI PAGÈS.

Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català.

Edicions de La Magrana / Diputació de Barcelona.

Barcelona, 1985. 191 pàgines.

A la recerca d'un nacionalisme socialista

Alain de Benoist, el conegut ideòleg de la nova dreta francesa, afirma que la diferència fonamental entre el pensament liberal —del qual el marxisme seria un producte més o menys pervers— i el veritable pensament indoeuropeu que ell vol reconstruir rau en el subjecte que és predicat com a *home*. En el cas del pensament indoeuropeu aquest subjecte és la cultura, com a dipositària de la veritable essència de l'home i els individus concrets; les persones només assolirien la veritable condició d'home en la mesura que estiguessin integrades en una cultura determinada. Des d'aquesta perspectiva serien les grans cultures, les grans civilitzacions, les religions, les veritables protagonistes de la història humana. Per contra, també segons Alain de Benoist i la resta de pensadors de la nova dreta francesa, la cultura d'origen judeocristià —veritable soca d'on sortirien totes les ideologies occidentals— converteix l'individu en dipositari de l'essència humana i des-trueix d'aquesta manera l'ancestral

concepte d'home. No cal dir que per Alain de Benoist i els seus companys —que per cert tenen una influència no gens menyspreable sobre la nova majoria francesa— aquesta concepció individualista de l'home és sens dubte degradant i explica totes les aberracions totalitàries de dreta i d'esquerra que ha patit el segle XX. És evident també, d'acord amb aquesta línia de pensament, que el nacionalisme seria una de les formes fonamentals del procés d'humanització. Només integrat dins d'una nació, l'individu humà tindria un sentit, ja que és la nació la veritable productora de sentit i de cultura.

Vist des d'aquesta perspectiva, atorgada pels ideòlegs de la nova dreta, el nacionalisme seria radicalment incompatible, no solament amb el pensament polític de l'esquerra, sinó també amb el liberalisme i la democràcia parlamentària tal com s'ha practicat a occident els darrers segles.

Aquesta referència, un xic insòlita dins el pensament minoritari de la nova

ANDREU NIN

dreta francesa, té un sentit si tenim en compte que és complementària d'un altre pensament, el d'esquerra, que ha considerat també tradicionalment incompatibles amb els seus valors els del nacionalisme. D'acord amb aquesta lògica, tindriem perfectament dibuixat un esquema ideològic segons el qual la nació seria un concepte absolutament lligat al pensament de la dreta profunda, mentre que la cultura sorgida de la Revolució Francesa —liberalisme i socialisme— seria decididament antinacionalista i partidària, en definitiva, de convertir el món en uns gegantins Estats Units on el *melting pot* seria la fórmula utilitzada per fer de la humanitat una simple agregació d'individus sense personalitat pròpia.

Els fets històrics viscuts aquests darrers segles semblen donar en part la raó a aquest concepte de nació que hem

descriu breument. Fins i tot el modern procés d'internacionalització de l'economia i la cultura que produeixen les multinacionals donaria la raó als vells i als moderns ideòlegs d'una certa mena de nacionalisme. El capitalisme no respecta gaire les nacions si aquestes dificulten el seu espai sagrat que és, evidentment, el mercat. Per la seva banda, un cert pensament socialista ha posat també tradicionalment, per altres rasons, l'accent en el concepte d'internacionalisme i ha negat la legitimitat del nacionalisme, ja que considerava aberrant la pretensió de crear un nacionalisme d'esquerres o d'un socialisme nacionalista.

Per als catalans aquest debat és fonamental, ja que de la resposta que donem als uns i als altres depèn la possibilitat pràctica del nacionalisme català. És evident que acceptar les dues posicions

que hem esmentat és condemnar la vida política catalana a una esquizofrènia perillosa en la qual sempre s'utilitzarà com a arma política la legitimitat del nacionalisme, en què el nacionalisme conservador serà sempre sospitós de defensar interessos particulars de classe i de pactar secretament amb el capital oligàrquic, i on l'esquerra estarà marginada per no-catalana. D'aquesta situació patològica es poden derivar perfectament tant el bloqueig permanent de la vida política catalana com l'estèril combat entre els dos sectors de la vida política.

Sempre hi haurà qui pensarà que aquest és un fals debat ja que dona per fet que l'esquerra pot ser perfectament nacionalista i que, si de cas, és responsable personal dels actuals dirigents progressistes, ésser capaços de trobar el to nacionalista adequat per guanyar eleccions, que d'això es tracta. Però el problema no és tan simple. L'esquerra catalana no ha trobat la seva imatge catalana a causa de la incapacitat per resoldre prèviament el problema teòric i doctrinal que planteja el nacionalisme català dins de la vigent Constitució espanyola, dins la nova estructura europea en què estem integrats i, molt especialment, dins la crisi general del pensament socialista. Aquí és on cal situar l'aportació d'Andreu Nin al debat. Els escrits del secretari general del POUM, recollits en aquest volum de la Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, no són tan sols una curiositat erudita per a ús dels professionals de la història sinó que representen una aportació molt interessant a aquest debat teòric que, malauradament, ens fa tanta falta perquè pràcticament encara no s'ha iniciat.

Nin, no cal dir-ho, aposta clarament per un socialisme català nacionalista. Fins aquí, res de nou, ja que han estat molts els socialistes catalans que han fet la mateixa tria, però el que cal no són declaracions més o menys voluntaristes, més o menys sinceres de fe nacionalista. Cal que ens replantegem seriosament el futur de l'esquerra, ara que les velles banderes s'han destenyit definitivament i que el nacionalisme català es resumeix en burocràcia autonòmica i televisió catalana.

Andreu Nin, que era un teòric notable, ens ofereix unes reflexions molt interessants sobre aquest socialisme nacionalista que és el gran absent del nostre actual panorama polític. I ens diu, en definitiva, que per fer una política nacionalista d'esquerres cal fer primer de tot una cultura d'esquerres.

JOSEP AMETLLER, periodista

